

LILLI PROMET

ROOSA
KUBAR

Pärast debüüti 1955. a. ajakirjas «Looming» jutustusega «Püha kunsti jüngrid» on Lilli Prometist kujunenud meie viljakamaid ja tähelepandavamaid lühiproosa viljelejaid. 1958. a. ilmus tema sulest eri raamatuna jutustuste kogumik pealkirja all «Püha kunsti jüngrid». Samal aastal

L.PROMET

ROOSA
KÜBAR

LILLI PROMET

ROOSA KÜBAR

L.PROMET
ROOSA
KÜBAR

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN 1961

KUNSTILISELT KUJUNDANUD

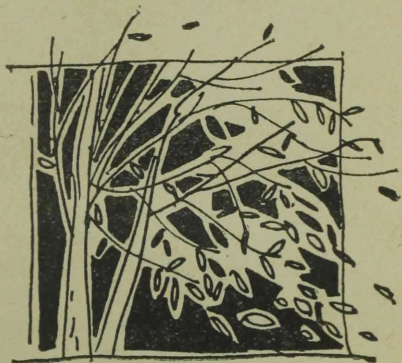
V. Talli

2

Tartu Riikliku Ülikooli

Raamatukogu

52886

Karla

Ta oli juba vana mees, mõni teine tema eas oleks ammugi hundipassi saanud. Ta oli nagu suur morn hiiglane, sinises kalevist kuues, kuldääristega varrukatel ja krael. Ta nägu ei väljendanud midagi, peaaegu mitte midagi, see oli kahvatu ja tusane ja lai nagu kook.

Teda hüüti Karlaks ja teda tundsid väga paljud. Need, kes käisid «Albionis». Aga mitte kõik ei tulnud sealt omal jalal välja ning peremees tegi siis kahesuguseid korraldusi. Ühtedele käskis kutsuda voorimehe ja teiste puhul karjus:

«Šveitser! Mis sa vahid, viska see raibe välja!»

Siis võttis Karla jumalaviljast väsinud mehikese kui lapse oma kätele ja kandis tänavale, viis «Albionist» puhk maad eemale ja pani ta õrnalt kusagile trepiastmele istuma ja selgima.

Õhtuti käisid «Albionis» maad kuulamas Ninni, Sanni ja Tamaara. Mitte kõik korraga, vaid ükshaaval.

«Kuidas täna on?» küsis Ninni.

«Sinu jaoks pole midagi sobivat,» laotas Karla käsi. Kui rahvast tihedasti oli, võisid tüdrukud tulla, aga kui nad purjuspäi tulid, lärmasid ja nõudsid sisselaskmist, siis tõkestas Karla oma võimsa koguga neile tee ja palus:

«Mine heaga ära, Sanni!»

Võib-olla, et just Karla pärast käidigi «Albionis» rohkem kui «Imperialis» või «Vaksalis» ja «Lindas».

Karla kandis juba nelikümmend aastat šveitsერიкуube. Nelikümmend aastat aitas palituid selga ja võttis seljast maha, laskis inimesi sisse ja viskas välja.

Mis teha! Niisugune oli juba kord elu.

Üht asja ei teadnud ma Karlast ometi: et ta kelli armastas ja parandas.

Olin palju kordi tulutult oma vaar-vanematelt saadud tasku-uuriga kellasseppi mööda jooksnud, kui mulle soovitati:

«Näita Karlale.»

Ma näitasin. Selle järgi, mismoodi Karla kella peopesal hoidis ja vaatas, mõistsin, et võisin selle tema hoolde usaldada. Vanamees imetles seda ja hoidis kui pesast väljakukkunud linnupoega, ning me rääkisime tol korral veel kaua ja õhinaga mitmetest maailmakuulsatest kellafirmadest.

Olin väga pettunud, kui ma lubatud päeval uuri tagasi ei saanud, ja kohe tulid inetud mõtted. Karla oli kuidagi häbelik ja elevil ning ütles miskipärast poolsosinal kõrva sisse:

«Tulge minu poole koju. Kontrollime, kuidas ta käib.»

Ja nüüd tuleb see, millest ma jutustada õieti tahtsin.

See oli üksainus suur hele tuba linnamüüris. Paar kõverate taksijalgadega vana hubast tugitooli, punase plüüšriidega diivan, ovaalne laud ning palju muid vähemaid lauakesi ja postamente, kapikesi ja sekretäre. Ning kõigil neil seisid kellad. Kõik seinad ja seinäärsed tiksusid.

Tuba oli täis mingit kummalist rahu, puhust ja valgust ning punasest tugitoolist tõusis mulle vastu Karla, kodukuues ja lapse naeratusega.

Kellad klaaskuplite all ja kapis, kellad tiibadega lõvide ja lõvikäppadega sfinkside küünte vahel. Kellad, kellad, kellad . . .

Karla valas õndsa muhelusega vaskkannust kohvi ja tõmbas hülsikarbi lähemale, et paberossi toppida.

Sel hetkel hakkas ohkima ja ägisema käbi-dega seinakell, enne kui aega teatas. Tema järel kukkus teisel trähniline kägu, siis avanesid vastasseinal rohelised kellaluugid ja väike vilistav laululind hüppas seitse korda esile. Nende järel keerutasid roosa paaž ja lamburneiu seitse tantsuringi ning kadusid eesriide taha. Ei, see polnud veel kõik! Kimonotes jaapanlannad, lehvik käes ja nõelad juustes, tippisid lavale ja kummardasid üksteisele seitse korda. Ning siis lõi õrna helinaga tunde otse minu ees laual kahekordsete kapslitega taskukell, mis näitas ühtlasi ka kuupäevi.

Karla istus suletud silmi tugitoolis, jalad pikalt välja sirutatud, ja kuulas. Isegi hülsi-

toppimise oli ta edaspidiseks jätnud. Ja ma tundsin, et nüüd ei sünniks siin enam valjusti ega maapealsete sõnadega rääkida.

Siin, mõni tänav «Albionist» edasi oli Karla teine maailm — tema ilus maailm.

Karusmarjakook

See kivise linna kahvatu laps polnud iial suvitanud. Ja nüüd elas ta ilusas villas mere ääres, vanaema Epu juures teenijatoas. Nad magasid kahekesi ühes voodis, ent Ibale näis, et magab täiesti üksi: öhtul, kui ta uinus, ja hommikul, kui ärkas, oli vanaema köögis.

Epp ei osanud lugeda ja aeg-ajalt tundis ta sellest haledust, vahtis pisaraid täisvalgunud silmadega aknast välja, ei tea kuhu. Enamasti siis, kui sai kirja ja pidi viima selle võõra kätte lugeda või paluma proua Helenat mõni sõna vastuseks saata.

Kuid seda, mida Epp oskas, ei suutnud proua Helena ega vist üldse keegi. Ta oli võlur. Seda ütlesid kõik proua Helena külalised, kõik, kes mereäärses villas külmi eelroogi, suppe ja praade olid sünnud. Millised oivalised salatid, magustoidud ja jäätis! Puuviljatordid, tarretised ja kreemid.

Kui majas juba öhtuselt vaikseks jäi, töötas Epp valges kahhelköögis nagu nõid, kaalus aineid, hõõrus vahule, tampis umbris, lisas tilku ja pulbreid, katsetas mingisuguseid uusi, enneolematuid segusid, millest said hiljem

õhulised küpsised ja vahvlid. Ühtegi retsepti ei saanud ta üles kirjutada, kõik pidid nõnda-sama meelde jääma.

Köök säras, nõud särasid ja Epp ise. Ta ei rabelnud ega kiirustanud, ei teinud ühtegi tarbetut sammu ega liigutust. Ei mustade sööginõude virnu, ei kärbseid, ei määrdunud rätikuid ja köögikaltse, ei korratud kappe ega riiuleid. Ei kastrulite tahmaseid põhju ega nürisid nuge olnud tal. Ka ei lasknud ta midagi hapuks minna või raisku.

Ja kunstnik oli ta. Kuidas ta torte kaunistas, liudadel jänest, õrna põrsast petersellileheke-sega kärsal, kala, põldpüüd või tetre! Kõik see, mis ta tegi ja kuidas tegi, vääris väljapanekut kodumajanduse näitusel.

Ka oma sõpradele laskis proua Helena torte küpsetada ning Epp tundis suurt rõõmu, kui tuldi kööki teda isiklikult tänama.

Päev läbi polnud Epul mahti süüa. Alles vastu ööd keetis ta endale kalapeadest suppi. Viskas näputäie kaerahelbeid ja mõne kartuli-liistaku lisaks ning toit oligi valmis.

«Koosu, miks sa heeringa pead lutsid?» küsis Iba.

«Kahju on ära visata,» vastas vanaema. Kõik, mis välja tuli visata, sõi ta ära.

See oli palaval suvepäeval, kui Epp tõstis suure pesukorvi köögitrepile. Seal võis olla oma kolmkümmend liitrit karusmarju, vähest ehk rohkemgi.

«Tule mulle appi,» ütles vanaema Ibale. «Aga pärast, õhtul, küpsetan karusmarjakoogi.»

Iba istus kuulekalt trepiastmele vanaema kõrvale, kes õpetas, kuidas marju puhastada, kuidas maha kraapida jahukastet. Ta andis Ibale käärid ja nad asusid tööle.

«Mis see laps muidu ringi luusib,» ütles vanaema.

Päike-kõrvetas, suurte puude vahelt paistis raasuke sinist merd, hiilgavaid teri täis. Kõik tardus kuumuses, ainult õhk värises.

Iba hoidis kahvatute sõrmede vahel rohelisi lihavaid tikreid, lõikas ära ühest otsast tupsu, teisest varrekese ning loopis puhastatud marjad suurde kaussi, kuhu vanaemagi.

Nad töötasid sõnatult.

Iba mõtles: marjad ei lõpegi iial.

Iba kartis merd, kuid nüüd tahtis ta joosta vette. Iba igavles enamasti vanaema toas istudes, nüüd tahtis ta olla seal. Iba tundis järsku kojuigatsust ja nutt oli tulemas.

Marjad ei lõpe eluilmaski, mõtles ta. Olete vastikud, koledad. Ma ei salli teid! — Ja loopis need suurde kaussi, kuhu vanaemagi.

Päike liikus juba täislõunas. Köögitrepil istusid vanaema Epp ja lapselaps Iba ning puhastasid moosi jaoks karusmarju.

Iba sõrmeotsad olid juba nii hellad ja kääridest hõõrutud villid punetasid, kael jäi kangeks, süda nõrgaks ja suhu tuli lääguse maik. Seevastu täitusid kausid ja ämbrid ning kahanes puhastamata marjade hulk. Nüüd võis töö edu juba silmaga näha: korvi põhi paistis.

Lõpuks ometi, mõtles Iba metsiku rõõmuga. Kohe võib tõusta, joosta ära — ükskõik kuhu, igal pool on hea!

«Võta nüüd see sukanõel ja torka mari läbi,» ütles vanaema. «Siis jäävad nad keedes terveks ja lähevad magusamaks.»

Päike oli juba keskõhtus. Köögitrepil istusid vanaema Epp ja lapselaps Iba ning torkisid nõelaga tikreid läbi.

Suren siiasamasse, mõtles Iba. Näis, mis koosu siis teeb! Ta väike süda oli lõhkemiseni kuri ja ääretult õnnetu.

Suremise asi siiski ei läinud, muist marju jäi teiseks päevaks läbi torgata. Vanaema lausus:

«Aitab ehk kah,» ajas selja sirgu ja läks kooki küpsetama.

Meri paistis puude vahelt nagu ennegi, kuid Ibal oli see nüüd ükskõik. Ta võis nüüd vanaema tuppa minna, aga ta jäi istuma trepile õhtuse päikese paistele. Iba ei tahtnud midagi ega kippunud kuhugi. Isegi head meelt ega kergendust ei tundnud ta. Rusuv tühjus hinges, istus Iba edasi kivisel trepil ja vaatles heegeldatud sopse oma jalas. Alles erutavalt magus lõhn ajas ta lävele vaatama, kuidas vanaema praeahjust kooki välja võttis.

Kogu väsimus ja suur kurbus olid korraga läinud, kuhugi kadunud, ei mõistagi, kuhu.

Epp pani lauale kruusitäie piima, määris leivatükile võid peale ja ütles Ibale:

«Tule nüüd sööma.»

«Aga kook?» küsis Iba.

«Mis kook?» imestas Epp.

Iba näitas sõrmega, ta huuled värisesid.

«Seda saad pärast, kui ära jahtub.»

Iba püüdis aega parajaks teha. Jälle oli väga igav. Ta seisis kaua liikumatult puutihi taga. Siis võttis pulgakese, ajas laiali muti hunniku ja läks kööki tagasi.

«Kas nüüd on jahtunud?» küsis Iba.

«Kannata,» lausus vanaema. Ta polnud Ibagale rahul. «Ei sobi ju sihukest kooki lauale kanda, mille küljest tükk juba enne ära lõigatud.»

Kuidas rumal Iba võiski arvata, et kook on temale küpsetatud!

«Kas nad varsti tulevad?» küsis Iba tasakesi.

«Õhtusöögiks.»

Nad tulid, ja neid oli hulk, proua Helena ja tema külalised, ning vanaema kattis laua lehthoonesse. Ta raputas koogile tuhksuhkrut peale ning kadus sellega kõrgete lillepõõsaste vahele. Kui tuul nüüd kõvasti puhuks . . . mõtles Iba.

Veel kaua istus ta käsipõsakil vanaema toas pärani akna all ja vaatas aeda. Niiduõolane rabeles ja peksles vastu klaasruutu, vanaema keetis moosi ja külalised mängisid lehtlas bismarki. Segasid. Tõstsid. Käisid välja. Kihistasid. Tapsid. Pakkusid. Võtsid üles.

«Heida nüüd magama,» ütles Epp üle ukse tuppa vaadates. «Sa jõuad ka hommikul seda kooki süüa.»

Niipea kui Iba silmad sulges, nägi ta rohelisi ja karvaseid tikreid. Ta püüdis silmi pilgutada ja laugusid kõvasti kokku pigistada, kuid marju tuli üha juurde, tuli terve laviin, terve väljatäis, terve uputus.

Iba kuulis läbi une, et kööki tuldi tänama, tuldi ütlema, et kook oli hea.

Hommikul seisis Iba jaoks laual kruusitais piima ja suur võileib. Nagu eilegi.

Iba vaatas ootavalt vanaemale. Too mõistis, võttis riiulilt koogitaldriku ja ütles lohutavalt:

«No natuke maitsta saab sest ikkagi.»

Iba vahtis taldrikut ja pööras siis pea ära.

«Ei taha,» ütles Iba.

«Miks sa siis ei taha?» küsis Epp mõistmatult.

«Ei taha.»

Pool päeva seisis koogipuru taldrikul, siis ajas Epp näpuotsaga selle ühtekokku, ohkas sügavalt ja pistis suhu.

«Kahju on ära visata,» ütles ta.

Don Alfredo

Maria oli siis kuusteist aastat vana, kui nende linnakese kinos hakkas mehhiko laulukestega esinema don Alfredo. Ta oli pimestavalt ilus mees. Juuksed sinimustad, silmad kuum-igatsevad, naeratus taevalik. Ta tuli lavale pool tundi enne seansi, erktriibulises pantšos, kitarr käes.

Marial käis magus valu läbi südame, kui ta don Alfredot nägi, ta ei osanud arvatagi, et see nii kaunilt laulda võib. See oli tõeline kunstnik. Ta tõi lähedale kauged paigad, täis rooside lõhna, lõunamaa lõõmavat päikest, sinised rannad, rohtlad ja valged liivakõrbed. Kõige ilusamini laulis ta Rositast ja oma armastusest. Maria sulges silmad ja lämbus vaimustusest.

Ta unustas end töö juures, mõtles päevad läbi don Alfredole ja iga kord tundis, et lämbub. Mamsel, kelle juures ta õmbluskunsti õppis, viskas vihaselt töö tagasi: jälle oli Maria trukknööbid ja haagid valesti ette õmmelnud, teinud nõöpaugud suured või liiga väikesed ning volangid ja pitsid pahupidi traageldanud.

Vaene Maria, ta oli armunud.

Ta jäi kahvatuks, vaikseks, suurtesse lapsesilmadesse tuli igatsev rahutu sära ja ta küsis end õhtuti vabaks. Nii et mamsel pidi teda hoiatama:

«Vaata ette, Maria!»

Ta lunastas pileti ja istus kaugemale seina äärde, soovides mitte silma paista, ent samal ajal igatses meeletult, et don Alfredo teda seal nurgas märkaks ja ainult teda näeks. Varsti olid Marial kõik don Alfredo laulud peas ja ta ümises neid trukknööpe ette õmmeldes, laule liivas õõtsuvast kõrbekaravanist, apelsinialudest ja roosimerest.

Kord nokitses ta öö läbi, tegi siid- ja sametribadest punase roosi, ning kui ta järgmisel päeval kinosse läks, kinnitas selle rinda.

Talle näis, et don Alfredo oli saali poole kummardades teda märganud. Sellest äärmiselt erutatud, tundis ta end järgmisel päeval halvasti. Silmade all ringlesid sinised õrnad varjud, näoke näis otse helendavalt kahvatu, ta torkas ühtelugu nõelaga valusasti sõrme, ja mamsel ütles:

«Vaata ette, Maria!»

Ta uitas pärast kino veel kaua tänavatel ja pargis, unistades enda kõrvale don Alfredo. Ta kujutles teda tulevat puude vahelt, nägi peegelduvat tiigiveelt või mässivat ta õlgu salliga. Don Alfredo, särav ja pimestav mees, sinimustade juuste ja lõõmava pilguga, mis lööb põlvedest nõrgaks. Ning iga kord, kui keegi ta järel käis, võpatas tütarlapse süda kuumast lootusest ja ta vaatas kähku üle õla tagasi. Ta ootas . . .

Mamsel, kes mõistis õpilase kannatusi oma-
moodi, nii nagu tema oli harjunud elu nä-
gema, uuris Mariat, käed puusas, ja tahtis
teada:

«Kas ta rääkis juba sinuga?»

«Ei veel,» sosistas Maria.

«Siis pead temaga ise rääkima, kuni pole
veel hilja . . .» andis mamsel nõu.

See ei võinud tõesti enam kesta, sest Maria
käis igal õhtul kinos, kuulas don Alfredo lau-
lud ära ja läks siis minema.

«Kas te pilti ei jäägi vaatama, preili?»
küsis platsinäitaja irvitades.

«Ei,» vastas tütarlaps vaevu kuuldavalt ja
langetas pea.

Ta oli don Alfredole palju kirju kirjutanud,
need lebasid ta pesukorvis voodi all, neis ütles
ta häbenemata kõik, mis ta armastav süda käs-
kis. Ta kirjutas vahel mitu korda ühte ja sama
kirja ümber, kui see üle lugedes kohmakas ja
rumal näis, ja pani siis pesukorvi, teiste
juurde.

Aga lamades öös lahtiste erutatud silmadega,
kujutles ta ennast don Alfredoga läbi kõrbe
ratsutamas. Mees laulab ja hoiab teda enda
ees sadulas. Ta lai sombreero katab neid mõle-
maid kuuma päikese eest ja kõrgetest rohelist-
test sammaskaktustest langevad nende teele
jahutavad varjud. Nad kohtavad madu, ja don
Alfredo ütleb:

«Ära karda, ma olen ju sinuga, Maria . . .»
ja põimib käed ta ümber . . .

Nii ei võinud see enam kesta.

Aga suur armastus teeb inimese julgeks, ja

tütarlaps otsustas lõppeks ise don Alfredo juurde minna. Kui ta sidus lahkudes kübarapaelu, vaatas mamsel oma õmblustöölt üles, kobas pilguga tütarlapse kehavorme ja pomises ähvardavalt, nõõpnõelad suus:

«Vaata ette, Maria!»

Ta ei teadnud don Alfredo aadressi ning läks seda kino kassast küsima. Ta juhatati teisele korrusele, kuhu viis vana, kulunud puutrepp.

«Minge, ta on praegu seal.»

Uks oli pärani lahti, ruumis seisis püsti don Alfredo, ja jämeda ninaga keskealine naine karjus ta peale:

«Tahad, et ma ütlen sulle, Ants, mida sa väärt oled!»

«Ma rääkisin peremehega. Ta ei maksa,» vastas don Alfredo, väsinud, vana näoga ja kortsukiirtega ümber murelike silmade. Ja tal ei olnudki sinimusti juukseid, vaid hõredad kollakashallid.

«Palu teda, Ants! Ehk annab,» sundis naine, aga mees vastas vaevatult:

«Ta ei anna mulle punast krossigi.»

«Sa tahad, et lapsed nälga sureksid!» puhkes naine nutma.

«Vii midagi panti,» lausus mees, vaadates Mariale otsa. Kuid tüdruk oli kindel, et too polnud teda isegi märganud ega tajunud tema sealolekut.

«Kas viia su parukas panti, või sinu kitarr?» küsis naine õelalt.

«Ta ei maksa . . .» kordas mees ja kattis kätega näo.

See ei olnud Alfredo. Don Alfredot polnud olemas.

Maria läks ära, läks trepist alla. Kui ta koju jõudis, olid ta palged märjad, nagu kastnuks neid tugev vihm. Ta värises ja kõrge kleidikaelus oli lahti nõõbitud. Ning mamsel, kes elus küllalt petetud ja õnnetuid tütarlapsi oli näinud, ütles vihaselt:

«Seda võis arvata, Maria! Mina sind enda juures enam ei pea.»

Veera Minolli

Halvad naised — neid tunda võib kaugelt,
neid reedab eriline atmosfäär.

Betti Alver

Nad on kordunud kõigis ajastuis oma loendamatult ühiste joontega. Kõik nad püüdsid oma eesmärki varjates ilustada end mingi näilise ligitõmbava ja vallutava omapära ning viguritega. Kuid mina tunnen nad alati ära, minu silmis jäävad nad ikka üheks ja samaks — Veera Minolliks, lummuseks minu lapsepõlves, portreeks meie vanas, koitanud albumis.

Korrapärane, kitsas ja väga kahvatu nägu ning suured mustad, otse pöörased silmad. Vahel ta uhkustas, et on kasaka-atamani lapselaps, mõnikord voolas temas ungari veri ja sageli armastas ta meenutada oma prantslanast ema.

Sellel postkaardil meie plüüšist, hõbemonogrammiga vanas albumis on Veera Minollil tukad, kõrge karvamüts ja kasakapalitu. Teda on postkaardil ainult rinnust saati näha, kuid mina mäletan teda üleni. — Pikk mantel, kõvasti taljes, rebasenahkadest palistatud alläär ja käisesuud. Ning tal on jalas ratsasaapad.

Kui ta palitu ära võtab, on ta rinnatu ja lame nagu pesulaud, kõrge kaelusega ja väikeste pärlmutternööpidega vene särgis ja mustades kalifeepükstes. See on kogu ta garderoob, vähemalt mina polnud teda kordagi näinud teisi või kleiti kandmas. Ei suvel ega külmal ajal.

Veera Minolli mehe pilti mul pole, võin teda ainult mälu järgi kirjeldada. See on silmapaistmatut kasvu, tumeda mokahabemega mehike, kord miskipärast lontis ja lausa nutu äärel, siis jälle üliagar ja väle. Ei tea, mis ta õige nimi võis olla, kuid Veera ja minu isa hüüdsid teda Luulikuks.

Luulik Minolli sai oma eluteel palju maailma maid näha, elas mitut moodi ja proovis hulk ameteid, kuid peamiselt tegeles fotograafiaga. Nüüd täitis ta Eestis suurt riiklikku tellimust, seisis päevad läbi trepikesel ja maalis lahmakaid lõuendeid. Need kujutasid Kuperjanovi partisane, soomusrongide dessante ja Paju lahingut.

Mis edu nad väärised, on omaette lugu, kuid raha tuli. Ainult Veera Minolli ei tundnud selle väärtust. Ta üüris pikemaks ajaks hobuse, ratsutas igal hommikul linnakesest välja põldude vahele ja kappas piki metsasihte.

«Olen sündinud sadulasse!» hüüdis Veera. Küllap sest olidki tal pisut rangis jalad.

«Amatsoon!» ohkas Luulik Minolli ja minu isa noogutas nõustuvalt.

Veera laskis sellidel kastitäie kalleid veine kauplusest koju tuua, virsikuid ja datleid. Aga kui raha otsa lõppes, viis ta hobuse omanikule

jälle tagasi ja nagu juhuslikult ning möödamminnes sattus ta alalugu lõunaks meile, suudles mu ema kärarikkalt, kiitis ja taevatas teda ning kuldas sõnadega üle.

«Ma pole ilmaski sünninud nii oivalist kapsasuppi.» Ta laskis emal selle valmistamisest jutustada ja palus siis veel teise taldrikutäie lisa. Ka leivast pidas ta nagu kord ja kohus lugu. Kiitus tegi emale head meelt, ehkki ta neil kordadel ise lõunast ilma jäi. Ema oli uhke, et tema oskas iga kuu ots otsaga kokku viia, läbi ajada nii pisku rahanatukesega, mis isal õnnestus teenida.

Et emale endale suppi ei jätkunud, seda ei märganud isa üldse. Nad ajasid Veera Minolliga juttu, õhinal ja innuga kunstist, kirjandusest, poliitikast.

Veeral oli kombeks inimesi silmadega läbi puurida ja imestada: «Kuidas sa ometigi seda ei mõista?» Või jällegi naalduda ükskõik kelle rinnale, panna pea teise õlale, ronida põlvili sohvale, visata võõras kohas pikali, aeleda ja siruleda nagu kass. Kõike seda tegi ta nii iseenesest mõistetavalt ja loomupäraselt, mis pidi tähendama: aga ma olen kord juba niisugune. Nõrkused on minu jõud. Kuidas te sellest siis aru ei saa?

Tavaliselt ei võtnud ema nende jutust osa, ta koristas või pesi vaikselt nõusid. Peab ütleva, et alguses, kui Minollid siia linnakesse saabusid, tundis isa Veera vastu suurt võõrastust. Ja kui naine palus õhtuti end koju saata, siis puikles isa vastu ja otsis vabandavaid ettekäändeid.

«Mine siis!» noomis teda ema.

Isa pani tujutult palitu selga ja läks. Nii juhtus järjest, kuni ta kord ööks otsaks ära jäi.

«Alguses saatsin mina Veerat, siis tema mind. Kõndisime nõnda edasi-tagasi, ajasime juttu, ja nii see öö kaduski,» seletas isa hommikul. Ja kui ema ei vastanud, siis muutus ta ägedaks.

«Sa tead küll, kui raske on siin provintsi-kolkas elada! See on pagendus, lämbumine! Pole ühtegi ju, kellega rääkida saaks. Ainult vürtspoodnikud ja vanad saksa tanted.

Kuidas sina, Olli, sellest ometi aru ei saa!» hüüatas isa ja jäi järsku jahmatades vait.

«Saan aru,» lausus nüüd ema väga vaik-selt.

Luulik Minolli aga vehkis maalida ega tulnud oma mustade päevade ajal süüeski redelike-selt alla. Mugis sealsamas võileivakese ja rüü-pas väikesest rohupudelist piima peale.

Nad elasid vanas ja härrandlikus üürile antud puumajas. Ses oli palju ruume, liiga palju, ja peaaegu mitte mingisugust mööblit. Lihtsalt tühjad toad.

«Kas pole avar?» kiitis Veera.

Mulle näis, et isa üldsegi ei kuulunud, mida Veera rääkis, ta ainult vahtis teda üksisilmi, kummalise pilguga.

Ka mina. Sest Veera erines täiesti minu emast, kes oli ilus ja väga tagasihoidlik nii oma rõõmudes kui kurbuses. Hea oli ta süles uniseks jääda või nutta ta rinnal, igatseda ta lähedust, tulla juurde haigetsaanud sõrmega ja nautida ema kokkumist.

Veerat ma pelgasin nagu noid tühje, mööblita tubegi, ehkki ta hüüdis mind oma väikeseks suhkrumusuks ja kukumunakeseks.

Kord jõulupühade ajal olime Minollide poole külla kutsutud. Läksime isaga kahekesi, ema soovis koju jääda. Veera sattus meie tulekust pöörasesse vaimustusse, pakkus halvaad ja pähkleid ning pani mulle ühtelugu kompvekke pöske, pigistas mind tugevasti enda vastu ja kinkis tselluloidist nuku. Paksu ja palja roosa imiku, mis hoidis suud kuidagi pepsisti. Panin talle nimeks Pupi.

«Mine vaata jõulupuud,» soovitas isa ja saatis mu teise tuppa. Lagedas ruumis, seinajal seisis kuhikohev kuuseke. Ja põlnud ta okstel küünlaid, ehteid, õunu, piparkooke ega midagi muud vaadata, ning ma läksin isajuurde tagasi. Aga neid ei olnudki enam seal. Lõbus naer kostis nüüd teiselt majakorruselt ning ma jooksin naksuvast trepist üles.

Isa ja Veera mängisid peitust, tormasid toast tuppa ja ajasid teineteist taga. Ma naersin, see oli väga lõbus. Aga kui mina ka tahtsin nendega hullata ja peitust mängida, ütles isa keelavalt:

«Sul on ju nukk. Miks sa ei mängi?»

«Oh Sass, las ta tuleb!» palus Veera minu eest.

Peitsin end ukse taha, ootasin kaua ja kannatlikult, kunas mind otsima tullakse, kuid keegi ei tulnud. Nad jooksid minust kogu aeg mööda, ja siis ma haarasin isal kuuesiilust, et ta mind lõpuks ometi märkaks. Aga tema vahtis kuhugi võõraste, hajakil silmadega, rabeles

lahti ja tormas trepist alla. Seal leidis ta Veera, ja kõik jäi majas järsku vait.

Mäletan hästi, et ka Luulik Minolli oli kodus, kuid ei suuda sellest midagi rohkemat meenutada. Nähtavasti ei pidanud ma tema olemasolu tähtsaks, nagu isa mind.

Meie naaber hoiatas kord ema:

«Vaadake ette!»

Kuid ema naeris.

«Neil on ühised huvid, muud ei ole seal midagi.» Need sõnad tundusid tuttavad, just nõnda rääkis alati isa.

Mu süda valutab tumedalt, piinavalt, ent kuna ma isegi ei teadnud miks, siis polnud mõtet ka emale sellest kurta. Mul oli tast miskipärast nii hale, ja kui õhtul sängi heitsin, siis tahtsin, et ta hoiaks oma kätt minu rinnal.

Veel pole räägitud sellest, et ka Veera Minolli maalis. Ning alati, kui ta ratsutama läks, ütles Luulik:

«Ta vajab loomingulist inspiratsiooni.»

Veera maalis vesineitseid, luupainajaid ja viirastusi. Kõigil neil alasti olevustel olid pikad pigimustad juuksed ja kohutavalt hõõguvad silmad. Nad näisid kõik ühte nägu, nad olid kõik Veera Minolli nägu.

Isa suhtus noisse hoopis heatahtlikumalt kui Minolli «iseseisvuse» pannoodesse.

«Need on vähemalt siiralt koledad,» ütles isa Veera viirastuste kohta.

Aga mind nad kohutasid isegi unes, kaamed salikus naised murdsid meie uksest sisse. Ma ei suutnud kunagi seda õigel ajal lukku

keerata ja ärkasin iseenda meeletust hirmukisast. Ning ema ei lubanud mind enam Minollide poole.

«Mine üksi, kui just tahad,» ütles ta isale. Aga mina haarasin tast kinni, rippusin kaelas ja karjusin:

«Ei! Sa ei lähe! Isa, kallis, ära mine! Ma palun sind, kallis isa!»

Ta kohkus väga, lubas koju jääda ja püüdis mind vaigistada. Kuid natuke hiljem tõusis ja kaebas peavalu.

«Kõnnin pisut värskes õhus. Olen varsti tagasi.»

Aga ta tuli väga hilja.

Siis saabusid päevad, kui isa jäi igal õhtul koju.

«Veera sõitis Pariisi,» ütles ta.

Käisime nüüd jälle kahekesi kütmata majas, kus Luulik Minolli ihuüksinda elas nagu väike hall hiir suures tühjas aidas, vaapas oma lohmakaid lõuendeid Eesti «iseseisvusele», palitu seljas ja vildid jalas.

«Pariisis on elu kallis,» kurtis ta murelikult. «Veerake palus jälle raha saata.»

Kolme kuu pärast saabus Veera Minolli koju tagasi. Ikka samasugune, pärlmutternõbikestega särk seljas, kalifeepüksid ja ratsasaapad jalas. Ta oli endiselt lärmakas, eksalteeritud, põletas kõiki oma mustade silmadega, väsitas ning tekitas rahutustunde.

Jälle sattus ta ühteohku lõunaajaks meile, kiitis ema, kartuliputru või hernesuppi, mille

taolist ta polnud veel kunagi kusagil söönud, kallistas mind ja nimetas oma suhkrumusuks ja kukumunakeseks.

Kohe esimestel päevadel jutustas Veera oma elust Pariisis.

«Lähen mööda tänavat. Järsku ütleb mulle vaist: keegi jälitab sind! Vaatan taha: mees. Lähen edasi. Kiirustan. Seal ongi lõpuks mu maja, ongi mu korter. Avan ukse. Ta astub mu järel sisse . . .»

«Kes?» küsib Minolli habet näppides.

«See mees. Ma ei suutnud keelata.»

«Oh issand, Veera!» hüüatab Minolli ja haarab kahe käega peast.

«Usu, Luulik, ma ei saanud teisiti, see oli täielik hüpnoos. Ma riietusin lahti . . .»

«Aitab, Veera,» oigab Minolli. Mu ema õhetab ja isa kisub vihaselt paberossi. Mina mängin Pupiga.

«Luulik, sa ei mõista! Kuidas sina ometi kunagi millestki aru ei saa? See ei olenenud ju üldsegi minu tahtest, see oli jällegi midagi hoopis muud.

Ta rääkis, et jumaldab mind. Seisin abažuuri punases valguses ja siis ta ütleski, et olen jumalanna. Ta ütles tõesti nii. See oli täielik ekstaas! Mõistad sa, Luulik? Sa lihtsalt ei taha seda mõista! Sa ei taha kunagi midagi mõista! See foto minust, mis ma sulle saatsin, on tema võetud.»

Elu väikeses nukras provintsis tüütas Veera väga ruttu, ka minu isa ei äratanud tas enam endist huvi, näis, et see jahedus oli vastastikune, ei tea, mis nende vahel juhtus. Või peabki

siis alati midagi erilist juhtuma, kui inimesed jahtuvad? . . .

Veera igatses tagasi Pariisi ja nõudis Luulikult raha.

«Ei saa,» jäi mees oma sõna juurde kindlaks. Veera tujutses ja kurvameelitses, ning oli vaheldumisi leebe või tige ja pöörane kui nõid luua seljas. Miski ei saavutanud eesmärki, kuni ta lõpuks leidis tee, et oma tahet läbi viia. Kuulsin hiljem, et see juhtus nõnda.

Kui nad Luulikuga hilisõhtul kinost koju läksid, vaatas Veera üle õla tagasi ja karjatas tasa.

«Mis on?»

«Ta kõnnib mu järel, Luulik! See on tema,» sosistas Veera.

«Kes?»

«See mees.»

«Kes ta on?»

«No ma ei tea!» ärritus Veera mehe taipamatuse pärast. «Küll sa oled imelik, Luulik! Juba ammu käib ta mu kannul. Eile, üleele, kogu nädal.»

«Eile ja üleele ei käinud sa üldsegi väljas,» rahustas Minolli naist.

«No ma ei tea, siis oli see mõni teine päev!» solvus Veera.

Minolli vaatas tagasi. Õigus, keegi võõras käis järel.

«Kas sa ei eksi, Veera?»

«Sa veel arutad, Luulik! Ta on minust hullu pööra sisse võetud. Võib-olla ta ongi hull? Iga tahes on tal hirmsad silmad. Sa vaata ta silmi, Luulik! Küll näed, ta tapab mu ühel päeval ära. Sa tahad seda, jah?»

«No Veera . . .»

«Mis sa siis tahad? Tahad, et ma terved päevad kodus istuksin? Sellepärast ma eile ja üleile ei käinudki väljas, mõistad? Minuga on kunagi juba midagi taolist sündinud, vaist ei peta mind ilmaski, näen juba ette, mis tuleb . . . Kaitse mind, Luulik, või ma ei vastuta enda eest!»

Pärast seda õhtut kandis Luulik Minolli revolvrit taskus, et kaitsta naist, kes ei julgenud väljas käia, kes kartis õhtuti oma maja, lukutas kõiki mõeldavaid uksi ja käis öö jooksul neid mitu korda kontrollimas.

Minolli närvid tõmbusid pingu, ta piinles unetusest, kuivas kokku ja kurtis minu isale:

«Pole naljaasi, kui sul on jumalik naine. Kõik mehed, kes teda kordki kohtavad, kaotavad aru. Kuid ma ei või ometi elusid kaalule panna, see oleks hirmus? Mõttele nüüd ise, Sass. — Mis saaks, kui mina peaksin tapma tolle mehe, või too mees tapaks Veera?!»

Isa heitis tülpinult käega.

«Muidugi, sinul pole aimugi, mis tähendab jumalik naine!»

«Saada ta kuradile,» soovitas isa.

«Ei saa,» võngutas Minolli kurvalt pead ja õhkas.

Ning Veera sõitis Pariisi.

Jälle istus Luulik hommikust õhtuni uute lõuendite taga. Koltus, väike askeet, sõi oma võileivakese ja rüüpas rohupudelist piima peale, et kokku hoida. Pariis neelab raha!

Kuid seal oli Veerakesel siiski kindlam olla.

Panen Veera Minolli postkaardi tagasi vana koitanud plüüžalbumi vahele, seal on ta koht. Aga mõnikord pole liigne ka teda meenutada.

Minu isa kõneles aastate möödudes Veerast irooniliselt.

«Kuidas! Ta oli ju nii iseline ja ainulaadne naine,» vaidles ema. Ainult mina teadsin, et ta ei öelnud seda, mida mõtles tõeliselt.

«Mis sina sellest tead!» muigas isa üleolevalt. «Veera Minolli välise erakordsuse taga polnud muud kui üsna tavaline pesapurus-taja.»

Koera surm

Juhtus see rasketel kriisiaastatel.

Kõrgete roosade linnamajade vahel oli ka veel üks madalam ja puust, ning selle pööningutoas elas luuletaja. Temas polnud midagi tähelepanuväärset, sellepärast et ta veel elas ja polnud surnud.

Ta ei mõistnud raharingluse keerulist süsteemi, ja seepärast olid ta taskud kõlisevast enamasti tühjad. Ta oli alati üksi, armastas akna all istudes välja vaadata ja rõõmustas kõige üle, mis ta seal nägi. Ta nägi õuel palju lapsi, aga eriti meeldis talle väike nägus Eeva, kes sai sünnipäevaks koera, mustade silmadega valge špitsi.

See oli sõbralik ning mänguhimuline kutsikas, ning Eeva müras temaga päevad läbi. Möödujad jäid armastusega vaatlema naljakat villakera, tahtsid teda oma käega silitada ja küsisid tema nime.

«Pitsu,» ütles tütarlaps.

See oli kevadel. Sügiseks kasvas Pitsu suuremaks ja väike Eeva kõnnitas teda rihma otsas. Ta ei liputanud enam igale vastutulejale saba ja oli hoopis väarikam. Ning kõik

ütlesid, et see on haruldaset tark koer. Ta magas väikeses, temale tellitud voodis ning kandis iga päev ise värvi ilupaela. Väike Eeva söötis talle kompvekke ja praänikuid, ning kord päevas käisid nad Pitsuga lihakarnis koerale vorsti ostmas.

Mitte alati polnud Pitsul head isu ja siis ta mattis vorsti maha, et teinekord, kui vaja, selle jälle välja kaevata. Aga kuna tal ilmaski tühja kõhtu ei tulnud kannatada, siis ununesid kõik peidupaigad, uued ja vanad, ning vorstid jäidki maamulda.

Alati, kui poeet nägi oma aknast, kuidas Pitsu vorsti maha mattis, valgus talle sülg suhu, ja siis ta tuli akna juurest ära.

Suve jõudes mängis väike Eeva enamasti üksinda õuel, kuna Pitsu ei hoolinud temaga kaasa joosta, vaid lamas lõõtsutades viluma põõsa varjus, koon käppadel. Aga ta oli nagu ennegi maias ning tuli Eevaga lihakarni kaasa.

Pitsu muutus suve jooksul paksuks ja laisaks, magas palju, ja kui ta just ei maganud, siis haigutas ühtelugu. Ta ei viitsinud suurt enam käia, vaid eelistas lamada päevad läbi aknalaul roosa siidpadja peal ning vahtida tänaval möödakõndivaid inimesi.

Sügisel ja talv läbi oli poeet haige ning lamas voodis. Kui ta tervis paremaks läks, haaras ta jälle sule. Ent toas oli nii külm, et ta käed kohmetasid ja jalad valutama hakkasid. Ta jäi vaatama lumesadu akna taga ja silmas õuel väikest Eevat koeraga. Pitsul oli soe palitu seljas. Poeet väristas õlgu, sai kõhahoo ning puges uuesti teki alla.

Aga külma talve järel tuleb ju jälle kevad!
Ja ühel kaunil maihommikul kohtas luuletaja
välja minnes Eevat. Laps oli üks ja kurb, ning
poet küsis, kus ta koer on.

«Pitsu jäi haigeks,» vastas tüdruk ja jook-
sis ära.

Kõik kurvastasid Pitsu haiguse üle ja püüd-
sid väikest Eevat lohutada. Lihunik, kelle juu-
rest Pitsule vorsti ja maksa osteti, ütles iga
kord:

«Annaks jumal talle tervist.»

Arst ravis Pitsut hoolsasti ja kirjutas hulga
kalleid rohte, kuna lapsed käisid haiget vaata-
mas ja silitamas. Koer lamas raskelt hingelda-
des oma voodikeses ning liputas ainult õige
natuke saba. Kuid head söögiisu jätkus tal
surmatunnini, ta ei öelnud ära marmelaadist
ega kanalihast ning lakkus heal meelel koorega
kohvi.

Nagu arst ütles, suri koer rasvumisse. Lap-
sed matsid ta aeda sirelite alla suure ilusa
karbi sees, panid ta hauale risti ja palju lilli.

Kui uus lumi maha tuli, suri luuletaja. Ta
laip lamas kaua ülal pööningutoas, enne kui
sellele juhuslikult peale satuti. Öeldi, et luule-
taja oli nälga ära surnud, ja vaieldi kaua selle
üle, kes pidi kandma ta matmise kulud. Viimaks
tõstis kojamees kirstu kärule ja sõidutas täna-
vast alla.

Väravas seisis väike Eeva ja mõtles:

«See oli vist sama mees, kes ükskord küsis
minu vaese Pitsu järele.»

Ja sellest kurvast mälestusest tulid talle
pisarad silma.

Hea proua

Ma sündisin samas majas ja samal aastal kui Helle-Liine. Ta oli minust väiksem, nõrgem ja ilusam. Niisugusena kujutatakse ingel-lapsi. Tal olid valge võilillepea ja heledad head silmad nagu ta emalgi, meie majaperenaisel. Mina olin lihtsa näoga, tugev ja harilik laps, alati terve ja heas tujus; ning minu ema ütles, et see tuleb sellest, et sõin tugevasti leiba ja hernesuppi. Helle-Liinel puudus isu, ja mind kutsuti sageli nende poole lõunale.

«Mu kõht on täis,» ajasin vastu. See oli tõsi.

«Mis siis,» vastas proua. «Söö veel, muidu Helle-Liine ei taha.»

Helle-Liine heaks võisin kõike.

Ma armastasin teda üle kõige, mulle näis, et ma ei või ühtegi päeva temata olla. Ning kui Helle-Liine läks emaga välja jalutama, siis käisin ma senikaua igatsusest haigena ringi ega leidnud endale mingit tegevust.

Me mängisime päevad läbi maja koridoris ja tegime trepiastmeile nukutube. Vahel tuli proua meie juurde mängu pealt vaatama.

«Head lapsed,» ütles ta ja andis siis kummaligi midagi, saiakese või õuna.

Igal hommikul käisin ma nende akna all, kõõlusin seal, kuni mind märgati. Vahel tüdisin kauasest ootamisest ja hüüdsin, alguses tasa, pärast ikka kiledamalt:

«Helle-Liine! Helle-Lii-iine!»

Niikaua hüüdsin, kuni ta tuli või viipas proua ise mulle aknast.

Meie tuppa ei tulnud Helle-Liine kunagi, ta kutsus mind oma kummalisel viisil: seisis kaua ukse taga ja ootas seal. Ma tundsin vaistuliselt, et ta seal seisab, ja tulin. Vahel eksisin — tõmbasin ukse lahti, aga teda polnud.

Minu ema ta häbenes või kartis ja jooksis alati ruttu ära, kui see palus teda sisse või tahtis temaga rääkida. Aga kui mu isa töölt tulles leidis meid trepikojas mängimas ja tahtis oma käe panna Helle-Liine juustele, siis tõmbus too kõrvale.

Samas majas elas üürnikuna Helle-Liine tädi, kingakaupluse kassiir, väike vana neiu nagu paberist roos, läbi juuste hõreduse helendava pealaega ja joonekesteks maalitud kulmudega.

Vahel ta kutsus Helle-Liine oma tuppa, keetis kakaod ja andis talle tühje puudri- ja pumatikarpe ning lõhnaõlipudeleid. Ta kutsus ainult Helle-Liinet, minuga ta ei rääkinud ega märganud mind üldse, ja ma ootasin Helle-Liinet siis kojast, ta tädi ukse taga.

Need olid ilusad pumatikarbid, ja Helle-Liine andis pooled minule. Ma nuusutasin kinnisilmi ja joovastusega nende imelisi lõhnu, Helle-Liine aga naeris:

«Võta kõik endale!»

Ma jäin täiesti tummaks.

«Kas sa raatsid ära anda?»

«Võta! Võta kõik!» ütles Helle-Liine. Olin talle sel hetkel kade, et ta sai olla nii hea, et ta polnud ahne ega kitsi. Mina aga olin.

Ilusatel palavatel suvehommikutel võttis majaproua mind Piritale kaasa. Ema saatis mind ära peaaegu nagu vastu tahtmist, otsekui oleks ta selle üle tusane, et ma nii rõõmsalt ja heameelega ta juurest ära läksin. Ta ostis sada grammi teevorsti ja teist niisama palju juustu, laskis need poes õhukesteks viiludeks lõigata ja pani siis võileibade vahele. Ta ei tahtnud mind halvasti ära saata. Aga ometi rikkus ta mu tuju, öeldes tuseselt:

«See on kallis lõbu.»

Meie kodus räägiti palju rahast, mitte kunagi millestki ilusast, mida mina tundsin ja mille järele otse haiglaselt igatsesin.

Pirital käimine oli omaette elamus. Vahel me läksime jalgsi, mõnikord sõitsime pool maad, kuni Kadrioruni, trammiga. Kõik oli mulle suureks uudiseks — meri, liiv, mets. Ma avastasin, et merepõhi on laineline, jälestasin ligedaid milli-mallikaid ja nägin kajakaid üsna ligidalt. Nägin, et nende nokad olid roosad.

Ma jõin esmakordselt elus limonaadi, ja see ehmatas algul mind, kui see turtsus, klaasist üle vahutas ja nina näpistas. Aga ma sain heast kiiresti meki suhu. Ja ma kasutasin edaspidi kavalust, et seda uuesti maitsta. Tegin nii, et muutusin tujukaks ega tahtnud enam ühestki mängust osa võtta.

«Miks sa oled niisugune?» küsis mu sõber.

«Tahan juua.»

«Kas toon sulle piima?»

«See ei võta janu ära.»

«Vett ei ole!» kahetses ta.

«Limonaad võtaks janu ära . . .»

«Limonaadi ei ole.»

«Putkas on.»

Ja Helle-Liine jooksis emalt raha küsima. Proua lamas kuumal liival ja luges. Minu ema ei lugenud kunagi.

Kord läks meil kõht tühjaks, ja proua viis meid rannakohvikusse ning tellis kummalegi prae. Ma mõtlesin: see maksab 40 senti! Aga minu ema räägib sajast grammist vorstist, mis ta mu võileibade vahele kaasa paneb!

Kui ma neid paberist lahti harutasin, vaatas Helle-Liine mind üksisilmi.

«Tahad ka?» pakkusin.

«Ei.»

Ta vaatas mind edasi ja küsis järsku:

«Kas sa vorstist ära ei tüdine?»

«Ei!» imestasin ma. Kuidas ma tüdin, kui saan seda ainult siis, kui lähen Helle-Liinega rohelisse!

Kui ma õhtul koju tulin, küsis ema:

«Kas proua on su vastu hea, Ursula?»

«Jah. Väga hea.» Ütlesin seda alati, kui ta küsis. Ma oleksin tahtnud, et minu ema oleks niisugune nagu proua. Nii ilus ja nii helde. Aga ma nägin ema harva rõõmsana. Isa armastas küll naljatada ja oli vägagi muhe, aga ta püsis rohkem tööl kui kodus ja ma nägin teda vähe, väga vähe. Õhtuti, kui ma just ei maganud.

Pühapäeviti ta tahtis minuga olla, aga kui Helle-Liine mind kutsus, siis ei olnud minul jälle isa jaoks aega. Oleksin ma teadnud, et saan isaga veel nii vähe koos olla, ma oleksin jäänud kõik pühapäevad järjest koju . . . Aga ma ei teadnud ju.

Kord võttis proua mind mootorpaadiga sõitma. Oli küll väike lainetus, aga mu süda läks ometi pahaks.

«Sa oled nii kahvatu, Ursu,» kokkus proua ja pani mu paadipingile pikali. Ta vaatas mind murelikult ja küsis mitu korda:

«Kuidas on, Ursu?»

«Hea,» ütlesin. Mul oli tõesti palju parem. Kui lahke ta on, mõtlesin ma. Aga justkui mu mõtteid lugedes ütles proua:

«Lastena mängite koos, aga kui suureks kasvate, unustate teineteist ära.»

«Mina ei unusta Ursut,» raputas Helle-Liine pead.

«Sina ei unusta, kuid Ursu võib sind unustada!» naeratas proua.

Mulle tulid pisarad silmi. Miks ta ometi minust nõnda mõtleb? Ma ei unusta neid iialgi. Iialgi!

Proua ja minu ema vahel polnud erilist juttu ega sõbrutsemist. Kui ema läks üüri maksma, siis kiitis proua kviitungit kirjutades mind.

«Ursu on tore laps. Helle-Liinel on igav. Nad mängivad koos nii kenasti.»

Mu ema ei vastanud. Ja mul hakkas piinlik, et ta on jahe inimese vastu, kes oli minuga nõnda lahke ja hea.

Mu isa sai surma äkki. Kõrgepinge tappis ta, ja niikaua kuni arutati, kas ta ise oli selles õnnetuses süüdi või mitte, kulus hulk aega. Kuidas ma siis igatsesin isa! Iga tema sõna ja liigutus tuli elavalt meelde. Ma ei teadnudki, et olin teda nii sügavasti armastanud. Ja ma nutsin ühtejärke, leinates taga pühapäevi, neid igavesti kaotsi läinud pühapäevi . . . Ma nägin lahtiste silmadega oma isa. Kuidas ta tuli õhtule ja astus rasketes töösaabastes ettevaatlikult trepiastmeil, et meie nukutoad ei saaks viga.

Helle-Liinet ma noil kurbadel päevadel pea-aegu ei näinud. Ta küsis ainult kord vastamisi sattudes miskipärast sosinal:

«Su isa on surnud?»

Ma noogutasin ja ta lippas tuppä.

Varem arutas ema isaga rahaasju, seekord ütles ta minule:

«Raha ei ole enam sugugi.»

«Kuhu sa lähed?» küsisin.

«Perenaise juurde.»

«Ma tulen ka. Proua on hea,» julgustasin ema.

Koridoris kohtasime vanapreilit, Helle-Liine tädi. Ma polnud veel näinud teda naeratamas, aga nüüd ta tegi seda. Tal olid nii ühtlased valged elutud hambad, et ma võpatasin.

Proua palus ema istuda suure kirjutuslaua juurde, kus ta alati üürikiitungeid välja kirjutas. Jäin ema kõrvale püsti seisma. Oli tunne, nagu viibiksin esimest korda selles toas, ja ma vaatasin huviga ringi. Ometi olin siin paljudel jõuludel kuuse all salmi lugenud ja Helle-

Liinega maiustanud. Püüdsin valida ikka alati kõige suuremaid ja paremaid šokolaadikompvekke vaasist.

Aga nüüd oli see hoopis nagu uus ruum. Silmitsesin ainiti söögitoa ust, tundsin vaistlikult, et Helle-Liine seisab selle taga.

Ema palus prouat üüriga pisut kannatada, kuni ta mingi töö leiab. Ma ei kuulanudki nende juttu pealt, olin muretu, teadsin, et kõik läheb hästi.

«Ma ei või,» lausus proua tõsiselt.

Söögitoa uks avanes praokile ja Helle-Liine tuli lävele. Ma teadsin, et ta seisis ukse taga ja et ta tuleb, ning naeratasin. Kuid Helle-Liine seisis lävel ning ainult vaatas mind ja ema.

Kui meie kraam ühel hommikul juba vankril oli, tuli perenaine tänavale ja kutsus:

«Ursu, tule ikka Helle-Liinega mängima. Ära unusta meid!»

Mu ema sülitas ja ütles:

«Sõidame!»

Nii polnud ma veel oma ema armastanud!

Kaks ühesugust roosi

Alles kolmanda tantsu ajal, kui Johanna hakkas juba lootust kaotama, tuli keegi noormees, kummardas ja palus valsile.

Ta oli Johannast ainult väheke pikem, ta ei olnud suurt kasvu. Ning tüdruk märkas otsekohe, et poisi ülikond võiks uuem olla. Aga ta kuue nööpaugus krabises täpselt samasugune lill nagu Johannalgi, siidpaberist sinine roos. Kunstlilli müüdi saali uksele, neid võis valida suurest pesukorvist, kuldseid ja hõbedasi, niusuguseid, mida tegelikult iial ei kasva. Kuid igast liigist leidis ainult kaks täiesti ühesugust õit. Ainult kaks. Sellepärast otsiski noormees üles tüdruku samasuguse sinise roosiga rinnas ning viis tantsima Johanna ja mitte mõne teise kuldlillega või hõbelillega neiu. Nõnda oli see peokavas.

Johanna lootis oma südames pikka ja hoopis kenamat partnerit, aga juba pani see heledate silmadega poiss käe talle kindlalt piha ümber ning Johanna süda jäi järsku imeliselt rahule.

Neid müksati kogemata ja nemad müksasid kogemata teisi, naeratasid, vabandasid ja tantsisid edasi.

«Eks ole siin palav?» ütles noormees.

«On küll,» nõustus Johanna.

Kui tantsulugu lõppes, saatis noormees tüdruku oma kohale tagasi. Johanna vaatles uudis-
tavalt ringi ning tundis järsku suurt enesega
rahulolu ja kindlust. Ta ei hoolinud enam
sugugi, et on väike ja peenike, et näeb välja
nagu alaealine, kuid on ometi juba kaheksa-
teistkümmend täis. Ja tema odav kleit, mis siin,
paljude toredate kleitide hulgas teda kurvastas,
tundus nüüd jälle väga ilusana. Ainult king-
gad . . .

Need olid peaaegu parajad, kuid pigistasid
ometi. Pigistasid koledasti.

Mängiti uut lööklaulu. Tuli sinise lillega
poiss ja viis Johanna tantsima.

«Õpite või käite tööle?» küsis ta.

«Tööle käin,» vastas Johanna.

«Seda ma arvasin.»

«Millest?»

«Nii. Olemisest. Kangesti tõsine.»

«Kas siis, kui õpitakse, siis ei olda tõsine?»
päris Johanna. «Aga teie ise?»

«Olen klaasilõikaja. Võib-olla teate seda vär-
nitsa kauplust Pärnu maanteel?»

Johanna noogutas. Poleks kohane olnud
seda mitte teada, kui teine seal töötas.

«Teie tantsite hästi,» kiitis poiss.

Johanna ei öelnud midagi.

«Ma kartsin, et saan pika partneri, aga ma
tahtsin, et oleks just niisugune nagu teie. Mu
süda otsekui käskis valida sinise roosi . . .»

Ka nüüd ei vastanud Johanna midagi, seda,
mis poiss rääkis, oli hea kuulata. Keegi tormas

neile otsa ning Johanna puutus vastu noormehe põske. Ta punastas ja poiss haaras tal veel tugevamini ümbert kinni.

Vaheajal läksid nad einelauda.

«Pole vaja raisata!» keelas Johanna, kuid poiss ostis kaks klaasi morssi ja ühe koogi.

«Aga teie ise?»

«Ma ei taha.»

Siis tegi Johanna ettepaneku koogi pooleks teha.

«Ausõna, mu kõht on täis!» ütles poiss kätt südamele pannes.

Jalutusruumi lõpus toimus loterii. Oli küllalt neid, kes võtsid peotäie pileteid korraga, ja neid, kes pealt vaatasid, kui teised võtsid. Võideti odavaid kamme ja taskupeegleid, tindipliiatseid ja laastukorvikesi, kuid tühje pileteid oli rohkem.

«Ei, ei!» keelas Johanna, kui poiss käe loosirattasse pistis. «Pole mõtet raisata!»

Ta kurjustas, nagu oleksid nad ammugi tuttavad, nagu oleksid nad väga lähedased ja nagu peaks Johanna kindlasti teda keelama ja tagasi hoidma. See oli eriline, täiesti imeline tunne.

Kuid noormees ei kuulanud keeldu ja sai kaks tühja loosi.

«No eks ma öelnud!» hädaldas Johanna. Aga poiss võttis veel kolmandagi, sest kolm olevat igale asjale hea, ja võitis sedamaid rahapiluga kipsist kassi.

«Eks ma öelnud,» lausus Johanna laitvalt. Ei tea, mille jaoks küll sihukest asja oli vaja võita? Kuid pettumus kadus kohe, kui poiss

naeratas, kohendas viltu kiskunud lipsu, juuksed ei seisnud tal kah mitte kuidagi kohe, ja andis oma võidu Johannale. Ise nägi ta välja nii õnnelik, nagu poleks ta oma südamedaamile ulatanud totralt mõttetu kassi, vaid vähemalt miljoni.

Järgmise tantsu ajal ta küsis:

«Kus kandis te elate?»

Johanna ütles.

«Ma tulen saatma. Kas tohib?»

«See on nii kaugel,» ütles Johanna.

«Oh, see pole üle-üldsegi kaugel!» naeris poiss vastu. — Tema käib Koplast iga päev töö, ja trammiga ei sõida peaaegu kunagi! Ka kümme senti on raha.

Muidugi oli kümme senti raha! Üks kuueendik Johanna päevateenistusest.

Nad jalutasid koridoris, seal oli nii palju inimesi.

«Mis teil viga on?»

«Minul?» imestas Johanna. «Midagi!»

Need pagana kingad! Oleksid need veel teab mis uhked või toredad, et tasuks nende pärast kogu õhtu tulist valu kannatada.

Johanna ütles, et läheb end kohendama ja tuleb varsti. Ta pidi kas või hetkekski kingad jalast ära võtma, et toppida taskuräti tuldhõõguva, rakkus kannu alla. Kuidas ta küll koju saab! Palja jalu? Ainult nõnda oli see võimalik.

Tualettruumis puuderdas keegi tüdruk peegli ees nina ja küsis teistelt kella-aega.

«Saab varsti kaksteist,» teati ütelda.

«Mis te räägite!» hüüdis kohkunud Johanna ja pressis jalad uuesti kingadesse.

Koridoris seisis sinise lillega poiss ja ootas. Johanna pääsis tast märkamatult mööda, ulatas riietehoidjale numbri, tõmbas palitu selga, vaatas ukstel südantlõhestavate silmadega tagasi ja astus siis longates öisele tänavale. Varsti kadus ta pimedusse, kingad näpus ja kipsisist kass kaenlas.

«See on väga sinu moodil! Sa ei mõtle üldse, et võin rongist maha jääda!» karjus Johanna toakaaslane, kes ootas teda juba pooles trepisi ja vaatas üle käsipuu alla.

«Anna siia!»

Johanna ulatas kingad. Tuli tuppa ja istus voodile.

«Kunagi ei näe ma teda enam. Isegi ta nime ei jõudnud ma küsida.» Johanna lamas selili ja nuttis. Toakaaslane klõpsutas kohvri lukku, jäi lahkudes ukse vahele seisma ja lausus nukralt ning samaaegu lohutavalt:

«Ära muretse, küll ta su üles leiab, kui ta ikka see õige on.»

Johanna lamas pärast seda veel kaua ühes asendis, sinine roos rinnas. Ta ei nutnud enam. Ta mõtles poisile, kel lips viltu ees. Too oli klaasilõikaja Pärnu maantee värnitsa poest. Too, tema õige.

Armastus

Seljataga hüüti teda Marianneks, kuna ta oli rahvuselt prantslane. Tema poole pöördudes öeldi: *madame*. Võib-olla teadsin mina ainukesena, et ta neiupõlve nimi oli Louise Adam. Ja võib-olla olin mina samuti ainukene, kes teadis tema armastusest.

Ta tutvusringkond oli äärmiselt kitsas. Teda nähti oma tänava poes ja karnis, teadis õige väike klientuur, kes laskis tal kududa ööjaki-kesi, peleriine ja salle.

Kui *madame* keelevahendajat vajas, siis käis mitme tänava tagant mind kutsumas. Ta elas üle poole oma elust Eestis, eesti mehe kõrval, kuid keelt ära ei õppinud.

«Me mõistame teineteist suurepäraselt,» ütles *madame* Louise.

«Kas teil igav ei ole?» küsisin kord.

«Minu mees on minu maailm,» naeratas vana naine.

Ma ei tea, kas võiski teda vanaks nimetada. Ta oli habras ja väike, alati kaunilt kammitud ja pihast peeneks nõõritud, käis nõtkelt ja graatsiliselt, ta punastas veel ja vahetas sageli kleite.

Mulle meeldis istuda *madame* Louise'i pool, tema väga puhtas toas, vaadata pealt tema toimetusi, kui ta kastis laiade lehtedega filodendrit või heegeldas, jalge all saapateener, tilluke, naljakas, polsterdatud pink.

Madame Louise võttis mind alati rõõmsasti vastu, kuid minu ära minnes ei unustanud ta kunagi kordamast:

«Palun, kui tulete, siis varem. Kella viiest peale olen ma kinni.» See oli hoiatatud toonil, mis ei jätnud mingit võimalust pärimisteks. Kuid ma olin väga uudishimulik, nagu kõik tüdrukud selles eas, kus nad pole enam lapsed ega veel neiud. Ma armastasin saladusi ja oletusi, need täitsid minu kujutlusvõimet, erutasid ja põletasid.

Arvasin, et teadsin *madame* Louise'ist kõige olulisema. Et ta teenis neiuna Pariisis, Ladina linnajao väikeses bistroos, armus esimesest pilgust eesti üliõpilasesse, kes sinna einetama tuli, abiellus temaga kolmandal tutvusepäeval ja kui mees aastate pärast õpingud lõpetas, lahkus Louise temaga oma kodumaalt. Näis, et kõik romantiline on jäänud *madame* Louise'i minevikuks. Mis saladusi võis olla veel nii vanal naisel? — Ja ometi tahtsin ma teada, mida teeb *madame* Louise pärast viit.

Tulin ta poole kella neljaks.

Ta vaatas mind uskmatult, kõhkles sisse lastes, neelas pahameele alla ega öelnud midagi.

Madame Louise'il oli ees valge pitsidega põll, ta valmistas lõunat, jahutas käeseljaga kuumi põski ning heitis mulle pilke, mis kõne-

lesid rohkem kui sõnad. Tundsin end näruselt, üleliigsena, kuid jäin.

Ta hakkas kahele lauda katma. See oli mingi eriline keskendus, ta täpsustas mitmel korral nugade-kahvlite ja suurättide asetust, nihutas lillevaasi, vaatas kõik uuesti üle ja tõstis siis pilgu minu silmadesse: mine ära!

Ma ei läinud.

Siis võttis ta põlletaskust väikese ümara pakikese — see võis olla õun — ja pani taldriku kõrvale.

«Mis see on?» küsisin ma.

«Sürpriis. Ta tuleb kohe!»

Madame Louise oli üksainus palve: mine ära!

Ma jäin. Tahtsin näha ta meest.

Järsku kohmetas *madame Louise* paigale, jäi kuulutama samme trepil ning sattus segadusse.

«Tuleb!» sosistas ta.

Mind polnud enam olemas.

Ta jooksis peegli ette, kiskus närveldes põllepaelad lahti, kohendas juukseid ja ruttas ust avama.

Mu süda tagus valjusti ja ärevalt.

Lävel seisis kõhetu hallipäine vanamees, ta kõigil kolmel palitunööbil rippus pakike. Kuulsin hiljem, et ta ei tulnud kunagi koju tühjade kätega, vaid tõi tähelepanu märgiks oma *Louise*'ile kas või margase tühiasja, olgu see sõrmkübar, piparmünditrops või teesõel.

Vanake võttis aurused pensneed ninalt, pühkis need taskurätiga kuivaks ja pani uuesti ette.

Ta ei näinud mind. Ta vaatas oma Louise'i, kes seisis ootel, pingul, erutatud, kuumavate põskedega.

Nüüd nad suudlevad, mõtlesin ma, ja pidasin hinge kinni.

Nad ei suudelnud. Nad haarasid teineteise käed ja seisis nii nagu armunud noored, kes pole astunud veel üle häbelikkuse joone.

Nüüd läksin ma ära. Olin näinud seda, mida polnud oodanud ega osanud oodata. See hetk ületas kõik mu kujutlused armastusest.

TRU Raamatukogu

Sobimatu teenija

Üle tänava läks pikk mustajuukseline naine viltkübaraga, ülestõstetud kraega vihmamantlis, presentkingades, väikese kohvriga käe otsas. Ta vaatas ainiti kõrget kivimaja rõdude ja märgade lillekastidega. Vihma sadas varinal ja suviselt lopsakad kastanid tilkusid vett.

Naine astus majja. Läks mööda lameda-astmelist marmortreppi neljandale korrale ja vajutas kõheldes kellanuppu. Ukse avas hallipäine vanaproua, rinnal päratu roosa kamee, kummaski kõrvas väike hinnaline pärl, kleit õmblustest kärisenud ja eest munarebune. Kaenla all hoidis ta pruuniks kulunud musta ridiküli.

«Ma tulin koha asjus,» ütles kummimantlis naine ning nimetas ka, kes teda soovitanud oli.

«Jah, ma tean. Astuge sisse.»

«Olen märg,» vabandas naine, pühkis hoollega jalgu ning astus ebakindlana, kuid märksa rõõmsamana üle läve.

Vanaproua tunnistas teda.

«On meie tingimused teile teada?»

«Jah. Kui ma teile sobin . . . ma olen nõus.»

«Võtke mantel ära,» ütles nüüd vanaproua.

«Ma näitan teile teie kohustused kätte, toad ja kõik muu.»

Naine võttis kübara peast.

«Kuidas teie eesnimi on?»

Naine tõstis mõistmatu pilgu küsijale, punastas ja ütles siis kiiresti:

«Margareete.»

«Margareete? See on liiga pikk. Greete on parem,» otsustas vanaproua, uurides uut teenijat, pikka, kõhna ja kahvatut. Ning leidis, et selle toonitatud lihtsus, soeng ja must kleit on passija jaoks liiga elegantne.

«Greete on parem,» kordas ta.

«Kuidas soovite,» vastas naine, niisutas keelega kuivanud huuli ja noogutas pead.

«Suitsetate?»

«Ei.»

«Olete terve?»

«Jah.»

«Miks te nii kõhn olete?»

«Ma ei tea.»

«On teid kohtu poolt karistatud?»

«Ei.»

Nii tuli Margareete passijaks kõrgema ametniku perekonda ja sai igal õhtul kätte oma päevaraha — kaheksakümmend senti.

Siin oli kaheksa suurt tuba, täis vanaaegset rasket mööblit, kabinetis kulunud nahktugitoolid, rõskelt lõhnavad tolmused raamatud; võõrastetoas koitanud vaipu, kunsti, klaaspärlitega tikitud ilupilte, purunenud ja jälle kokku kleebitud nippasju; söögitoas maokaid puhveteid, tuhmunud vaske ja tumenenud hõbedat; magamistubades patju, siidtekke, viltu sõtkutud toa-

tuhvleid ja tolmukobaraid; esikus kalosse, kett-trippidega vanu palituid, kübaraid, vihmavarje, jalutuskeppe, redeleid, punutud riidekorve ja kirste. Igal pool lukutatud kapid, rasked port-jäärid, kollaseks suitsetatud ning päikesest pudedaks põlenud pitskardinad ja kasimatud põrandad.

Ja neis, kaua pesemata akendega ja ämblikuvõrkudest punutud suurtes ruumides pidi Margareete nüüd korda looma. Ta seisis vana-härä kabinetis ega teadnud, millest alata. Ta lükkas kõigepealt aknad õieli, võttis kingad jalast, astus sukis nahksohvale ja hõõrus tolmust läbipaistmatu pildiklaasi läikima. Ja kohe lõi ruum särama ning sai rõõmsaks. Margareete silmadesse kippus naer, ta istus ukse lähedale toolile ja imetles pilti — madonnat lapsega käel. See oli maalitud soojades punastes ja kuldpruunides toonides. Kui Kaarel seda alles kavandas, oli Margareete talle kõheldes öelnud:

«Usk on sinust kaugel ja sina oled usust kaugel.»

«Ma usun inimesse. Ja ma tahan, et see, kes minu maali jääb vaatama, muutuks rõõmsaks. Et ta südamesse asuks rahu, et elu näiks talle poole kergem ja parem.»

Niisuguses usus sündis see maal, madonna lapsega käel, kes ei vaadanud alla oma rõõmule, vaid otse üles, inimestele silma, ja nii usaldavalt, nagu tahtnuks öelda:

«Ole niisama rõõmus kui mina.»

Ja laps tema süles ei otsinud ema rinda, vaid sirutas oma käekesed pildist välja, nagu usaldaks ta kõiki ja tahaks igäuhele sülle tulla.

Margareete naeratas ja asus aknaid pesema.

Nädalapäevad rassis ta, küüris köögiseinu, serviise, marmorkujusid ja lambikupleid, nühkis sidooliga läikima ukselingid, pianiino lühtrid ja pedaalid, veekraanid ja vaskkastrulid. Ja igal õhtul jäeti kööki vahariidega kaetud lauanurgale tema päevaraha — kaheksakümmend senti metalli.

Toad said viimseni kraamitud, nii et kõike võis nüüd jälle otsast alata: siin majas nõuti korda ja puhtust, kuid ei mõistetud neid kumbagi pidada. Vanahärra, kellele meeldis vahel oma kabineti üksinduses süüa, sülitas kompas pudrutükikesed kirjutuslaua alla, paberikorvist mööda, kuna noorproua, kes armastas õhtuti lugedes maiustada, viskas kompvekipaberid ja loetud raamatud voodi alla. Margareete leidis sealt kõike, hallitama läinud moosipurgi koos hõbelusikaga, mida vanaproua märkas puudu olevat ja meeleheitlikult taga otsis, siis vanu sukki ja muidki asju, mida noorproua oleks pidanud ise koristama. Vanaproua aga tuli mõttele oma toa mööblit ümber paigutada, mõningaid asju välja viia ja mõningaid teisi asemele tuua.

Ta istus tugitoolis, ridikül kaenla all, ja näitas kätte, kuidas ta tahtis. Margareete sikutas, tõstis ja tiris ning vanaproua õpetas:

«Ettevaatlikult. See pole ju puuhalg, vaid varandus.»

Margareete vaikis. Kuid vanaproua arvas teda juba küllalt hästi tundvat, kunas miski nende Greetele meeldib ja kunas mitte.

«Tänapäeval palkad teenija alati koos kap-

riisidega. Teenib su juures mõni äbarik, õpetad teda nagu kord ja kohus, raiskad ta peale oma närve. Aga nii kui ta töö selgeks saab, on ta su juurest läinud.»

Vanaproua laskus nukrameelsusse ja tahtis oma tuba jälle endiseks saada, laskis mujalt toodud kraami ära viia ja endised asjad tagasi tuua, et oleks kõik täpselt nii, nagu oli.

Sel õhtul polnud köögilaua nurgale metalli jäetud ja Margareete koputas vanaproua toakuksele.

«Homme saate,» lausus see ja andis mõista, et tal on peavalu. Aga kui Margareete jahmununa paigale jäi, sai vanaproua hoopis paha-seks:

«Mis te nõnda vaatate? Kas arvate, et ma hakkan teid selle näruse kaheksakümne sendi pärast petma või?»

«Ei,» vabandas Margareete. «Kuid mul on raha vaja.»

«Nimetage mulle niisugune inimene, kellel pole raha vaja,» vastas vanaproua. «Homme maksan, nagu ütlesin.»

Kuid Margareete ei läinud ära, ja siis libises miski üle vanaproua näo, taip või leidlik mõte. Ta ütles:

«Oodake!» ja väljus. Ta soris kaua tütre öökapis, tuli tagasi rõõmsana ning pistis Margareetele väikese jämeda šokolaaditahvli pihku.

«Võtke, kui ma annan. Ärge vaadake, et paber on ümbert ära.»

«Mul on raha vaja,» sõnas Margareete tumedalt.

«Issand, kui mõistmatu te olete. Homme saate.»

Nii jäigi, et homme.

Margareete läks raskelt, vastu tahtmist koju. Ta oli eile raha jäägitult ära kulutanud, liitrit piimagi poleks ta osta jõudnud. Kaheksakümmend senti, mis sest saab kahele koolis käivale, kasvavale poisile ning haigele mehele. Iga kord, kui ta koju tuleb, vaatavad kõik tema poole üles:

«Ema tuli!»

Ema tuli — see tähendab toitu, sooja ja rõõmu. Seepärast sundiski Margareete end muretule olekule.

«Ajame läbi,» ütles ta. «Nad lubasid homme ära maksta. Ongi parem, saab korraga rohkem.» Margareete istus Kaarli süngi veerele ja mõlemad pojad, üks kümnene, teine kahe-teistkümnene, tulid ja istusid samuti isa voodi äärel.

«On midagi pahasti?» uuris Kaarel naist teraselt. Kuid Margareete raputas pead. Siis surus Kaarel naise käe oma südamele ja silitas seda:

«Kallis, kallis. Kannata minuga veel veidike,» palus ta.

Kui aga Kaarel hakkas päeva üksikasju pärima, haigutas Margareete ja ütles enda nii väsinud olevat, et ei viitsi suudki liigutada.

«Mis seal rääkida. Iga päev üks ja sama. Proua on nagu prouad ikka. Tütar nagu kõik prouade tütreid, härrad ka — nagu kõik härrad. Koristan, pühin, nühin, ja ongi kõik.»

Järgmisel päeval tõi noorproua, peenike, rõõsa näoga ja hallipäine, Margareete kätte oma kaks hõberebast.

«Viige välja tuulduma ja vaadake, et nad päikest ei saa.» Ta jälgis ülalt rõdult, kuidas Margareete õues ta karusloomadele vilumat paika otsis. Ja kui too neljandale korrusele tagasi jõudis, palus noorik:

«Greete, kallis, minge tooge mulle poest sigarette.»

Kui Margareete sigaretid ja poest tagasi antud raha kätte ulatas, hüüdis teda vanaproua:

«Armas laps, jookske korraks alla, majas pole teragi soola.»

Seni kui Margareete ära oli, tõi vanaproua panipaigast ka oma tuulduma määratud riided.

«Greete, viige mu drapp-palitu alla.»

Margareete haaras selle sülle, palus klopitsat ja harja. Hari leiti, klopitsat mitte.

«Viige palitu õue, kuni ma otsin,» ütles vanaproua kärsitult.

Margareete tuli uuesti üles klopitsale järele ja asus siis õues usinasti palitut puhastama. Aga mõne hetke pärast juba hõikas vanaproua rõdult:

«Greete, tulge võtke vanahärra ülikond ka, üks puhastamine!»

Töö polnud veel lõpule viidud, kui vanaproua käskis riided tuppa tagasi tuua.

«Kus te silmad on, kas te ei näe, et naaber-maja korstnast langeb suits otse meie õuele!»

Kaheksakümmend senti . . . Kaheksakümmend senti, kordas kahvatu Margareete, aega-

misi, higisena ja värisevi jalu raske riidesülemiga treppi tõustes. Ta jõi kraani alt, otse peopesadest ahnelt külma vett ja püüdis mõelda rahale. Kaheksakümmend senti . . .

«Venib nagu täi. Närvid paneb nahka. Ma olen väsinud. Tuleb nii välja, et teenija pole sinu jaoks, vaid sina teenija jaoks,» kurtis vanaproua tütrele, kes lõi munavalget vahule.

Margareete punastas, nii et vanaprouagi seda märkas.

«Teie oskate prantsuse keelt?» küsis ta oma ridiküli lukuga klõpsutades.

«Jah. Inglise ja prantsuse.»

«Võib-olla ka saksa keelt?» päris vanaproua vihaseks saades.

«Jah. Ka saksa keelt.»

«Huvitav. Väga huvitav. Miks te seda siis varem ei ütelnud? Kuulate meie juttu südame-rahuga pealt.»

«Ma ei kuula, proua. Mul pole selleks aega.»

«Ema ja tütar vahetasid pilgu.»

«Ma pole veel oma pikal eluajal näinud teenijat, kes uste taga poleks kuulnud!» vedas põlglik naeratus vanaproua suunurgad inetult alla.

Margareete vaatas maha ega lausunud sõnagi vastu. Ja siis saadeti ta vanahärra kabinetti käsima. Naine seisis viivu Kaarli maali ees, enne kui toimetama asus.

Madonna naeratas usaldavalt:

«Inimesed on head.»

Margareete muigas.

«Madonna, sa oled veel lapsikum kui minu mees. Sa rõõmustad isegi siis, kui vanahärra

püüab silitada mu sääri ja ajab oma värisevad käpad mu kaelusesse,» vastas talle Margareete.

Jumalapoeg ema süles sirutas talle vastu oma käekesed.

«Võta mind sülle.»

Margareete pöördus ära.

Ta asus koristama vanahärra kabinetti, mida see ei kasutanud, vaid ainult ajas iga päev segi ja määris ära nagu püherdaja põrsas. Peale kõige muu meeldis talle mängida plastiliiniga, vormida kuulikesi ja tulistada neid kirjutuslaualt igasse nurka.

Raha oli sel õhtul küll tavalisse kohta jäetud, kuid saada-olevast ainult pool. Margareete koputas ja õiendas asjatult vanaproua ukse taga.

«Siin on ainult tänane, aga eilset raha ei ole.»

Uks jäi suletuks, ehkki kuuldus ja tundus, kuidas tuba oli täis vanaprouat. Margareete seisis veel kaua siin, kuni otsustas noorproua jutule minna. See lamas voodil ja luges romaani. Aga Margareetet nähes lõi ta üleni särama.

«Ah jaa, Greete, ma tahtsin teile juba ammuagi midagi näidata!» ütles ta, tõmbas kummutisahtlid välja ja hakkas neid sorima.

«Näete seda väikest titesärgikest! Ma olin siis kahekuune . . . Aga siin on minu ristimiskleit ja -tanu.» Noorproua seadis roosade paeltega pitskleidikese endale lõua alla ja lausus pisarsilmil:

«Eks ole liigutav!»

Margareete noogutas ja rääkis oma asjast.

«Teie ju teate, et rahaga tegeleb mamma.»

«Kuid ta ei vasta oma toast.»

Noorik ohkas, laotas imiku pesu oma voodile ja tuli Margareetega kaasa.

«Mammal! Kuule mamma! Greete tahab sinuga rääkida.»

Kuna toast ei vastatud, kehtas noorproua õlgu ja arvas ükskõikselt:

«Kui täna ei maksa, siis maksab homme.»

Vanaproua oli majas kindral, kes juhtis ja kamandas kõiki ja kõike. Tema käes olid kappide ja kapikeste võtmed, mida ta päev läbi kandis vana kulunud ridikülīga kaenla all. Kui vanahärra õhtuti välja tahtis minna, kraapis temagi kaua ja alandlikult oma naise ust, et pisut taskuraha välja nuruda, kui aga oli vaja suuremat summat, keerles tal juba hommikust peale jalus. Oma tütart pidas vanaproua tobuks, kes polnud muuks kõlbulik kui muna-valget vahule lööma; väimeest aga, kes elas majas nagu külaline, võttis kõik ega andnud midagi vastu, arvestas vanaproua vahest just sellepärast kõige rohkem.

Järgmisel hommikul ei rääkinud vanaproua rahast midagi ega andnud ka Margareetele võimalust küsimiseks. Ta toimetas süngelt köögis ja kaalus kaua, mis teha kohvipaksuga, mida oli keedetud juba kolmel korral. Lõpuks pani ta selle uuesti tulele, kallas seejärel vaevalt kollaseks tõmbunud vee sinikirjusse email-kruusi ja pani Margareete jaoks lauanurgale.

«Joote või ei joo? Ma viskan muidu ära,» ütles ta.

«Eile jäi mul muist raha saamata,» lausus nüüd Margareete.

«Ah tean, tean,» lõi vanaproua kibedalt nägu krimpsutades käega.

«Ma paluksin täna ära maksta.»

«Hommikust õhtuni ei kuulegi muud kui rahajuttu: raha, raha, raha!» vihastas vanaproua ja tormas köögist välja. Poole tunni pärast lahkus ta kindaid kätte tõmmates sõna lausumata majast, mustas siidmantlis, õlgkübaral helesinistest meelespealilledest pärg.

Lõuna paiku tuli ta tagasi kuidagi imelikult vaiksena ja abituna ning läks kübarat peast võtmata otsejoones tütre tuppa. Nad sosistasid kaua omavahel, ja kui vanahärra ministeeriumist koju tuli, kutsuti Margareete kabinetti.

Perekond istus kolmekesi kulunud nahkdiiivanil Kaarli pildi all ja kui Margareete sisse tuli, tõusis vanahärra aupakliku kummardusega ja nihutas talle isteks tugitooli.

Margareete süda värahtas.

Mis see kõik tähendas? Mis oli juhtunud? Margareete pööras kohkunult küsiva pilgu vanaprouale.

«On see tõsi,» küsis too, «et olete kunstnik Kaarel Orgusaare abikaasa?»

«Jah. Kas teie siis ei teadnud?» imestas Margareete.

«Ei! Jumala pärast!» hädaldas vanaproua. «Ma kuulsin sellest juhuslikult, alles täna natukese aja eest.»

«Kas ma ei ütelnud alati, et meie Greetes on midagi, midagi . . . erilist,» meenutas vanahärra ja lõi sõrmega nipsu.

«Meil ei vea teenijatega,» kurtis seejärel vanaproua ning ohkas sügavalt ja nukralt. «Mitte kohe ei vea. Mitte ei leia sobivat inimest.»

«Kuidas?» küsis Margareete tasa, ja ta huuled muutusid veretult valgeiks. «Ma ei mõista.»

«Ega te siis nüüd enam meile ei saa jääda!»

«Miks mitte?» kogeles Margareete. «Ma pole ju põlanud ühtegi tööd.»

«Armas proua! Aga kuidas see sobib? Kaarel Orgusaare, tuntud kunstniku abikaasa käib meie korterit kraamimas! Mõtelge ometi ise! Mis meist seltskonnas võidakse arvata! Ei, see ei sobi!»

Margareete tegi viimase pingutuse.

«Mul on praegu väga raske olukord. Mees on haige. Mul on tööd vaja.»

«Kui kahju, väga kahju! Aga see ei sobi tõesti mitte!» hüüdis vanahärra ja painutas end tagaspidi, Kaarli pildi poole:

«Kas ma ei ütelnud alati, et sellele pildile on vaja paremat raami. Paksu kuldraami.»

Madonna naeratas rõõmsalt ja lapsuke palus vanahärrale sülle.

«Kui te lubate mul vähemalt veel niikauaks jääda, kuni ma mingi töö leian,» palus Margareete kuivanud suuga, valmis kas või vanaproua ette põlvili laskuma. Sest täna ja homme ja iga päev ütlevad tema pojad:

«Ema tuli!» Ning Kaarel palub alandliku nukrusega:

«Katsu veel vastu pidada.»

Jah, Margareete võiks langeda põlvili ja niisutada oma pisaratega vanaproua jalgu, kui see

vaid aitaks. Aga siin ei aidanud miski, ja Margareete tõusis minekule.

«Mul on raha saada,» ütles ta väsinud ükskõiksusega.

Vanaproua noogutas, avas ridiküli, luges lauale nelikümmend senti, ja vanahärra huuled liikusid sellele lugemisele maialt kaasa.

«Täna tuleb arvestada ainult pool tööpäeva. Eks ole, aeg pole ju veel õhtus?»

«Ja võlg palun ka ära maksta.»

«Missugune võlg?»

«Üks maksmata jäänud päev.»

«Mis jutt see on! Olete igal õhtul oma raha korralikult kätte saanud!» hüüdis vanaproua ägedalt.

«Mamma, sa ei mäleta . . .» segas tütar end vahele.

«Ole vait!» käratas vanaproua ja ohkas. Ta oli tüdart alati tobuks pidanud, kes muuks ei kõlvanud kui munavalget kloppima.

«Võib-olla. Võib-olla ei hoia mu vana pea kõike enam meeles. Kuid praegu ei saaks ma teile niikuinii maksta. Aga te käite ometi linnas, astute ehk teinekord läbi . . .»

Margareete soovis öelda nüüd kõik ütlemata jäänu, ta teadis: siit ei saa ta midagi, siia ei tule ta enam iialgi tagasi.

Madonna naeratas:

«Ole niisama rõõmus kui mina.»

Oo suur sümfoonia!

1

Pärast iga pommitamist ja kaugelaskekahurite tuld kogunesid inimesed kannatada saanud sektorisse. Imelik küll, nad teadsid linnas suuremat osa hooneid ja varemeil seistes vestsid nad poolihääli nagu matustel. Nad rääkisid kui leinajad ja nimetasid suursuguseid nimesid: Baženov ja Zahharov, Rossi ja Rastrelli.

Nad rääkisid harmooniast ning perspektiivilisest tänavailust. Ja nimetasid stiile. Barokk. Rokokoo. Klassitsism.

Midagi mõistmatut oli toimunud, jahmatama panev mõrv. Ju alles tund aega tagasi seisis siin hoone, konsoolidel kaunid muusad ja uste kohale kivisse raiutud heraldilised loomad. Nüüd kuhitsesid sest kõigest ainult rusud, hulk kägardunud rauda ja segi löödud graniittrepiastmeid. Ajaloo muusast Kliost jäi vähe järele ja Terpsichore kannel oli purustatud.

Ning inimesed sisistasid läbi hammaste: fašism.

Mõne aja möödudes tõsteti varemete ette vineerile või papile maalitud majakõrgused fas-

saadid. Neis oli jällegi kõik omal kohal: orvud kujudega, urnid, maskid ja vanikud. Pilastrid ja sambad, veesülitid ja medaljonid.

Inimesed möödusid noišt fassaadidest raske meelega, ent ometi, ometi oli nõnda parem . . . Käristatud südamed vajasid headuse valet.

2

Väljakutel, hoone rusudel, otse kõnniteede ääres kasvasid kapsad. Mitte tulbid, mitte roosid, mitte nartsissid, mis sobiksid suursuguste stiilide juurde, vaid kollakasrohelistes kapsapead olid need.

Hea, et uhke Ratsur, kes oli näinud uputust, inimhädasid, nälga, verevalamist ja lõpuks revolutsiooni punaste võidulippude peatumatut voolu, seisis nüüd liivakottide vahele pakituna laudkastis ega teadnud midagi kodanikkude igapäevasest protsessioonist joogivee järele Neeval. Ei teadnud rōugearmide ja telliskivi-roosade haavadega kaetud lossiseintest. Ei teadnud Talvepalee kinnitaotud aknaist, ei Iisaku katedraali puretud sammastikust ega lõhutud sillavõredest ja sepistest kanalite ääres.

Ja veel — ta ei teadnud midagi vaenlase ägeda tule all kasvavatest kollakasrohelistest kapsastest.

See oli vist küll ainuke õnnelik linnas, kes midagi ei teadnud. Ning seda võlgnes ta inimeste armastusele, mis tahtis teda säästa.

Aga kõigele vaatamata, kõigele vaatamata paistis Nevskile hele päike ja ma teadsin kindlasti, et kusagil maailmas, ei Pariisis ega Roomas pole niisugust alistamatut Nevskit! Päike paistis. Ma olin seitsmeteistkümne-aastane ja tahtsin valjusti karjuda armastusest.

Ma olin seitsmeteistkümne-aastane ja tema oli natuke vanem ning mängis viulit Leningradi Raadio sümfooniaorkestris.

Igal hommikul läks ta mööda meie majast ja vaatas üles. Seisin akna all ja tegin, nagu ei märkakski ma teda. Ta hoidis viulikasti kaenlas ja vaatas üles . . .

Kartsin, et ta järgmine kord enam üles, mu aknasse ei vaata. Kuid ta vaatas ka järgmistel ja ülejäämistel hommikutel. Ja mina? Mina tegin ikka ja jälle näo, nagu ei huvitakski see mind. Isegi ei tea, miks ma seda tegin, sest mu süda laulis ja märatses ning ähvardas hingamist matta.

Ma polnud teda kordagi mängimas näinud. Aga minu toas, kõigil tänavail, kogu kaldapealsel kajas Šostakovitši «Seitsmes sümfoonia». Istusin reproduttori all, aga teda ma ei kuulnud, tema viul ei kostnud teiste hulgast välja. Ja sellest oli nagu kahju, et ei kostnud . . .

Siis tuli talv ja siis kevade. Muidugi ei tulnud need nii ruttu nagu siin öeldud . . .

Neeval puhus jäine tuul ja kõrvetas tuline päike. Ei pommitatud, ei tulistatud, oli kaunis kevadine pühapäev.

Ma peatusin ja nägin suures rahvahulgas teda. Ta koristas varemeid. Ei olnud klassitsismi, ei olnud barokki, ei olnud rokokood. Oli ainult hunnik kive ja tema koristas neid.

Keegi mööduja jäi nagu minagi seisma ja tundis huvi:

«Kes siin taastab?» küsis ta. Ning sai vastuseks:

«Suur sümfooniaorkester.»

Kõik pilliderühmad olid siin koos: viiulid, klaverid, harfid, trubad, sarved, flöödid ja trummid ning nende seas eraldus tema. Kandis telliseid ja hüüdis:

«Eest äral!»

Nüüd nägin ja kuulsin ma teda orkestris.

Oo suur sümfoonia, sa kestad üle aegade, tõstad linnad, kõik barokid ja rokokood ja klassitsismid tuhast ning põrmust!

Mu käsi tõusis iseenesest. Ma lehvitasin ja hüüdsin. Oli kevade, olid tuul ja päike, kohises Neeva. Seisin keset elu suurt sümfooniat, ma olin seitsmeteistkümne-aastane ja mu süda oli tulvil armastust.

Must päev

Selles toas oli meid kolm. Lamasime, et hoida viimast jõudu: sirgelt, täies pikkuses nagu laudisel, silmad kinni, ei liigutanud kordagi ega muutnud asendit.

Kusagil väga lähedal lõhkes mürsk. Teater võnkus, armatuur kiikus meie pea kohal laes, aga me lamasime liikumatult edasi, sest kahe tunni pärast pidime astuma lavale. Ning meist pidid saama noor Verona neiu Julia, Milaano hertsogi tütar Silvia ja toatüdruk Lucetta.

Me ei tohtinud olla need, kes me olime, vaid säravad teravmeelitsejad, võrukaelad ja intrigandid, lõbujanulised Verona aadlikud.

Me ei tohtinud jalgu lohistada ega peapööritusest tuikuda, mehaaniliselt ega tuimalt mängida. Tollest hetkest peale, kui eesriie avanes, ei vaata saalist vastu düstroofiast kurnatud näod, vaid meie nõudlik leningradlane, kes hoiab hinge sees küll kittnätske näljapalukese, aga kunstis hinnaalandust ei tee ja surrogaadiga ei lepi.

Me lamasime teatri peanäitejuhi senises kabinetis, mina raudvoodil, teised kaks nahk-

sohval. Juba ammugi ei ööbinud me oma kodudes, siin oli veel ainuke soe koht: põles telliskividele asetatud väike raudahi, mille kurku kadusid juba Shakespeare'i «Othello» ja Molière'i «Misanthroobi» dekoratsioonid.

Need põlesid! Põlesid Veneetsia tänavad, doodžide ja senaatorite kojad, losside saalid ja aiad. Lõõmasid tules nagu kõik muugi sel hetkel kogu maailmas. Aga meil oli külm.

Ja kaks tundi aega.

Massiivsel tammelaual lebasid meie kolm leivakuivikut, kolme naise päevane norm.

Lamasime teadmises, et laual, valgel paberilehel on kolm kuivikut ja kõik seisab alles ees. Kõik — see tähendab söömist enne etenduse algust.

Püüdsin jälgida silme ees mingis hämuses vürvenduses siplevaid organisme, mingeid punktideks lagunevaid spiraale ja pulgakesi. Jälgisin neid, et mitte millestki mõtelda.

Ruumis valitses õhtune hämarus, kuid keegi meist ei tõusnud, et pimenduskatteid alla lasta. Ja videvikus paistis valge leheke laual eriti valemata.

Järsku paotati uks. Kuid keegi ei tulnud. Uks avanes veel väheke, lävele ilmus mees ja seal ta siis seisis. Me kõik tundsimme teda — see oli Milaano hertsog.

Ta näis nõutuna, vahtis uurival pilgul meie nägusid ning kiindus lõpuks laual lebavasse valgesse paberilehte. Seda hetke võis mõõta universumiga. Ootasime pilukil silmi, liikumatult, sirgelt, ninad püsti. Ta astus ruttamata toa keskele, seisis seal veel viivu ja istus vähe-

magi mürata suurde nahktugitooli laua ääres, seljaga meie poole.

Näha polnud enam midagi. Kuulasime, kuidas ta sõi meie kuivikuid. Alguses ühe. Siis teise. Ja lõpuks kolmanda. Ta sõi krõmpsutamata, täiesti kuulmatul kombel. Ent meie kuulsime ometi, kuidas ta ettevaatlikult kuivikut niikaua süljega pudiks leotas, kuni sest tükk lahti murdus. Ja seda hoidis ta siis veel hulk aega keelega vastu kurgulage, enne kui ükskord alla neelas.

Kui ta oli nõndaviisi ära söönud kõik kolm kuivikut, tõusis Milaano hertsog üles, heitis meile uuriva pilgu ja läks, pea õlgade vahel, ukse poole niisama salasammul kui tuligi.

Maapind ei neelanud teda. Uks sulgus vaid. Keegi meist ei lausunud sõnagi. Ei suutnud. Varsti pärast seda läksid ahju ka «Kahe veroonalase» dekoratsioonid.

Me kohtame teda nüüdki vahel, ehkki ta pärast sõda mängib Milaano hertsogit ühes teises teatris. Ja ta arvab, et me ei tea tollest loost midagi.

Tänu taevale, et ta nõnda mõtleb. See oleks hirmus, kui ta teaks, et meie nägime ja teame kõik!

Roosa kübar

Põgenev vaenlane jättis maha niivõrd purustatud linna, et osutus raskeks kogu meie operatiivgrupile ühist öömaja leida.

«Jääge siia,» kästi meid. Minuga oli veel õbluke, hele tütarlaps, aastat seitseteist, toime-tuse masinakirjutaja.

See oli tühi maja pargi vastas, üks tiib, köögipoolne, seisis varemeis, teine kaunilt viinapuu sügispunastes lehtedes.

«Eks ole kena,» lausus tütarlaps.

Valged floksid pudenesid juba. Olin neid alati armastanud, sel õhtul aga meenutas nende lõhn leinamaja ja vahaküünlaid. Aed mõjus mahajäetuna — pikaks kasvanud tillipuhmad, tõukudest söödud laiade lehtede vahel helenda-vad kapsapead, pruunid moonikuprad, nagu roostes. Üks treppi kaunistavaist tsementkuuli-dest oli lahti põrunud ja lebas rohus. Puutusin teda kinganinaga ja ta murenes koost.

Ümberringi lasus raske vaikus. Söestunud latvadega park mustas üle tee, püsti surnud puuhiiglaste kalmistu, lindudeta ja lehitu. Me astusime majja, uks polnudki suletud, ja kõi-ges võis näha kiire põgenemise jälgi. Padja-

püüritäis nõelumata sukki voodil, ja laiaili, aknalauul poolik võileib harvade hambajälgedega ning konserviavaja, ukse juures kuhja sorteeritud kõlbmatud jalavarjud, tühja riidekapi ukсед pärani. Aga ühel riitulil lebas roosa kübar, uus ja ilusast peenest vildist.

See oli nagu lummus meie silmale, eriti pärast karme asju. Pärast vatipükse ja lubjavilte, keset varemeid ja surma järsku õrnroosa asjake! Selles oli midagi uskumatult võltsi. Tahtsin seda öelda, kuid mõtlesin: mis sest ikka rääkida.

Minu kaaslane ohkas.

Tualettlaua peeglit läbis pikuti lai mõra ja meenutas Marie Antoinette'i magamistuba, kuhu lõi sisse Revolutsiooni tääk. Tõstsin põrandalt üles postkaardisuuruse foto. Naeratav mundris poisu, ja ebatavaliselt ilus. Üle ta rinna oli kirjutatud selge kirjaga pühendus: «Helgale mälestuseks igavesti armastavalt Hans Maria von Döpkelt.»

Pöördusin oma noore kaaslase poole, et talle näidata Hans Maria von Döpket, kes elas nähtavasti siinsamas kellegi Helga pool korteris, magas ta kahepoolega voodis ja oli lubanud teda igavesti armastada.

Aga tütarlaps silmitses ikka alles pärani ustega riidekapi ees roosat kübarat.

«Varsti läheb pimedaks,» ütlesin. «Kas meil küünalt on?»

«On mingisugune jupp.» Ja ta tõi taskust pooliku küünla ning sirutas selle mulle oma lahtisel peopesal. Kui läbipaistev ta oli, abaluud püsti, kael ettepoole kookus. Aga ta talus kõiki

sõjaraskusi kaebamata ja salaja igatses kord lauljaks saada. Tal oli ilus väike hääl, liigutav ja alles abitu. Kui ta laulis, siis ikka pisarsilmi, niivõrd oli ta ise oma laulust haaratud.

Ma lükkasin teise ruumi viiva ukse lahti. Mind jälgis surnutoa lõhn, mädanenud lillevarsi meenutav lõhn. Viskasin sukakoti sinna ja loopisin vanad kotad järele. Siis tõmbasin ukse jälle kõvasti kinni. Laotasin oma palitu põrandale ja heitsin maha.

Mu kaaslane vaatles kõiki esemeid mõtlikult, mööblit heledast vääriskuust. Me ei puudutanud ühtegi eset. Oli just säärane tunne, kui sa väldid võidunud tugitooli leenile oma kätt pane-mast.

«Kuidas tahaks kord tõeliselt ilusat kodu.» Ta heitis mu kõrvale põrandale ja pani käsivarred pea alla. «Tunnen igatsust kauni järele,» tunnistas ta siiralt.

Ma mõistsin täiesti: ta oli sõja alguses matnud oma ema kusaõile steppi. Ešelon andis selleks pool tundi aega. Ja ka hiljem oli ta näinud kuhjaga viletsust, aga ta oskas nii nagu mitte keegi teine rõõmu tunda ilusast lauluviisist, kaua imetleda mõnda lille, oja kallast või inimese nägu.

«See on nii ilus,» ütles ta pisarsilmi.

Tuba oli täis õhtut ja niiskust, aeg-ajalt kompleks akent helgiheitja jahedalt uuriv pilk. Me rääkisime pimeduse tulles kogu aeg miskipärast sosinal, nagu kuulaks meid veel keegi kolmas.

«Kui see maja mineeritud pole?» lausus tütarlaps mõtlikult.

«Inimest varitseb alati oht,» vastasin ma.
«Ei või teada, kus. Minu isa armastas öelda:
«Lähed tänaval, ja järsku kukub sulle katuse-
kivi kaela.»»

Tükk aega me ei rääkinud, siis küsis ta enda
ette maha vahtides:

«Oli see tõsine armastus või pettis ta teda
ainult? Jättis kusagile teele maha?»

«Kes?»

«See Döpke. Hans Maria von.»

Õnnetus tuleb alati uue ja erineva näoga.
See on suurim, ohtlikem petis, ja nii sageli juh-
tub, et täiusliku iluga ehitud, mõtlesin enda-
misi. Tütarlaps näis mulle alles väga noor, et
ma talle seda öelda oleksin tihanud. Las kasvab
veel, saab ise targaks.

«Tead mis?»

«Mis?» küsis ta.

«Jääme nüüd magama.»

Ta noogutas kuulekalt.

Aknasse lõi hele valgus, langes seinale ja
kustus niisama hääletult.

«Täna öösel tulevad nad kindlasti tagasi
linna pommitama.»

«Tulgu. Mina tahan magada,» ütlesin haigu-
tades. Aga me lamasime veel kaua, miski häiris
ja rõhus ega lasknud kumbagi uinuda. Ta puu-
dutas mu kätt pimedas.

«Järsku magame hommikul sisse.»

«Oh ei. Ärkan alati sel kellaajal, kui ise
tahan. See on imelik, eks?»

«Jah, tõepoolest,» sosistas ta. «Millest see
tuleb?»

«Ei tea.»

Vaikisime jälle. Enne kui magama jäime, ütles ta veel:

«See vana park on hävinenud. Kahju. Millal siia uus kasvab!»

«Võib kasvada üleöö, kui inimesed vaid seda tahavad,» ütlesin.

«See oleks ilus,» ohkas ta.

Läbi une kuulsin linna üle lendavaid mes-seršmitte ja meie õhutõrjekahurid andsid tuld, aga mu uni oli rahulik ja muretu. Hommikul vara panime lõdisedes riidesse. Need olid niis- ked. Me väljusime majast, ilma et oleksime väärseks pidanud pilkugi sellele jätta. Kõrgel selges taevas särasid alles rohelised ja sinise helgiga tähed, kuid tänav oli nähtamatu, ainult tajutav, park kõrbenud tüvedega hoopis uttu kadunud, ümberringi mingi vatine unenäo sel- gusetus ja hajuvad õhuaugud.

Aga juba hakkas udu lahtuma, ilm pidi tulema ilus.

«Minge edasi,» ütles järsku mu kaaslane. «Ma tulen kohe järele.» Ja lehvitas mulle käega.

Läksin pisitasa, aeg-ajalt ootama jäädes ja tagasi vahtides, olin talle isegi pahane. Järsku käis üle pea tuttav vilin, õhk lõi värisema, hele kärege tegi kurdiks ja tugev tõuge paiskas maha. Purskas kivikamakaid, mulda ja puupil- paid ning tolmusammas korskas taevani. Saa- danad, nad hoidsid linna ikka alles kaugelasse- suurtükkide tule all!

Mu esimene mõte oli: tütarlaps. Hakkasin jooksuma maja poole, mille just alles maha jät- sime. Pargipoolne külg oli rusudes ja magamis-

tuba seisis nüüd hajuvas tolmus laialt avatuna, kolme seinaga nagu näitelava. Ronisin üle prahi ja hüüdsin teda meeleheitel. Varisenud krohvi ja viinapuulehtede segust pugest välja hullunud, saba tuks jäänud kana ega teadnud, kuhu joosta.

Siis alles nägin kätt. Väljasirutatud, alles jahtumata kätt, kramplikus haardes roosa kübar.

Too neetu, kes laskis jalga Hans Maria von Döpkega soojast voodist, miks jättis ta ometi maha oma roosa kübara! Oh mind, kes ma sellest lapsekesest nõnda palju vanem olin, miks ei öelnud ma talle eile õhtul, et õnnetusel on nii sageli ilus roosa nägu.

Miks ei öelnud ma seda eile!

Kolme mälestused

1

Ta meeldis mulle, see tütarlaps, Signe oli ta nimi. Kõik näis mulle sel suvel erakordsena, minu elu esimene väljateenitud puhkus, kõrge kuusemets pikkade kuldsete käbidega, puhkekodu põdrasarvedega välisukse kohal, paadisõidud kuuvalgel ja Signe.

Ta oli sõnaaher ja peaaegu alati tõsine. Ma olin nõus ka vaikimisega. Uitasime kõrgetes sõnajalgades, ujusime üle järve ja pleekisime rambeina tuulevaikuses. Võisin üksisilmi jälgida ta heledate silmade sihitut pilku, ta kitsast palet, õlgadeni langevat tumedat sirget juust ning väikest kahvatu roosat suud.

Signe oli täielik vastand minu senisele kujutlusele armsast tütarlapsest, kellega võis muretult lobiseda ja palju naerda. Signe puhul ei võinud kunagi teada, mida ta mõtles, mida ta tahtis või mis talle meeldis, ning mõnikord ma võrdlesin teda ilusa nõiutud järvega. Ja vahel ma mõtlesin veel: missugune on ta vihasena või kui ta nutab?

Kord õhtu eel tulime mööda maanteed, karja

aeti just koju. Signe korjas kraavipervelt väikesi valgeid pelle, oli janune ja me jõime ühes talus sooja piima. Ta hõõgus üleni loojuva päikesese värvides ja esimest korda kutsus ta pilk mind.

Sel õhtul kõndisime veel kaua ümber järve, mis hingas sooja suvist udu. Hoidsin teda tugevasti nagu leidu, nagu avastust, nagu ilusat imet. Ta oli lähedane ja arusaadav, suured juuksed üle mu käsivarre ja igatsusest väsinud silmad.

Kui me lõpuks raatsisime lahkuda, oli juba hommik. Külm hämarus ja hallus ja vaikus, mingi tuhm kõlatus. Ning ma viskasin kivikese vette, et kuulda sulpsu.

Meie puhkus hakkas lõpule jõudma. Signe teadis minust kõik ja mina arvasin teda tundvat nagu oma viit sõrme. Ma ei võinud arvatagi, et see pealtnäha jahe ja ratsionaalne tüdruk oli võimeline igaks meeletuseks.

«Ma ei saa enam aru, millal lõped sina ja algan mina,» ütlesin vahel, kui tahtsin seletada meie omavahelisi tundeid. Signe oli endiselt sõnaaaher, ta soovis ainult, et armastaksin teda.

Aga ühe hommikueine ajal ei tõstnud ta silmigi oma kohvitassilt ning vältis igati minu pilke. Ma püüdsin ta koridoris kinni:

«Mis sul viga on?»

«Midagi,» ütles Signe.

«Oled sa haige?»

«Ei.»

«Sa oled nii imelik,» ütlesin. «Ehk oled minu peale pahane?»

«Ei.»

«Siis on hea!» Ma haarasin ta käevangu ja kutsusin paadiga sõitma. Ta puikles ja keeldus, kuid tuli lõpuks siiski. Meistriteos oli see hommik, taevas sinine ja järv kuldne, ent tüdruk minu paadis oli jahe ja võõras. Ta tõrjus mu õrnusi ega sallinud mu kätt enda ümber. Tundus, et ta justkui otsis minuga tüli.

«Sa ei teagi, et olen fatalist,» ütles Signe.

Ma naersin.

«Paned ehk kaarte?»

«Muidugi!»

«Ja vaatad kätt?»

«Loomulikult,» vastas ta väljakutsuvalt.

Aga minuga on raske tülli minna, veel enam hoopis põhjusega. Signe pluusil oli komsomolimärk lahti läinud. Ta lükkas mu käe tagasi, aga ma naersin:

«Oota nüüd! . . .» ja panin märgi ilusasti kinni.

Me heitsime kaldale maha. Päike põletas, õhk oli täis suminat ja veekirbud kargasid järve siledal pinnal. Ma vaatasin otse taevasse, kuulatasin vaikust ja mõtlesin, kui targalt on maailm loodud ja et minu õnn elada ja sellest osa saada on suur. Signe oli võtnud mu rohul lebava käe oma sülle. Tahtsin öelda talle midagi eriti ilusat, aga ta lausus:

«Lase ma vaatan su kätt.»

«Vaata,» ütlesin kohmetult.

Ta painutas mu sõrmed sirgu ja kummardus siis üle peo.

«Sul seisab ees pikk ja raske teekond . . . Ootavad õnnetused. Nälg. Kodutus . . . Ja elujoon on sul lühike . . .»

Ma tõusin istuli ja vaatasin Signele otsa. Ta oli täiesti tõsine ja pisut kahvatu. Ei, ta silmad ei naljatanud.

«Kas räägin edasi?» küsis ta.

«Muidugi.»

Aga Signe vaatas kõrvale, minust mööda, ja raputas pead.

«Aitab. Tead juba niigi palju,» ja lükkas mu käe oma sülest.

Üle järve kõlas heledalt lõunale kutsuv gong. Ma aitasin Signe paati ja hakkasin sõudma.

Aga aerude taga mõtlesin ma, et tunnen teda alles vähe, et ta on alati uus ja teistsugune. Tema jahedus kutsus minus esile helluse, tahtsin olla ta vastu hea, nii hea, et see võidaks kõik Signe kummalised mõtteted mõtted ja rumalad uskumised.

Ma tõmbasin veest valge vesiroosi ja ulatasin selle talle. Signe tänas ja ujutas liiliat vartpidi paadile järele.

Hommikul puhkes sõda.

Signele tuli isa autoga järele. Vimmas hallipäine teadlane ning noorem õde. Ma läksin Signega jumalaga jätma, ja me kõndisime mõni samm kõrvale. Tal oli seljas sama pluus, mis eelmisel päeval, ainult komsomolimärk puudus.

«Signe,» ütlesin ma surutult. «Kes võis seda arvata . . . eile alles oli kõik hea ja ilus . . .»

Signe vaikis ja vaatas maha. Silitasin ta laiaäärset kübarat hoidvat kätt ja ootasin . . . ootasin, et ta ütleb midagi . . . Oli see ju lahkumine.

Ma kaevasin oma käe ta juustesse ja lohutasin teda:

«Ära nukrutse ja ära karda.»

Nüüd tõstis Signe pilgu otse mu silmadesse, rahuliku ja kalgi pilgu.

«Karta?» küsis ta ja muigas. «Ei tea mida? Me elasime enne punaseid hästi. Ja kui me punaste ajal elatud saime, siis saame sakslaste ajal veelgi paremini.»

Ma põrkasin tagasi. Signe kehtas õlgu, näis nagu midagi veel ootavat, ning läks siis.

Mõtlesin hiljem sageli tema fatalismist. Misuguseid kanaleid kaudu teadis ta mulle sõjateed ennustada?

Te tahate teada, mis on tast saanud?

Kui ma hiljuti turismimatkal Rootsis olin, kanti meile ühel hommikul eine tubadesse. Kellnerinna, musta tüüfusesoenguga ja sirelililla suuga, pani kohvi ning muu minu ette lauakesele ja tahtis lahkuda.

«Kuidas te elate, Signe?» küsisin. Ta kahvatas ja vastas tagasihoitud vihaga:

«Suurepäraselt.»

Ning väljus.

2

Minu lugu on direktorist.

Sõjaeelsel aastal olin pioneerijuhiks tema koolis. See oli tavaline mehike, madalat kasvu, unine ja leebe naeratusega, silmad ning palged ühtemoodi kollakashallid, kõne tasane, käesurve tugev ja soe.

Ta pakkus mulle ikka alati vastutulelikult abi, ent koonduste ajaks seisid saal, riietehoid ja vahel koguni koolimaja eesuks lukus, ning lapsed läksid pettunult koju tagasi.

Vahetundidel norutasid koridoris kõigile näha ja naerda karistatud õpilased. Ja need olid enamasti ikka pioneerid valgetes pluusides, punastes kaelarättides ja solvumise vihapisara-tega silmis. Varsti hakkas minu ülisuur pioneeri-arv kahanema, katastroofilise kiirusega kokku sulama. Lapsed püüdsid mind vältida ja langetasid kohtudes süüdlaslikult silmad. Ma polnud pahane, et nad ei pidanud tagakiusamistele vastu, ja nii jäid minu ümber veel ainult vähesed lapsed, kiindunud, truud ja julged.

Otsustasin kõigest sellest komsomolis rääkida. Aga direktor oli minust ette jõudnud ja iseloomustanud mind abituna, kes lastega ei oska sobida, lohakana, kes on jätnud töö hoole-tusse, ja kergemeelse plikana, kes laostab õpi-lasi.

Sain komsomoli linnakomitees valjusti noo-mida, ja minu seletus näis pigem inetu enda-õigustusena. Sellele järgnevalt teatas ka direk-tor, et ma ei seisa oma ülesannete kõrgusel ning tal on kavatsus nõutada uut ja võimekamat pio-neerijuhti.

Ma läksin ära, veel samal päeval. Kartsin teda ja astusin kõrvale. Ma ei osanud siis veel õiguse pärast võidelda, mul polnud karastust ega usku endasse, olin ju alles laps.

Siis algas sõda. Meie perekond otsustas eva-kueeruda. Ärevuse, pakkimise ja sagina sees tuli järsku direktor meile. Ta oli armastus-

väärne nagu ikka ning küsis, on see tõsi, et ma ära sõidan. Ta kahetses südamest, et tema seda teha ei saa, kuna õige kapten peab oma laeva jääma, eal ei suudaks ta maha jätta koolimaja, mille hingeks oli olnud juba kakskümmend aastat.

Siis palus direktor veel, et ma temast ikka hästi mõtleksin, oleme ju koos tööd murdnud, ühist rõõmu ja muresidki tundnud, ning pakkus mulle vineerkasti, mis olevat reisiks ideaalne — kerge, mahukas ja lukutatav.

Ütlesin ära, aga ta tõi selle ometi kohale ning kinnitas veel kord, et on mulle ainult head soovinud. Direktori ettevaatlikkust tuli imetleda, ta oli üleni läheneva saksa okupatsiooni ootel, kuid saatis igaks juhuks kummardustega teele nõukogude võimu.

Ma ei eksinud, olgugi et olin noor, ei tundnud ilma ega inimesi. Ja nii kummaline kui see ka pole, aga esimene, kes mulle pärast sõda kodulinna vastu tuli, oli direktor.

Seisin surnud majade vahel ja pühkisin vattkuue käisega silmi. Ta tuli mu poole otse üle rusude, kirjust moondamisriidest tuulejakk seljas ja sinine saksa sõjaväe-lõikega müts peas.

Ta polnud muutunud, ma tundsin ta kohe ära. Meie vahele jäi raagunud tikripõõsas ja sinine mõlkis teekann, kui direktor peatus ja hüüdis:

«Kas ma ei ütelnud, et tulete kindlasti tagasi! Ja oletegi.»

Pöördusin ära, mu püha jällenagemistunne ja palavad pisarad oma kodupinnal olid rüvetatud. Ma vastasin talle pilkugi heitmata:

«Olemegi.»

Direktor ohkas, pani jala mullast väljaulatu-
vale raudvoodiotsale ja sidus kingapaela kinni.

«Kas arvate, et meie elu oli roosiline? Mis
teate teie, tagalainimesed, sõja raskustest! Aga
ma uskusin ometi: tuleb tagasi minu väike tragi
abimees, ja kõik muutub jälle heaks ja rõõm-
saks. Tema pole kindlasti unustanud oma vana
direktorit, ja kui vaja, kostab ta eest hea sõna.

Ja, noorusele tuleb tee vabaks anda. Ma
mäletan, te olite tubli, alati väga tubli. Nüüd
on teil kindlasti suur koht käes? . . .»

«Jah. Olen lastekodus kasvataja,» laususin.

Direktor oli pettunud, kuid ütles:

«Aga ikkagi . . . Teil on kaalu, teie meelsust
teatakse . . . Ehk saate ka mulle koha soovi-
tada.»

«Ei,» keeldusin järsult.

Ta noogutas, mõtles pisut maha vaadates ja
küsis siis:

«Vahest saate mulle katusepappi muret-
seda?»

Meid lahutas kärbunud tikripõõsas ja mõlkis
sinine kann. Varemmed tolmasid. Ma haarasin
oma peast kinni ja kisendasin. Mürsukillust
saadud haav tegi mulle ikka veel haiget, ja
veel miski muu . . .

Kui ma toibusin, küsis direktor, mis ma
arvan, kas nõukogude võim annab talle katuse-
pappi, vaatamata et ta ka okupatsiooni ajal
direktoriametisse jäi. Ja lõpuks palus ta, et kir-
jutaksin talle mingi sedeli või soovitusel, sest
olime ju kunagi koos töötanud.

«Teid nad usuvad.»

Ma keerasin talle selja ja hakkasin varemetest väljapääsu otsima, aga ta ei solvunud ka nüüd mitte, ja veel mõni aeg pärast seda, kui juhtus mind kohtama, kummardas ta sügavalt ja paljastas alandlikult pea.

Te küsite, mis temast on saanud? Ta tuleb ka nüüd mulle sageli vastu, suur pungil portfell käes, hoolitsetud, väarikas ja hästi riides. Ainult müts on tal jäänud endisest garderoobist, sinine riidest fritsumüts. Ta nühib must mööda, astub kas või peale, kui ma talle rutukalt teed ei mõista anda. Ta vaatab mind oma kollakashallide külmade silmadega, ja teretamisest pole juttugi.

Arvan, et ta käsi käib hästi.

3

Ka mina tahaksin jutustada oma saabumisest kodumaale neljakümne neljanda aasta septembris.

See oli kaunis sügis, kuid minu süda oli kurb ja veritses. Maja, mis oli mu kodu, seisis tuhas, osa lõikamata jäänud vilja oli varisenud, see aga, mis rukkihakkides, vihmadest mustaks määrdunud, ja talud ümberringi inimtühjad nagu ära neetud. Ma ei leidnud üles isegi isa-ema hauda: vaenlane oli mu vanemad taganemise eel maja künnisel maha lasknud. Põlispuudega väike vana külakalmistu oli segi peksitud, üksainus ristide ja graniidi lasu, poollahti

prahvatanud hauad ja kõndiks amputeeritud elutud tammed.

Ahned vareseparved katsid oma hallide tiibade plaginaga metsapaost tagasipöördujate kurbi kolikoormaid, vaevatud inimlapse ja haledalt määgivaid lambaid.

Niisugused olid kõik Eestimaa teed sel sügisel: palju punaseid pihlakaid, palju pisaraid, vähe sõnu.

Te teate seda ju isegi.

Sõitsin oma kaaslastega veel samal päeval Tallinna, ehkki olin nii tuliselt kavatsenud mõneks ajaks oma sünnikohta jääda. Ma ei suutnud näha, kuidas tuul kannab laiali minu surnud kodu halli põrmu.

Jaa, see oli nukker september . . .

Jõudsime Tallinna keskpäeval. Olime nagu kodus ja nagu ei olnud. Linn tundus meeltüendavalt omane, ja samas näis miski ta olemuses võõras ja uult veider. Mitte kohe ei mõistnud ma seda ära seletada. Tulime Raekoja platsil autodelt maha, ja kohe kogunes rahvast meie ümber. Nad ei imestanud, vaid olid juba harjunud, et iga päev tõid masinad tolmuste silmaga pikast teest luitunud, väsinud ja erutatud inimesi oma vere hinna eest tagasi võidetud maale.

Tulid meid küsitlema need, kes otsisid omaste jälgi, tahtsid hankida teateid kadunuks peetute kohta, saada lootust, kübekestki lootust. Oli neid, kes panid käe meile õlale, — need, kes meid oodanud olid, ja teisi, kes seisid kaugegemal kõnniteel, morn viltupilk kulmu all, käed taskus. Võib-olla rusikas.

Ilmatu lajade vattõlgadega, tohutute sombreerodega, sündsusetult lühikeste rõivastega, puukingadega ja ebaloomulikult püsti aetud juustega naised näisid haledalt koomilised. Selles moekuses oli midagi niisama laostavat kui sõda ise, tema armetud varemed, vaesus ja tulest püsti jäänud fassaadid.

Üks naine ütles:

«Nad on täiu täis.»

See käis meie kohta.

Ja kohe karjus keegi vihaselt:

«Kus teie teate!»

«Miks ei tea! Ma olen juuksur!»

Ta naeris võidukalt ja läks oma teed. Aga see keegi vaatas talle järele ja ütles:

«Ma tunnen teda, ta äritseb sahariini ja sigarettidega, ja ma tean veel palju muudki.»

See Tallinna pale oli mulle võõras.

Ma seisin eemal oma näotu puukohvrikesega, mul polnud kiiret ega kusagile minna. Kõik kaaslased läksid laiali, tuttavaid otsima, õnnelikumad — koju.

Miks ei näinud ma Tallinna tuvisid, neid helesiniseid sõbralikke linde? Ei paistnud neid aknaorvades ega räästaalustes ega väljakule maha lendamas. Ja kui ma neid nõnda, kohvriga käes, otsisin, astus mu juurde väike vana naine.

«Laps, kas sul on, kuhu minna?» päris ta.

Ma raputasin pead ja küsisin, kuhu on kadunud tuvid.

«Nad on ära söödud,» vastas ta.

Ausad silmad olid sel naisel, ja ma läksin temaga kaasa. Ta käis vaevaliselt, tal olid hai-

ged jalad. Ta ei elanud ükski, tal oli mees. Suurte puhevil vurrudega, pika ninaga ja aeglase toimega. Too ei imestanud üldse mu tuleku üle, ei küsinud mu nime ega ameti järele, vaid oli rahul oma vanamooriga, kes mu tuua taipas. Ma esindasin nende silmis nõukogude võimu.

Nad tahtsid mõlemad valada mu kätele vett ja hoida silmarätikut, kuni ma pesen.

See oli üksainus suur vilets tuba kõrgel põõningu kõrval. Ta oli näoga Niguliste kiriku poole, mis seisis laastatuna, ilma oma endisest kõrgist ja haruldasest ilust.

Sõda ei külva lilli. Ta ei säästa pühakodasidki, vaid teeb ka nemad maiselt õnnetuks.

Meie õhtusöök oli enam kui kasin, ja ma panin oma puukohvrist lauale Venemaa leiva.

Ma nutsin kaua oma asemel, enne kui magama jäin. Nutsin rohketest muljetest ja sellest, et see väike vana naine meenutas mulle mu ema. Ja mu silmade ees olid selged punased pihlakad ning lahtiprahvatanud hauad. Siis kaeti mind millegagi, palituga vist. Oli täiesti pime ja ma ei saanudki teada, tegi seda eit või taat.

Enda arvates ei maganud ma sugugi, kuulsin selgesti naise noomivat sosinat:

«Ära kolista, ole tasa.»

Ent kui ma silmad avasin, oli juba uus päev, vanamees vabrikusse läinud, eine seisis laual ja naine istus käsipõsakil ning ootas minu ärkamist. Ma ärkasin vist lõhnast. Mundris kartulid seisid laual, ja seenekaste. Naine oli pilvikuid korjanud varavalges, ma ei tea, kas Piritä või Ülemiste metsadest, igatahes ta haiged jalad

said käia pika edasi-tagasi tee. Aga ta ei kurt-
nud, vaid oli hoopis rõõmus ja naeris heamee-
lest, kui märkas, et olen ärkvel.

Eine ajal, koorides kuuma kartulit oma
tundetuks parkunud sõrmede vahel, tõmbas ta
kulmu kortsu ja, mõelnud vähe, ütles:

«Mitte meie ei söönud tuvisid ära. Fašistid
sõid.»

Ta oli rahul oma seletusega, näis, et ta ei
kannatanud vähimatki ebatäpsust neis asjus.

Ma ei saa teile vastata, mis on neist vanadest
saanud. Ma ei tea. Ma pole neid hiljem kunagi
enam kohanud. Pole aega olnud üles otsida.

Jah, teil on õigus, mu lool on julm lõpp. Mul
on endalgi raske olla.

Sakslane

Wolfgang Borcherti mälestuseks

Selle korteri sisustus oli just niisugune, mil-
list meil tänapäeval enam keegi ei ihalda, ja
proua Minna oli niisugune naine, kelle taoline
meist keegi ei tahaks olla.

Sel hommikul tõmbas ta söögitoa ruloo üles
ja vaatas alla hoovi. Seal polnud midagi
tähelepanuväärivat, aga toas oli palju tolmu.
Varem polnud nii palju tolmu, aga kellele sa
kurdad, mis kõik varasematel aegadel teisiti
oli. Sõda jättis oma jälje proua Minna söögi-
toa lakke, põrutas suure tüki krohvi lahti, ka
mõned sügavad mōrad olid tekkinud. Nendest
tuligi see tolm.

Minna pani grammofoni mängima. Nōnda
tegi ta alati, et kraamimisel seltsi saada. Siis
polnud nii kurb. Tōepoolest, siis nāis lõbusam.

Seinakell lōi kolmveerand kōmme. Varsti
tuleb sakslane, küll ainult armetu sõjavang, ent
siiski sakslane.

Nippasjad jäävad üle pūhkimata, ja las jää-
vad. Elevantid, klaasmunad, sügavamōtteline
koerake, toosid ja laadikud, neegribimbo, kes
arbuusi sööb, ja portselanist karjaseidüll —

õrnad suudlejad. Las jäävad pealegi. Kohe tuleb sakslane, aga sakslane on ikka täpne. Alati.

Seda ei tea, kui vana ta on. Ta on noor. Kuid proua Minna? Ta pole nii noor, aga peasi — ta arvab, et näib noorem kui on. Saunas võib teda selja tagant pidada tugevaks, turjakaks meheks, kuid praegu, kõrgele pealaele kuhjatud blondide lokkidega ja kitsas, väga lühikeses seelikus näib ta naiselik ja ilusate säärtega.

Viisteist minutit puudus kümnest, aga proua Minna ei teadnud ikka veel, kas kutsuda sakslane söögituppa nagu eelmistel kordadel või kööki — seal on soojem.

Tegelikult oli veel teine põhjus. Polnud enam see aeg, et neid söögitubades vastu võtta. Polnud enam see aeg . . .

Aeg oli teine, kuid sakslane jäi samaks. Täpsiks.

Kell lööb kümme.

«Andke andeks, härra Lothar, et ma teid kööki palun. Seal on soojem, pliit köeb. Igal pool on talumatult külm. Kahes toas purunesid aknad. Klaasi pole saada. Te ju teate.»

Sakslane noogutab.

Minna juhatab ta kööki. Kõik on nõnda, nagu ta ütles: siin on soe ja pliit köeb. Pimestavvalge lina, paberist suurätid, kohvitass — kuld ja koobalt, võileivad muna ja vorstiga.

Sakslane on nagu sakslane ikka, tunnusteta näotus ja narukil sinelis, kuid ta pea on hoolikalt soetud, põsed raseeritud, ta on puhas nagu äsja vannist tulnud.

«Te olete jälle üksinda linnas, ilma valvurita?»

«Jah, täiesti üksi.»

«Lasti?»

«Nad usaldavad. Nagu teiegi. Kõik sakslased ei ole fašistid.»

«Teie ei ole fašist?»

«Ei.»

«Seda te räägite nüüd, kus olete sõja kaotanud,» naeratas proua Minna kibedalt. «Kindlasti ütleb ka minu poiss kusagil nõnda. Mis siis, las ütleb! Peaasi, et ta elab ja koju tagasi tuleb.»

«Frau Minna . . .»

«Vaikige. Ma saan aru. Saan kõigest aru. Olen ka ema. Pole vaja seletada, ma ei mõista teid sugugi hukka.» Ta valas kuldäärega koo-balt-tassi kohvi.

«Ikka veel ehitate, härra Lothar?»

«Maja saab varsti valmis.»

«Ja siis?»

«Edasi ei tea. Võib-olla lastakse meid veel purustatud maju taastada ja üles ehitada.»

«Te polegi kurb?»

«Ei, frau Minna. See on õnn, et võime ehitada. Me oleme liiga palju lõhkunud. Kui sakslane ainult ehitaks, oleks see õnn. Kui meid ainult lastakse ehitada . . .»

«Te ütlesite — kui lastakse, härra Lothar?»

Sakslane noogutas. Ta polnud blond, vaid pikkade tumedate juustega, allapoole kõrvu.

«Kui vana te olete, härra Lothar?»

«Kakskümmend viis aastat, frau Minna.»

«Minu poeg sai kakskümmend kolm.»

«Kus ta on?»

«Teda ei ole. Veel ei ole.»

Seinakell lõi pool üksteist.

«Räägitakse, et ta võeti vangi.»

«Venemaal?»

«Muidugi,» noogutas naine valgete lokkidega. «Ma põletasin paberit. Tuhk näitas mingit laeva või sõidukit. Ma loodan . . . võib-olla on ta sõjavang nagu teiegi, härra Lothar. See oleks õnnistus.»

«Jah, frau Minna. See oleks küll õnnistus.»

«Ka tütrele põletasin paberit, kuid tema pärast ma ei muretse. Nad läksid paadiga. Väimees ja tema. Nad võtsid kaasa karusnahku ja riidekangaid. Minu mees arvab, et kangarullid uputasid paadi, see polnud suur. Kuid mina ei usu. Minu süda valutab ainult poja pärast.»

Talle sobis munder. Ta oli elegantne, mu poiss. Sööge ometi, härra Lothar, ärge häbenege. Lubage, ma täidan teie tassi. Kas kohv tuli küllalt kange?»

«Kohv on väga hea.»

«Kui ma parketti poonin, mõtlen oma poisist eriti. Istun siis kusagile, käed on kui tinatükid, ja tunnen, et tõusta ei jõua. Tema poonis meil põrandaid. Ta armastas tantsida. Pani villased sokid jalga ja liuskas toast tuppa. Siis kutsus mind:

«Vaata, mammil! Vaata, kui läikivaks ma su põrandad tantsisin,» ütles ta. Ma ei saa sinna midagi parata, poiss on mulle armsam kui Hilja.

Te ei võtnudki suhkrut?»

Sakslane raputas pead.

«Kuidas siis nõnda? Ainult boheemlased joo-
vad ilma.»

Kell lõi kolmveerand üksteist.

«Kõik oli nii kurb, kui ta rindele läks. Kõik
oli nii kurb. Katsusime unustada. Mõnikord
tulid meile ohvitserid, mängisime bridži. Nüüd
on selles toas aknad katki. Pole ju klaasi saada.
Jõime midagi, tantsisime pisut. Nad olid väga
kenad ja galantsed inimesed. Sakslane on alati
galantne.»

«Mitte alati, frau Minna.»

«Ma olen neid palju näinud.»

«Mitte nii palju kui mina.»

«Kui vana te olete, härra Lothar?»

«Kakskümmend viis aastat, frau . . .»

Sel hetkel koputati kõõgi uksele. Sakslane
tõusis.

«Teil tuleb ehk minu pärast ebameeldivusi?»
küsis ta.

«Oodake,» käskis naine. Ta astus ukse
juurde ja kuulatas.

«Kes on?»

«Тетя!»

Naise näole ilmus imestav grimass.

«Mis vaja?»

«Откройте, тетенька!»

Naine pani ukse ketti ja avas siis paokile.
Läve taga seisis laps, sinine, räbaldunud, ja
sirutas käe läbi pilu.

«Mida sa tahad?»

«Хлеба, тетенька!»

«Mine minema!» lausus naine rahuliku hää-
lega.

Laps ei mõistnud, ta käsi oli ukse vahel, külmast sinine väike käsi. Silmad nägid lauda, valget lina, ilusat tassi ja võileibu. Ta tardus, siis kiskus nagu kibe-hapult kipra.

«Хлеба,» palus ta tasa.

«Võta käsi ära, muidu jääb see ukse vahele ja sa saad haiget. Kuuled, mis sulle öeldakse!»

Kuid laps ei mõistnud, ta nägi lauda ja ilusat tassi ja võileibu.

Naine lükkas käe tagasi ning sulges ukse.

Vaikus siin- ja sealpool läve. Seinakell söögi-toas ja köögis löid ühel ajal üksteist, need olid mõlemad väga täpsed kellad. Trepist laskusid lohisevad sammud . . .

Naine ohkas nukralt.

«Nüüd käib siin igasuguseid kaltsakaid ja kotipoisse voorib kokku igalt poolt,» ütles ta.

«Nad on meie, sakslaste pärast niisugused,» lausus mees. «Meie oleme nad selleks teinud.»

«Kerjaku omas kodus.»

«Neil pole kodusid. Me põletasime need. On vaid tühjad kõrbed, kus midagi enam ei ole.»

Sakslane pani tooli akuraatselt laua taha ja tänas kohvi eest.

«Härra Lothar . . . Nii et te tulete nagu ikka, jälle laupäeval kell kümme, eks ju?»

«Frau Minna. Ma ei tule enam. Enam kunagi,» ütles sakslane.

Ja ta ei tulnud tõesti enam kunagi.

Lehekülg päevikust

21. märts 19**

Valged kased ja samblarohelised kuused, vihmaudutus kõige üle. Eestimaa halli õhu nukrus sinus ja väljaspool sind. Raskus, igavus, näiline rahu. Hall vihm, hallid pilved nagu lagunev suits üle taevamaa, hall paas ja hallid mõtted. Aga miski teeb sind ometi tähelepanelikuks. Jõgi. Ta vuliseb silla alt, põhi selge, jookseb ja luliseb. Ümber alles külmunud muld, leppade jalad alles lumes, tema aga luliseb heal meelel, põhjarohu pikki rohelisi niite kaasa rebides.

Nii tuleb Eestimaa kevad.

Sa ei märkagi, kui vahtrad löövad teiste, alles pungivate puude vahel heleroheliselt õitsele ning lõhnavad õrnalt ja hapukalt. Siis lähivad õide männid, okste otsad roosakalt nibudes. Ja siis alles tuleb õunapuude aeg.

Kord varahommikul, kui rongile läksin, nägin ühes aias puhkenud õunapuud. Lapsed olid ta otsa võilillepärgi pildunud, ja nii ta seal seisis heledas valguses, vanikud kui kuldsed

sõrmused okste otsas. See on ikka mu meeles veel. Seda ei saa unustada.

Täna on kevade algus, 21. märts. Ilutsevad meeleolud on minus. Ma tean, need muutuvad nagu alati endahaletsuseks. Tahtsin täna kõnetada võhivõõraid möödujaid, tahtsin öelda skvääril ajalehte lugevale vanamehele midagi. Midagi eesti keeles, ma ei tea isegi, mida. Ei saanud. Tal oli pikk kuninganaegu, ilmetu nagu alumiiniumist mündil.

Nende kohta, kes mulle vastu tulid, mõtlesin: ühtegi neist ei või ma sallida, nad on kõrgid, aga vaat kui kulunud on minu kingad!

Üle tee ruttas poepreili hõõritaval kõnnakul, ehkki tal polegi, mida hõõritada. Ma kummardasin sügavalt ja lipitsevalt talle nagu iga teine päev. Nagu iga päev. Päevast päeva. Ei, nagu palju aastaid juba.

«*God morgon, fröken!*»

(Kes ütles kunagi: puusad nagu märal?)

Nõjatusin sillakäsipuule ja vahtisin alla vette. See polnud sinine ega hall, vaid rootsi punane. Ma olen täna üleni valus. Arvasin hommikul, et see tuleb kevadest ja igatsusest. Ent kui ma ainult vaatan oma võidunud ja kulunud palitukäiseid, siis arvan jälle, et just sellest tuleb mu haledushoog, mu lüürilised tagasivaated Eestimaa loodusesse. Aga mu pöörane iha läbi lüüa tuleb jälle sellest, kui näen oma viimast ja ainust võimalust — poepreilit. Ja mul on nüüd juba täiesti ükskõik, missugused puusad tal on, ja missugune nagu.

Üks väike tüdruk tuli mu poole. Üks väike tüdruk. Tavaline *svenska lilla flicka*. Ma võtsin

kübara laias kaares peast ja ütlesin niisama, paljalt enda lõbuks:

«Tere.»

Ta tegi nixsu ja vastas samuti:

«Tere.»

«Sa ei olegi *svenska*?» hüüatasin.

«Ei,» vastas laps.

«Kas sa tõesti ei ole mingi muu?»

«Ei.»

«Eks ole!» karjusin ma. «Sa räägid puhast eesti keelt ja su vanemad räägivad samuti puhast, kõlavat eesti keelt!»

«Jah,» ohkas tüdruk.

Ma tõstsin ta üles oma näo kõrgusele ja suudlesin laubale.

«Miks te mind suudlete, härra?» küsis ta rahutuks muutudes.

«Sellepärast, et täna on kevade algus. Ja et ma igatsen . . .»

Ma igatsesin halli kevadvihma, halli paasi, mände roosakates nibudes, tõelist eesti keelt igatsesin! Või igatsesin ma uusi kingi, sest need, mis mul jalas, on mu ainukesed, ja läbi . . . Kõik räägivad, ja ma ise kordan seda alati, et siin on elu nii odav, ja kingad, need on ju nii odavad!

Katsin silmad peoga.

«Mis on teie silmadega, härra?» päris tüdruk.

«Oh, need valutavad. See tuleb rootsi punasest värvist,» ütlesin kibestunult. Laps võõristas mind, tal oli ilmselt hirm.

«Ei! Sa ei ole eestlane!» ütlesin talle. «Ei! Ja sinust ei saagi enam eestlast, sest sina, vaene

petetud laps, ei tea, kuidas näeb välja Eestimaa kevad!»

Just parajasti siis, kui ma talle seda vihaselt hüüdsin, tuli poepreili tagasiteed. Ta ei näinud mind märkavat või ei tahtnud märgata. Ma kummardasin talle teist korda ja veelgi sügavamalt. Ta peab mind lõppude lõpuks ometi märkama! Peab! Lennutasin sigaretiotsa sõrmenipsuga üle sillakäsipuu, surusin käed päratusse taskupõhja ja läksin poepreilile otsustavalt järele . . . Igaüks on lõpuks oma õnne sepp.

Pöördusin üle õla ja pilgutasin jahmunud lapsele silma:

«Ma tegin ainult nalja. See oli nali, mis ma ütlesin, lihtsalt kevadelüürika. Peaasi on, et me peame sinuga elus edasi jõudma, mõistad!»

Mater dolorosa

Läbi novembri tiheda udu astub kaks teekäijat, kaks naist. Nad on teineteisele täiesti võõrad, nad peaaegu ei räägi, kuid neil on üks tee.

Hall tee hallis udus.

Midagi on siiski näha — tiibadeta veskikere, sovhoosi punased korstnad pärnapuude taga ja pohlalehtede tume plekk. Valged kanad on näha sügisevaol ja lipendav üksik leheke kaseladvas. Ka kivid karjamaa veeres on näha, neil on otse igaviku kannatus siin seista.

Kaks elatanud teekäijat lähevad, mõlemad niisugused kokku juhtunud, kel pole juttu ega igav. Oma maa, läbinisti tuntud ja lähedane, eluaeg nähtud, kuid alati uus — mis igavust saab olla!

Näe, kuidas kollane kulu, heleroheline oras ja küntud mulla must triip kõrvu on nagu külanaise vaip.

«Hobune tuleb,» hoiatab üks. Ja nad astuvad üksmeeles pisut kõrvale. Vanker jõuab aegamisi tee turjale, poolmurus lõuaga mees tunnistab naise, ruun heidab sabaga vihkata-vehkat, hetke pärast muutub kõik jälle vatiseks ja kaob siis vähehaaval kui unenäkku.

Ning jälle tee.

Vaevakased, üks ühele poole kallukil, teine teisale kõver. Jälle tuulik, jälle raske, tiibadeta kivikere, ja kaugemal seisab salgas hallmusti haabu omaette lagedal.

«Kõik ühte karva,» lausub esimene.

«Oleks nagu jah,» nõustub teine naine. Teadagi, et udus on kõik ühteviisi hallid: kivid, talud ja varblased.

«Pole lootugi, et heledamaks läheb,» arvab esimene.

«Õhk on rōsine,» nõustub teine naine.

Põllukraavis pulistavad pardid, harakas lendab madalalt üle raja ja lambad seisavad liikumatult aedikus.

Maanteest eemal, kõrgemal kühmul näevad mõlemad naised punast värvi obeliski. Ta on isegi udus punaseks jäänud. Tundmatu sõduri haud, nimetu kääbas, viisnurgaga obeliski tipus.

Üks naistest astub teelt kõrvale, kõhkleb, kergitab palituhõlmu ja hüppab üle kraavi. Ta läheb sõnagi jätmata, jääb obeliski ette seisma, siis vajub põlvili.

Nii on ta kaua, enne kui tõuseb, ja jõuab nutetud silmadega tagasi teele, kus teine naine teda ootab. Pool maad on ühes käidud, aga oleks nagu rohkematki ja tugevamat nende vahel, seda tunnevad mõlemad.

Jälle tee.

Lõuna pool on lehis veel käre kollane ja sellepärast näib oras eriti haljas ja mahe.

«Poeg?» pärib viimaks see, kes maanteel ootas.

Küsitu noogutab.

Hea mees teeb herne pooleks, ent ema leina ei suuda ükski jagada, ka osavõtlik ei suuda.

Oli see siis tema poja haud seal kühmul?

«Ei mitte. Minu oma langes Lukis,» ütleb ema.

Kaks naist on teel. Kollane aimatav helendus tungib kohati läbi ihmja udu.

Varjud

Kündja kannul kõndivate kuldnokkade varjud. Mahlakase lai vari — koduõue murul. Suure õõtsuva lille vari. Nööritäie lepsuva pesu vari. Tohtu pesapalgi vari, mida sipelgas viib. Õngevabe vari kuuriseinal. Hilise teekäija must vari üle sinise rohu. Ripsmete vari põsel. Armunute varjud kuuvalgel.

NEED ON HEAD VARJUD.

Räimevõrkude ja palja lapse vari palaval valgel liival. Tühja lootsiku vari kõrkjates. Aiaroigastel kuivavate punaste savinõude varjud. Koju sammuva töömehe vari. Suvekuumusest maanteele mahaheitnud lammaste varjud. Õuntest raske oksa vari. Ja viljastava vihmapiilve vari üle põllu. Pioneeritelkide varjud.

NEED ON HEAD VARJUD.

Lendava linnu vari üle sügisese nõmme, üle hallisamblase maa. Vihtleva vanamehe vari saunalaval. Rukkihakkide varjud kõrrepõllul. Krõõksuva kure vari. Buldooseri kerekas vari. Puult langeva vahtralehe vari. Ja unistaja vari

hämarduval verandal. Vihmavarjude varjud vihmasel asfaldil. Kirjutaja käe vari valgel paberil. Uue maja tuliuus vari. Ja vabastajate mälestuseks püstitatud võiduvärava vari. Lilla krüsanteemi vari.

NEED ON HEAD VARJUD.

Saksofonimängija vari kohvikuseinal. Suuskade varjuvöödid lumel. Minu lapse mängukaru vari. Rongi kihutav vari lagedal. Teretavate inimeste varjud ja ootaja vari tänavanurgal.

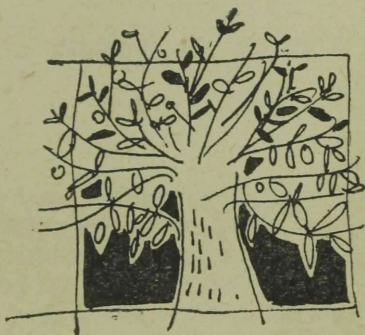
NEED ON HEAD VARJUD.

Ent selle inimese vari Nagasakis, kes tol olematuks põletava kiirguse hetkel, kell 11 ja 02 minutit istus trepiastmel ning puhkas jalgu, selle inimese kivvi jääbunud vari on õudne.

SEE ON KISENDAV VARI.

Minu ja sinu sees. Ainult mitte nende sees, kel süüd. Hoidku nad end, kui juba omanikuta varjud kisendavad! Ja neid, kelle elavad südamed kisendavad, neid on palju! Neid on palju rohkem veel, kui arvata võib. Ja nende jõud pole väiksem kui aatomiseen Nagasakis.

OLGU SEE TEADA.

Vanaeit ja meri

Etüüd

Ükskõik millal sa tema majast mööda lähed, hilja õhtul või varahommikul, ikka võid sa teda näha istumas trepil, suurt eite nagu mees. Tal on pikk nimi — Tiina Miina Linda. Ei teata, et keegi kunagi oleks püüdnud teda lühemalt hüüda, ikka vaid täisnimega.

Ma tean, et möödunud aastal istus ta igal õhtul sidejaoskonna ees pingil ja ootas, kuni kõik olid oma ajalehed ja kirjad kätte saanud. Alles siis astus tema ette, raskelt kepile rõhudes, ja jäi ukse juurde seisma. Ta ei küsinud midagi, aga talle vastati:

«Täna ei ole.»

Ta tuli järgmisel päeval jälle. Tuli iga päev. Ma küsisin kord sidejaoskonnas:

«Ootab ta kirja?»

«Jah. Kolmteist aastat juba.»

«Ja ikka loodab veel?»

«Jah. Tal on kuskil kaks poega.»

«Ta ei tea neist midagi?»

«Mitte midagi.»

Sel suvel pole teda enam sidejaoskonna juures näha, ta istub oma tühja maja lävel, mida laostavad koid ning sipelgad ja mis on kasvanud kõrgesse maltsa, raudrohtu ja kibuvitsapõõsastesse.

Kõik õitseb.

Hallid kivid põõnavad rannal nagu tuimad taltsad loomad üksteise ligiduses, aga nende külmade kehade ümber õitsevad maasikad.

Ja meri õitseb. Ta sinine süli on täis lainetel õõtsuvaid õrna lõhnaga lillesaari.

Kõike seda teab Tiina Miina Linda väga hästi, aga ta on merega riius ja istub nüüd, selg tema poole, kadakane muhklik kepp lõuga toetamas.

Ta ei taha näha, kuidas kajakas varitseb siledat merepinda, kukutab end kivina peadpidi vette, napsab osavalt saagi ja tõuseb taevasse tagasi. Või kuidas lillad ja valged kartulivaod jooksevad otse merre.

Ta ei taha merd näha ja postil ta enam ei käi.

«Miks?» küsisin ma telefonistilt. «Mis paha on meri talle teinud?»

«Ta ütleb, et meri on tema pojad hukutanud.»

«On nad surnud?»

«Tiina Miina Linda peab neid nüüd surnuks.»

«Sai ta kurva teate?»

«Jah. Mõlemad pojad on abielus rikaste rootslannadega. Ühel naisel on juustukauplus, teisel kübaraäri.»

«Kirjutasid nad talle sellest?»

«Ei. Neilt pole ta ühtegi kirja saanud. Ta ei tahagi enam. Vibutas korraks oma jämedat kadakasaua vihaselt mere poole ja keeras talle siis selja.»

Ilm kisub vihmale. Ma lähen värske postiga koju. Kajakad karjuvad ja nutavad nagu lapsed. Kõrged kased värisevad. Ma jään vaatama, kuidas väikest pulstunud Rollit viiakse suplema. Ta punnib, ajab tagujalgadel vastu nagu sokk. Ta on kurva nõutu näoga. Teda tiritakse nõöri otsas samm-sammult merre, ja nüüd seisab Rolli liikumatult vees nagu õnnetusehunnik.

Aga koju, kalda poole, tuleb ta kiiresti ja rõõmsasti, õnnelik, et kõik siiski hästi läks.

Hea, et Tiina Miina Linda ei näinud Rolli rõõmu maa külgetõmbejõust.

Välgud sähvatavad nagu noad mere kohal. Taevas on täis korinat ja röögatusi. Pilved kärisevad ja vihm labiseb puis. Mitte ühtki lindu taeva all, vihm peksaks nad kohe surnuks, aga kartulipõld, lilla ja lai, lõhnab mesiselt ja nüüd eriti tugevasti.

Õhtuks on vihm üle, rannaviirg roosa, ilm vaikust ja kurbust täis, meri väsinud, leebe ja õrn. Ning läbi selle halli ja märja ja vaikse laulavad kuked.

Ja Tiina Miina Linda, suur nagu mees, tuleb trepile istuma, selg mere poole.

Peietel

Teised loovad inimest, mina ainult jutustan temast ja kujutan isikut, mis pole sugugi mingi loomingu-line pärl, ja kui minul oleks võimalus teda uuesti voolida, ma looksin ta, ausalt öeldes, hoopis teistsuguse. Kuid tegu on tehtud ja nüüd on seda hilja kahetseda.

Michel de Montaigne

See oli pühapäev, kuid ta algas nagu iga teinegi päev siin. Sel hommikul läksid hobused tumeda müdinaga läbi võsa ja rebisid noorte kaskede latvu. Üksik karjast mahajäänud lehm, kõlisti kaelas, ammus otse mere kaldal magushapult ja nukralt lõhnavate kibuvitsade vahel.

Naabrimees kirus üle kiviaia oma jutukat eite taga, kes olla tal lõugupidi külasse kinni jäänud. Kartulimaal äestas poisike, Lese-Liisi poeg Reedik. Hobune astus tal ettevaatlikult ja eksimatult vagude vahel. Ning ilus oli seda vaadata, kui ta nii aru ja graatsiaga tööd tegi. Ning küla teises otsas ehitas noor kalur endale uut maja, mis pidi saama tore kui kelluke.

Niisugune tavaline hommik oli see.

Aga pärastlõunasse lõikas hele kirikukella hüüd. Ning Lese-Liisi poeg Reedik ja mitmed teised poisid läksid vaatama, kuidas üks linnast tulnud tüdruk Markeriita laskis end salaja leeritada siin, kauge rannaküla kirikus.

Kõigis kolmes kroonlühtris põlesid küünlad ja õhk oli vahast ning kaskedest paks. Vana orel kahises ja kõhis nagu selle tallajagi ning suurte valehammastega ja kooljanäoga solist laulis naeratades. Aga parem, kui ta poleks naeratanud, nii oleks see isegi jumalale meelepärasem vaadata.

Õpetaja jutlustas maapealsest pisikesest ja närusest elust ning paar prisket naist ohkasid kooris ja valjusti just nagu hülged.

Kolm leerilast seisid põlvikil altari ees ja üks oli nende hulgas Markeriita.

Õpetaja lidistas I-tähte, kuid see ei tähendanud midagi, ta oli transis ja rääkis küllalt ilusasti. Sellest, kuidas keegi poodnik kirikust koju tulles ausaks sai ja õiged kaaluvihid valede asemele pani. Karjase hääl silitas ja ähvardas, meelitas ja rooskas.

Külapoisid aga seisid väljas, parves kiriku lahtisel ukstel. Mõned ajasid haudade vahel juttu, paberossid suus, ja mõned istusid kauge- mal kiviraunal või rätsepa viisi murul maas.

Võimsad soengud olid neil, kaasaegsed. Juuksed, mida Reedik hoole ja jändamisega oli sihukeseks uhkuseasjaks kasvatanud, näisid ta ema meelest kui hernehangutäis. Ning Lesk-Liisi oli juba mitu korda ähvardanud poisi vägisi, otse kättpidi rajooni sirusniku juurde

pügamisele viia. Aga kõiges muus, eriti töös oli Reedik üle-küla-poiss.

Nüüd seisis ta lahtisel kirikuuksel ja puuris oma pilguga Markeriiat. Ta nägi teda ainult selja tagant, aga oleks tahtnud näha ta nägu. Näha silmast silma tüdrukut, keda ei tohi uskuda, kes petab mõlemaid, nii oma jumalat kui inimesi.

Vihm upitas mitu päeva tulla, tuul kihutas pilvi, aga tõi need jälle uuesti tagasi. Nüüd pilgutab pikne ja kohe hakkas harvu tilku tibama.

Reedik seisis soojas sajus ja ootas leerilaste väljumist. Juba homme sõidab Markeriiat tagasi linna, töökaaslased piiravad ta ümber ja avaldavad kaastunnet ta tädi surma puhul. Reedik pidi ilmtingimata nägema selle tüdruku nägu.

Lõpuks ometi väljus karjane õuele ja kolm tallekest astusid mööda pikka põrandariiet ta järel. Nad võtsid vastu sugulaste õnnitlusi ja pojenge. Ning tädi suudles Markeriiat põsele. Tüdruk oli maalitud kui iluasjake — suu üleääre punaseks ja kulmud kriipsukesteks. Kuid Reedik ei märganudki seda. Ei tea mis ajel astus ta leerilapse juurde ja küsis:

«Kas nüüd lähete koju ja panete õiged kaaluvihid valede asemele?»

Tüdruk vahtis teda hetk tummalt, ta silmituisse silmadesse tärkas midagi hoopis muud, kui Reedik oli oodanud.

«Kes sinu keele tallalaua peale astus?» ütles tüdruk.

Jah, ta ütles täpselt nõnda.

Pärast seda viis mustas talaaris karjane oma leerilapsed kiriku kontorisse. Tuul rebis ta

kuube ja kiskus valgeid lõkaside kurgu all. Nad läksid nõnda, neljakesi läbi tühja küla, ja pöörasid siis ära kaldaäärsele rajale, kus õitses lapiti valget ristikeina. Kuid meri oli peaaegu must. Markeriita värises, ta ihu oli külmast nuppus. Ja varsti kadusid nad muu rahva silmist, nagu polekski neid kunagi olnud.

Laiadel rabarberilehtedel pöristas vihm, valge villakoer ajas oma saba taga ja Reedik pani mõtlikult suitsu ette.

Ühe suve akvarellid

1

Sinine buss kadus kurvi, tolmusaba pooles taevas. Ei kellegi istutatud tumepunased kibuvitsad vohasid kahel pool kraave, lagedal traadi taga kadakad, merele ligemal aga sõnajalgade lopsakad lehvikud.

Poiss murdis kõrrekese ja hakkas küla poole sammuma.

Veised tulid õhtule, kummis, aga ikka veel täitmatud ja iga rohulemme järele aplad. Lamaste hulgast eraldus ümara laubaga oinas, kobas mokkaldega võõra pihku ja jõntsis edasi. Poiss peatas karjase, noore tüdruku, kel püksisääred kolmveerandiks üles kääritud ja hele juus kuklasse sabatatud, nagu nõuab mood.

«Kae, kus pommib,» imestas karjus oina teguviisi. «Poisid on ta poe juures ära rikkinud.»

«Kus see Matilde maja võiks olla?» küsis nüüd võõras.

«Matilde või?»

«Matilde jah.»

«Ah Matilde!» pettus tüdruk, mõõtis linlast neelava huviga, puhkes naerma, muutus järsku kurjaks ja pistis ühtäkki jooksu. Kruusasel maanteel lippasid ta kebjad jalad ja kuklas tuteldas valge juuksesaba. Veis sõtkus kartulis ja tüdruk riidles temaga, ajas vitsaga vagudest välja, vaatas siis poisile tagasi, lehvitas alpides ja karjus:

«Helesinises majas!»

See küla asus väikeses lahekäärus, kus meri näis pigem põlispuudesse peidetud järvena. Nii rahulik ja tuuletu oli ta ja selgesti paistva vastaskaldaga üle vee. Kahel pool maanteed kused, kased ja pihlakad ning puumajad. Ühed verandadega merele, teised maantee poole. Igas õues õunapuud, kartulivaod, floksid ja jorjenid, igas väravas väike krants, madal rõngassaba, tige, arg ja kaval.

Helesinise maja uks seisis lukus, seepärast istus linnamees muldrikule, pani suitsu ette ja hakkas merele vaatama. See oli vastu õhtut hääletu ja värvitu, peaaegu et valge. Koid lendlesid rohus ja kärbsed soojadel rannakividel. Otse märjalt liivalt ja adrukräsust ajas kassitapp end nõgeste najal püsti, põimis tara ja seasulgu, suured roosad jorjenid aga, nii ebaloomulikud ja nii roosad, et näisid järeletehtuina, mõõtsid end maja räästaga.

Ei noh . . .

Seal tuligi vana naine reha ja kastekannuga. Kuulmatul sammul, must siidsall ümber, kõhn nägu kurva suuga. Aga ta silmade vaade oli lahke ja rõõmus võõra üle. Poiss torkas suitsuotsa maasse ja tõusis teretama.

«Teil pidi vaba tuba leiduma,» ütles ta.

«Terve maja on vaba,» vastas naine.

«Minu nimi on Luigi Toomapoeg,» ja noormees kummardas. «Olen üliõpilane.»

«Mind hüüavad kõik Matildeks,» lausus vana naine. «Ja teie hüüdke ka.» Ta pani reha ja kastekannu trepi kõrvale põõsa alla, harutas ninarätiku sõlmest võtme ja avas ukse.

«Käisin kirikaial,» lausus Matilde. «Ma ei kannata maltsa-kasvanud haudu.»

2

Ta sidus põlle ette ning toimetas kõike oma helesinises majas kipukalt ja jooksupalu nagu tagaetu. Ta soovitas üliõpilasel seni elutoas oodata, kuni kamber korda saab ja puhas pesu voodisse.

«Kohe toon teie asjad tuppa,» lubas naine.

«Mul polegi asju,» naeris üliõpilane. «Ainult portfell ja värvikast.»

«Ainult portfell . . .?» kordas Matilde kõheldes.

«Mis mulle siis ikka vaja läheb! Suve aeg.» Ja Luigi Toomapojal näis sellest isegi hea meel olevat, et inimesel on kõigest portfell, — nii vähe, ja mitte midagi rohkem.

Ta istus ja pani käed vaguralt põlvedele nagu hea laps, kes midagi ei puutu. Aga ta silmad katsusid ometi kõike: arutut hulka pitslinakesi laudadel, sohval ja toolitugedel, laevahuku ja aedrooside pilte seinal, aaronihabet

postamendil ja vana klaverit, kulunut kui ruuge rebane.

«Kas teie mängite?» küsis ta Matildelt, kui see parajasti üle läve astus, kummagi kaenla all padi.

«Mina? Oh ei! Meie preili Amora mängis.»

«Kas korralikult?»

«Mina ei tea kui korralikult. Ega ta ilma sunduseta küll klaveri ligi ei tulnud.»

Nüüd tõusis üliõpilane oma kohalt, sest ta oli leidnud midagi, mida maksis lähemalt vaadata. See oli pudelisse pandud ilus, täispurjedega barkantiin.

«Peen töö,» kiitis ta.

Matilde noogutas.

«See on Assori-härra «Sinilind».» Ta laskis noormehel seda hulk aega uurida ja teatas siis: «Teie tuba on kraamitud.» Matilde läks ees ja lõi ukse lahti.

Kogu kambri aken oli merd täis, valget, värvitud, õhtust merd. Toomapoeg lükkas kiiktooli õõtsuma ja ütles vaimustatult:

«Väga tore!»

«See on kõige ilusam tuba majas. Amora tuba.»

«On see tema?» küsis poiss. Seinal rippus koloreeritud fotosuurendus sinisilmsest kitsahuulisest lokitangidega kähardatud tüdrukust madrusekraega kleidis.

«Ta on surnud,» ütles Matilde.

Naine oli vaikselt ja ammugi läinud, poiss aga seisis ikka veel akna all, silmad meres, kuid kambris üksiolemise võlu kadus. Ta lükkas portfelli jalaga voodi alla ja otsustas küla peale minna.

Õhtu oli niiske ja vagune, lapsed pesid meres jalgu, marjaeidid tulid metsast, suud ja sõrmed sinised. Luigi peatus ja süütas paberossi. Keegi tuttava näoga tüdruk möödus temast kelbakalt ja küsis alles siis üle öla tagasi vaadates:

«Kas leidsite oma helesinise maja?»

Ah! Karjatüdruk!

«Leidsin,» ütles Toomapoeg neidu silmitsedes. Tal oli nüüd kleit seljas, käsivarred ja kael paljad.

«See sobib teile paremini.»

«Misasi?» küsis karjatüdruk.

«Kleit.»

«Nii ei tohi vaadata,» pahandas hämmeldunud tüdruk.

«Kuidas n i i?» imestas poiss ja pani omakorda piiga piinlikkust tundma.

«Kas lähete kinno?» küsis see.

«On siin siis kino?»

«Muidugi.»

«Läheks küll, kui keegi teed juhataks.»

«Mis siin juhata da,» kehtas piigake õlgu, rebis aia tagant põõsa küljest lehe ja hakkas noormehe kõrval tulnud teed tagasi minema.

Poe ees pidasid mõned mehed laupäevaõhtut, sirulesid haljal murul ja rüüpasid pudelist,

kuna nudipeaga oinas seisis keskel ja nõudis oma osa.

«Tunnete?» küsis karjatüdruk.

«Keda?»

«See on toosama oinas, kellest ma teile rääkisin. Ta toodi ajutiselt sovhoosist siia töu-parandajaks, aga tema . . .»

«Käib vinditamas?»

«Nojah.»

Nad naersid ja komistasid, sest kive oli teel rahvamajja rohkem kui maad. Kõrged mastimännid kriiksusid ja hoidsid latvadel heledat, alles jumetut kuud.

«Eks ole siin ilus?» kiitis karjatüdruk.

«Ma pole jõudnud veel ringi vaadata.»

«Meie külal on luuleline hing. Elate ja näete, et ma õigust räägin.»

«Mina tulin siia mere pärast. Tema huvitab mind rohkem.»

«Rohkem kui inimesed?» imestas karjapiiga ja vangutas pead. Nad möödusid kahest naisest, kes rinnutsi üle aia juttu veiasid. Üks näis tulnud otse laudatalituste juurest, teine hoidis põllesilul hernekaunu.

«Kas juba kinnominek?» küsis see, kel kaunad süles, ise aga kõõritas itsikil näoga võõrast. Vaatamata oma suurele uudishimule ei pärinud ta siiski midagi muud kui:

«Tea kas on väärt pilt?»

Rahvamajja oli kogunenud juba kena hulk inimesi, kuid saali veel ei lastud ja kinoautot polnud ka kohal. Poisikesed tagusid ping-pongi ja koroonat, tüdrukud vestlesid poolihääli, kõik nii mükitud ja soetud ning naeruhimus.

«Ma ei näe kalureid?» imestas Toomapoeg.

«Räim tuli,» seletas karjatüdruk. «Nii palju kala pole siin ammust aega nähtud. Normid on täidetud ja raha jookseb.»

«Olete väga asjalik neiu,» muigas Toomapoeg.

«Mis teie siis arvate!» kähvas karjatüdruk. — Tee rahvamajja sai võõrale kätte näidatud, jäägu nüüd hüvasti!

«Oodake!» haaras Toomapoeg tüdruku käe. «Ärge jätke mind üksi.»

«Ega te titeke ole.»

«Titeke mitte, aga teie käekõrval käiksin küll.»

«Järsku tahate, et ma teid õhtul koju ka saadan?» pilkas piiga.

«Ega ma ära küll ei ütleks.»

Tüdruk naeratas ja küsis:

«Mis te nimi on?»

«Luigi. Ja teie?»

«Heidi.»

«Nüüd tean ma vähemalt, kuidas teid mõttes nimetada . . .»

«Kuidas te siia maani nimetasite?»

«Karjatüdrukuku.»

«Mis selles siis halba on?» kõlas valvsalt.

«Liiga pikk nimi,» püüdis poiss välja vabandada.

Heidi. Hm.

«See sobib teile.»

«Misasi?»

«Nimi.»

«Vanaema pandud. Tema pandud on kõik lastelaste nimed.»

«Palju tal neid lapselapsi siis on?»

«Oh palju!» lõi tüdruk käega. «Vanaema pahandab alati, et mitte Assori-härra polnud see õige rannakuningas, vaid tema, meie vanaema — kõige vaesem ja kõige rikkam eit. Tal oli neliteist last, lapselapsi aga tuleks arvutusmasinaga kokku lugeda.»

«Tohoh?»

«Sulatōsi.»

4

Jõss ja tümpsakas kinomehaanik mässas juhtmetega, vedis kõhu peal seadeldist majja ning kari poisikesi hoidis tihedasti kannul, kõik kangesti aitamas ja hakkamas. See töö tehtud, asus mehaanik lahtisele saaliuksele kinopääsmeid müüma. Esimesed said terved piletid, järgmiste juures ilmutas mehaanik kokkuhoidu, rebis neile poole või veerandi ja mõnele suskas kõigest tühise ribakese pihku. Keegi ei nurisenud, kõik rübisid rõõmsas hoos kohta valima, kes linale ligemale, kes tagapinkidesse. Ainult üks vanaeit — viimastes ridades hõigati teda nimepidi: Kelli Juulaks —, ainult see vanaeit nõudis isekalt tervet sinist pääset, ilusasti kontramargiga. Ta sai niisuguse, nagu tahtis, ja astus siis võidukal sammul saali. Aga kui teised pärast seda tahtsid samasugust saada, läks mehaanik ja tegi saali pimedaks.

Oli äraarvamata mõnus see tuttav kinolõhn ja valge lina, millesse kiindus nii palju pilke lootuses näha midagi head ja kaunist südamele ja silmale, midagi, millele maksab veel kaua

tagantjärele mõelda. Ka veel siis, kui randa on saabunud pikad ja pimedad ning sajused sügisõhtud.

Luigi otsis tüdruku kätt, aga see keelas kurtjalt:

«Kuss!»

Film katkes mitmel puhul — iga kord siis, kui filmirulli aparaadis vahetati, ja veel muudel, täiesti arusaamatutel põhjustel. Vahepeal kadus heli ja kinonäitlejad muigutasid suid kui kuivale jäänud kalad. Poisikesed hakkasid jalgu trampima, puhkes vile ja Kelli Juula hüüdis kõvasti üle saali:

«Kingsepp!»

Kino lõi valgeks ja mehaanik hüppas lavale.

«Mootor on rikkis, kas tead,» vabandas ta. «Oodake, kas tead,» ning kadus seejärel tervelt pooleks tunniks.

«Läks mootorit õlitama,» arvas keegi naljapuigas tähendusrikkalt. See tegi kõigile lõbu, ainult Kelli Juula ei suutnud rahuneda. — Et see film pidi ka nii ilusal kohal katkema! Just musitamise pealt.

«Seda tegi ta nüüd küll meelega, sest pruut jättis Peterselli maha. Ja õieti tegi — ilma õlita selle tolbaka mootor ei tööta kunagi!» hüüdis Kelli Juula ja inimesed naersid jälle.

«Kas kinomehaanikut hüütakse Peterseliks?» päris Toomapoeg tüdrukult.

«Keda siis?»

«Ja pruut jättis ta maha?»

«Nojah. Mis tal siis üle jäi. See ka mõni peigmees! Tolle oinaga paras paar, mõlemal nina viltu viina poole.»

Mehaanik tuli tagasi, püsis ja kruttis midagi aparaadi juures, hüppas jälle lavale ja lahutas käsi:

«Ei tööta, kas tead.»

Inimesed astusid valgest rahvamajast otse õhtusse. Nad polnud pahased. Mitte, et nad oleksid vähenõudlikud või ei armastaks kultuuri. Oh ei! Nad olid loomult sihukesed — alati rõõmus ja heatahtlik rannarahvas. Ning Petersell, kurivaim, teadis seda.

Meri nohises tasa ja kajakaid polnud näha, nad ainult piiksusid kusagil. Nüüd näis sama tee, mis tulles, hoopis kivisem ja jõnklikum ning Heidi andis kaaslasele käe.

«Mis poiss see sul on?» küsis Kelli Juula koos teiste kinolistega neist möödudes ja venitas siis halvustavalt:

«Aa! Matilde juurest . . .»

«On Matilde Assori-härraga sugulane?» päris Luigi, kui nad lõpuks helesinise maja ette seisma jäid.

«Vanasti oli ta Assori-härra teenija. Nüüd hoiab tema tühja maja.»

«Aga mis see vanaeit endast kujutab?» küsis Luigi Kelli Juula kohta.

«See on minu vanaema.»

5

Terve nädal läbi käis Toomapoeg kaluritega merel või hulkus päevad otsa randa pidi, värvi-kast üle õla. Ta otsis tuulisemaid avarusi ja kõrgeid laineid, talle meeldisid järsemad kaldad ja akrikud männid.

Kaks päeva kestis merel see päris torm, murdis rannas puid otse jalalt ning lükkas tarad kummuli.

«Seda need kajakad karjusid metsa kohal,» ütles Matilde.

«Kas siis tuleb torm?»

«Siis ikka.»

«Aga mis see peaks tähendama?» päris Toomapoeg. «Ei mäleta, mis päeval, aga kajakas lendas üle kartulimaa, üle maantee metsa poole ja naeris: ha-ha-haa. Ha-ha-haa. Ha-ha-haa. Kolm korda. Täpselt kolm korda. Kuidagi kuivalt ja irooniliselt. Kaks päeva hiljem naeris ta jälle, ja jällegi metsa poole lennates. Mis see tähendab?»

Matilde jäi mõttesse.

«Ei tea,» tunnistas ta. «Nüüdsel ajal ei oska midagi head loota.»

Tormist hoolimata karglesid ja sadrisid poisikesed Matilde maja ees suurtel kivirahnudel nagu kaljukitsed. Kaks supelpükstes piirivalvurit ajasid spiooni taga. Lakkamatu automaadi-tärin kõlas läbi terve helesinise maja, ikka: tät-tät-tät-trrr, tät-tät-tät-trrr!

Seejärel laeti relva: tsök-tsök! ja uus valang käristas õhku.

«Kuku! Ma ütlen sulle, Ülo, kuku!» pahan-dati bandiidiga. «Näe, sul juba veri jookseb pea kaelast!»

«Misjaoks jälle mina!» punnis ja tihkus bandiit vastu. «Nüüd on Mati kord!»

Matilde seisis akna juures ja ohkas. Ses tundus kadeduse mõrkust:

«Kogu rand on Kelli Juula sipsikute kisa ja lärmi täis.» Siis pöördus ta Luigi poole.

«Mis teile täna lõunaks teha? Kala ei ole. Mehed tormiga merel ei käi.» Ta mõtles millegi üle hästi järele, enne kui sõandas lausuda:

«Vanasti oleks küll läinud. Teie olete laps, teie ei tea, kuidas s i i s oli ja kuidas inimesed elasid.»

«Kuidas nad siis elasid?»

«Hästi!» ütles Matilde veendunult. «Siis ei vaadatud ilma peale, olgu see kuisugune tahes, ja igaüks läks merele, kunas ise tahtis. Nüüd läheks ka, aga inimestel pole oma paate ega võrke ega midagi.»

«Kas teil oli ka oma paat?» küsis Luigi.

«Ei.»

«Aga võrgud?»

«Minul ei olnud.»

«Miks teil siis ei olnud?»

«Minul?»

«Nojah. Miks?»

«Kuidas miks? Aga mina olin ju vaene!» seletas Matilde mõistmatule Toomapojale.

Kõik järgnevad päevad käis ta tusasena ja oli pidevalt töös. Rohis peenraid, pesi mulluseid kartuleid ja pani kanade jaoks keema. Nii-tis aias heina, rullis ja triikis pesu ning jäi alati vastu õhtut näost ära.

Laupäeval küüris ta köögipõrandat, keeras heina ümber, pani lauakestele, sohvale ning klaverikaanele puhtad pitslinakesed, kastis toa-lilli ja asus siis suurt rõõmsat vaipa tikkima.

«Ilus asi,» kiitis Toomapoeg.

See rõõmustas Matildet väga. «Pole ju mahti ta kallal istuda. Tänavu talv läbi kraasisin kolhoosile villu. Ligi kuus kilogrammi. Jälle rahakopikas! Maja tahab pidada ja korras hoida.»

«Olete kolhoosi liige?»

«Saan pensioni,» ütles Matilde.

Õhtul, kui Toomapoeg Heidiga jalgu jalutama läks, hüüdis Matilde teda marjaaiast, kus ta sõstrapõõsaid lindude eest võrguräbalatega kattis.

«Homme on kirikaia kabelis jutlus,» ja Matilde palus Luigit kaasa tulla.

«Kabel on vana, paljud käivad seda ka niisama vaatamas . . .»

Ja Toomapoeg lubaski Matildega pühapäeva hommikul koos kirikaiale minna.

6

Õunapuudest potsas enneaegu õunu maha, uss südames. Lennuharjutustest hingetud pääsupojad puhkasid telefonitraadidel ja pardid tõttasid prääksudes merre. Selline oli hommik, kui Matilde end minekule ehtis.

«Te olete nii pidulik,» naeratas Toomapoeg.

«See plus on mul ammu. Proua kinkis, kui preili leeri sai.»

«Helde inimene,» ühmas poiss endamisi.

«Oli. Oli väga helde,» püüdis Matilde teda tuliselt veenda. «Igal jõululaupäeval laskis proua ahjutäie saia ja leiba küpsetada, vorsti teha ja sülti keeta ning saatis või viis ise küla

vaestele. Ta ütles ikka: «Jumal on minule andnud ja mina annan vaestele.»»

Tõsijutt! Kes siis rikaste leiba ikka sööks, kui sante poleks!

Matilde kaevas oma lillekupitsalt korvitäie võõrasemasid, murdis veranda akna alt lopsakamad jorjenid, pani pähe narmastega musta siidsalli ja keeras ukse lukku.

«Külas seisavad kõigil ukсед-aknad pärani,» tähendas Toomapoeg. «Kas teie siinset rahvast ei usalda?»

«Ega ma sellepärast!» kohkus Matilde. «Meie rannas pole veel kunagi vargust ette tulnud.»

Nad astusid kõrvuti palavas hommikupäikeses, ühel pool kadakane karjamaa, teisel käel suvisinine meri. Kalurid sõitsid neist jalgratastel mööda, nad tulid neemetipult kalasadamast, hommikuselt lestepüügilt. Poiss teretas kõiki järjepanu ja mehed löid käe mütsi äärde. Toomapoeg võis vanduda, et nad kahe kummalise teekäija üle irvitasid, ehkki nende karmides rusketes nägudes polnud vähematki naeruviret. Aga nad olid liiga tõsised, et neid uskuda; see oli ebaloomulik tõsidus.

«Võõra vara pärast, mis sulle hoida usaldatud, valutab süda alati rohkem kui oma asja pärast,» jätkas Matilde. Nähtavasti häiris Toomapoja küsimus teda ikka veel.

«Kas see siis polegi teie maja?»

Matilde saatis pilguga kaugenevaid kõrgetes kummikutes rattamehi ja ütles lõpuks eabkindlalt, nagu vastu tahtmist:

«On küll.»

Ning Toomapoeg ei hakanud enam juttu pakkuma. Kõik närbus kuumas leitses, pihlakad seisisid longus, tarjad nirtsis, ja langetasid kägaraks kuivanud lehti nagu sügisel.

«Siin on palju sireleid,» kiitis poiss viimaks.

Jah. See rand oli nagu teisedki Eestimaa rannad kevaditi. — Kiviaegade hall vöö ja lillatav sirelivahutus nende üle. Heledad teed, pehme õuemuru, lillevaene pind ja külmad kevadtuuled.

«Tänavu tuli mai lõpus lumi maha,» seletas Matilde ootamatu agarusega, rõõmus uue jutuaine üle. «Õunapuud hoidsid külma pärast õisi nupus, aga toomingas jälle õitses nii ära, et seda tähelegi ei osanud panna.» Ta jäi seisma ja näitas vaba käega:

«Näete, siit paistabki juba kabeli torn.»

Pikk vana allee nagu roheline koridor andis kirikulistele tükiks ajaks jahedat varju. Puude vahelt kullerdasid küpsed põllud ja nende tagant tõusid kõrged tumetõsised metsakiilud.

«Need kõik olid vanasti mõisamaad,» lausus Matilde. «Von Dahlide pärus. Kõik kivihooned, mis siin näha, ja mitme kilomeetri pikkune park.»

«Ja kelle valdus see nüüd on?»

«Härrasmaja ja park anti lastekodule.»

Matilde jäi seisma, pani lillekorvi jalge ette maha ja kohendas õlgadele libisenud rätti.

«Plikakestena on siin mõisas küllalt käidud, kartuleid võtmas ja muudel töödel. Talvel aga kelgutasime Kelli Juulaga otse üle mere. Iga paik on siin tuttav, iga rada ja puu.»

«Olite sõbrannad?»

«Siis oli jah head läbisaamist.»

«Nüüd enam ei ole?»

Matilde tõstis korvi maast ja hakkas edasi astuma.

«Elu viib inimesed lahku,» ütles siis viimaks. «Alguses pidasin nagu Juulagi kaluriametit, käisin meestega merel, pärast läksin Assori-härra majja teenima. Sellest ajast jääme justkui võõraiks . . .»

«Mis Juulal siis Assori-härra vastu oli?»

Matilde kehtas õlgu.

«Juula läks kõigiga tülli, kus ta vähegi töös oli, mõisas ja ettevõtjatega. Ajas oma õigust taga, kas või juuksekarv pooleks. Minul pole sihukest iseloomu, mina nii ei saa.

Juula justkui põlgas mind sellepärast . . .»

7

See oli väike kivikabel, seest ja väljast valgeks lubjatud. Kellegi ootama jäetud koer niutus väravas, õige vana ja viletsa nägemisega koer. Suurte pärnapuude ja seedrite all ridatesid rannarahva hauad ja kunagiste kalakunigate matusepaigad. Oli äbarikke riste, väikesi, vist laste omi, ja ristikheinalehe-kujulisi kivist riste, püsti, lümakil või pooleldi maasse vajunud, millel kodumaised või Skandinaaviast pärit nimed ja pühad kirjad samblasse kasvanud. Tühje, vajunud kivikaste oli, mida aeg inetas, ja kallist marmorist hauasambaid, urnide, kurbade kujude ja raskete raudketti-

dega. Aga siin koduses merekohinas ja põlispuude rahus võis leida ka mälestusmärke neile, kes laias maailmas, võõrastes linnades ja merepõhjades puhkavad.

Napi, kiiresti kustuva plekise kõlaga kabelikell kutsus jumalat kiitma ja tänama. Matilde rohis haudu, kõrvaldas äraõitsenud maarjalilled ja istutas võõrasemad asemele. Osa jorjeneid asetaski ta Amora, muist noore Assori kalmule.

«Noor Assor suri ja maeti Šveitsis. Ta surnukeha lagunes nii kiiresti, et nad pidid ta võõrasse mulda matma. Aga siia pandi talle rist ja hauaplaat.»

Õpetaja sõitis oma «Moskvitšiga» juba ette, hüppas kärmelt autost välja, heledas tuulejakis, tõmbelukuga mapp kaenlas, ning närveldav Matilde pöördus kiirustada.

Kirikukuksed seisid avali ja kümme-kond eidekest istus puupinkides. Veel nelipühist pärit kased palistasid teed altarini, olid kuivanud vängelt kollaseks ja krabisesid iseene-sest.

Toomapoeg käis korra kirikus ära ja uuris altarimaali, põlvitavat Kristust keset rosmariini, loorbereid ja mirti, libistas pilgu üle balustraadi koitanud punase plüüsi ning altaril vihana püsti seisva lillekimbu. Maalist kõrgemal, Kristuse pea kohal, rippus von Dahlide päratu puust vapp, kuld juba tuhmunud ja preisi sinine lahjaks pleekinud.

Toomapoeg kõndis väravasse tagasi, istus murule vana koera kõrvale ja hakkas pliiatsit teritama.

Siin paistis hele päike, kirikus aga, krabisevate vängelt lõhnavate kaskedega ehitud puupinkides, laulis kogudus — kümme-kond eidekest, rätikud nollis üle silmade. Orel tundus nii üksikuna nende seas, ta leidis endale nii nõrka ja hõredat tuge noist vanadest raugahäältest.

«Kuidas jutlus oli?» küsis Toomapoeg Matildelt koduteele asudes. Naine kehitas õlgu.

«Õpetaja rääkis midagi röntgenist. Et usk peab inimeste hinge läbi valgustama nagu röntgen. See ei läinud südamesse. Vanasti rääkisid kirikuõpetajad ainult jumalast ja naised nutsid. Vanasti vaatas jumal inimese hinge, nüüd vaatab röntgen . . . Kõik on maailmas teiseks läinud, kõik on muutunud . . .»

8

Kalmistu hall kiviaed hakkas lõppema ning sellega ühes ka kipslilled, see õrn puru kui valge manna. Üksik nurgeliste tiibadega kajakas piigas heledalt ja kurvvalt üle tumedate latvade.

«Matilde, miks von Dahlide sugukonna vapp on asetatud issanda kujutusest kõrgemale? Kas vonnide võim käis jumala omast üle?»

«Tõsi või?» imestas Matilde. «Olen eluaeg selles kabelis palumas käinud, aga seda pole ma varem kunagi märganud,» tunnistas ta.

«Me ei märka sageli, mis me ümber toimub,» jäi Toomapoeg nõusse. Ta polnud seni kordagi püüdnud kummutada Matilde tõekspidamisi ajast, inimestest ja jumalast. Nüüd oli tal

järsku temast kahju, tal oli järsku pöörane kahju jätta see vana üksik naine oma uskumistesse. See oli, nagu jätaks Toomapoeg inimese tühjale elutule saarele pikaldast hukkumist ootama.

Aga mida sai Toomapoeg siin muuta? Ei miskit.

«Kas teil oma peret polegi?» küsis tusane poiss. «Meest ja lapsi?»

«Ei. Kas saatus oli vastu või ei tahtnud seda jumal,» lausus Matilde vaikse kahetsusega hääles. «Esimesel teenistusaastal Assori-härra juures oli mul ka oma poiss. Mitte niisama konsikulkäija, vaid tõsiselt ikka — pakkus südant ja kätt ilusasti.»

«Meremees?»

Matilde noogutas.

«Jah, sõitis kaubalaevas pootsmanina. Aga siis sai proua esimese lapsega maha ning oli kangesti selle vastu, et ma poisiga käin. Ütles, et tahab oma lapse juurde hoidjaks ainult puhast neiut . . .

Jaak ootas mind mitu aastat, siis võttis tüdruku teisest rannast. See tegi mu meele nii kibedaks, et tahtsin koha jalamaid üles ütelda. Proua kinkis siis mulle igasuguseid asju ja mina ei suutnud kuidagi ta vastu tänamatuks jääda. Palus ise veel nii härdasti:

«Matilde, ära jäta mind maha, mul on teine laps tulemas.»

Ma olin neil kui oma inimene ja proua rääkis alati kõikidele tuttavatele:

«Matilde hooleks võib usaldada rahuliku südamega võtmed, maja ja lapsed.»»

«Ja siis te jäitegi?»

«Siis jäingi. Lapsed kasvasid pikapeale südamesse, ehkki nendega kurja vaeva sai nähtud. Kõige vanem, Aleksander, on praegu mingi suur mees või pealik välismaal. Noor Assor suri Sveitsis tiisikusse, kui ta kuusteist aastat vanaks sai. Aga ta nägi välja nagu kakskümmend ja kõik oli tal ära proovitud, viin, kaardid ja tüdrukud. Selle elu nahka ta läsksi.»

«Aga Amora?»

«Siis jäi Amora. Tiisikus oli Assori-härra perekonnas päritud haigus. Amora muutus sest nii kiuslikuks, et ta söögilauas otse teiste taldrikusse köhis. Viimaks vihkas ta kõiki — mind, oma ema, kõiki, kes temast elama pidid jääma.

Aga minul oli tüdrukust kahju. Ta jäi lõpuks nii õheldaseks, et ma teda süles kandsin nagu kord väikese lapsena . . .

Ühel päeval, kui ma Assori-härra laual kalendrilehte pöörasin, selgus mulle täiesti ootamatult, et olin elanud seal kakskümmend seitse aastat. Ma polnud seda nagu märganudki. Elu oli möödas ja kuhu ma pidingi veel minema? Või kes mind ootas? . . .»

Nad astusid edasi, igal omad mõtted. Selja taha jäi kunagine mõisasüdamik, teravad metsakiilud küpsete põldude vahel, edasi tulid kadakased karjamaad, vaarikavõserikud ja siis paistis ees küla mere ääres.

Nad jõudsid karjale järele ja karjatüdrukule, kel juuksed kuklasse sabatatud ja püksid poolis sääres. Ning keskpäeva päikeses muutusid rohelised pabulad puis Toomapoja silmis kuldõunteks.

Õöd olid nüüd selged ja külmad nagu sügisel. Täiskuu säras laotuses ja kartulipealised jäätasid hommikuti valgeks. Aga päev algas kuumalt, kärbsed sumisesid ja meri laiskles.

Heidi istus kõrge kivi tipus ning Luigi maalits teda nõnda, kadakate ja karielajate taustal. Eemal, suurel teel kihutas auto, kummipaatkatusel, — mõni õngekütt vist? Sõitis sinine, tolmu tubrutav «Ikaros» ja pilvedes põrises lennuk.

«Sa ütlesid, et sind inimesed ei huvita. Et tulid ainult mere pärast,» meenutas tüdruk, keda töö ei lubanud ja kes ise ei läbenud kivi otsas istuda.

Mis oligi Toomapojal selle peale kosta? Meri paistis talle sügav ja täis ootamatuid pöördeid, tujusid ja meele muutusi ning ahvatles teda nüüdki. Kuid inimesed näisid talle siiski sügavamad ja põhjatamad ja mõistatuslikumad.

«See oli ammu, kui ma nõnda ütlesin ja mõtlesin,» vabandas poiss.

«Kas sa nüüd arvad, et ka mina olen merest huvitavam?» edvistas Heidi.

«Seda ma veel ei tea. Aga ma tahan selgusele jõuda,» mõõtis poiss samaga. «Ma teen siin iga päev mingi avastuse.»

Näiteks möödunud õhtul Heidi juures. Tüdruk lehitses ajakirju ja valis kleidi moodi. Naabrinaine Maia, kes hommikuti nagu Juulagi kalavõrke puhastamas käis, tegeles peale muu veel õmblustööga. Kõik küla naised ja lapsed,

kõik Urbid, Siirid ja Aanekesed pani ta suveks ja talveks riidesse.

Kelli Juula oli moe valimisest kõvasti huvitatud.

«Missugune nüüd see kõige uuem vassong on?» küsis ta naabri Maialt.

«Trapets,» vastas Maia teadva inimese kindluse ja autoriteediga.

«No tee talle siis see trapets! Ega meie Heidi teistest halvem ole,» nõudis Juula.

Alma, tema noorim tütar, kutsus teed jooma.

«Tule!» tõmbas Heidi kunstnikku varrukast.

Lauas istusid juba Kelli Juula lapselapsed, kes suveks igalt poolt vanaema juurde kokku olid sõitnud.

«Pese käed, kui süüa tuled!» sõitles Alma ja ajas kõige pisema poisi lauast ära.

«Ma pesin!»

«Ära luiska!»

«Pesin jah! Kui sa ei usu, kat-su!»

Alma katsus. Käed olid tõepoolest märjad ja kuivatamata.

«Ma petsiaalselt jätsin märjaks, et sa usuksid, et pesin!» karjus poiss.

Kelli Juula heitis tütrele rahulolematu pilgu ja pöördus lapse poole:

«Istu, piirivalvur.»

Nüüd tundis Toomapoeg jõmmelga ära, tolesama Ülo, kes hiljaaegu Matilde maja ees rannal pillis — ei tahtnud salakuulaja olla, vaid piirivalvur. Poistele ei lugenud ta tahtmine midagi, vanaemaga oli muidugi hoopis teine lugu! . . .

Kelli Juula omad lapsed pidid vabisema

ühestainsamast pahasest pilgust, kuid lapse-
laste üle polnud tal mingit võimu. Kelli Juula
arust ei leidunud maailmas neist toredamaid,
need tema lapselapsed olid kui hea rüsa täis
pakse magusaid kammeljaid.

Juula lemmikud sõid ablates ja kugistades
ning varsti olid taldrikutel paljad kalarootsud,
laua ääred tühjad ja kisa õues.

«Mis kaasavara sulle ömmeldakse?» küsis
kiiwas Luigi tüdrukult poolvaljusti. «Kas hak-
kad mehele minema?»

Heidi turtsatas ja vanaema vastas tema eest:
«Heidi läheb Tartusse.»

«Mis sinna?»

«Ülikooli. Või kuuled sina esimest korda
niisugusest ülikoolist?»

Luigi rüüpas teed ja põletas keele ära. Maia
aga oli ammu ja kannatlikult pausi oodanud, et
küla uudiseid rääkida.

«Poe juures pandi kuulutus üles. Laupäeval
tuleb meile rajooni teater,» ütles ta nüüd.

«Mis tükiga?»

Seda ei teadnud Maia Juulale täpselt öelda.

«Mingi «Õigel teel» või «Õigel sammul».
Midagi niisugust oli,» arvas ta.

«Sihukesi näitemänge on juba küllalt näh-
tud,» ütles Juula pettunult. «Kõik puha ühte-
moodi. Ikka nii, et mõni ei lähe tööle ja teised
jälle kangesti kipuvad. Esimees on va rajakas,
teistel jälle aru toobiga. Miks ei tule meile
kunagi operetti? Miks ei tule meile Georg Ots
ja «Silva»? Kus oleks särtsu, laulu ja armas-
tust!» Kelli Juula tõmbas hinge ja pöördus
vaikselt istuva Luigi poole.

«Ütle sina, miks meile midagi head ei tule?»

«Ei tea . . .» naeratas Toomapoeg.

«Ei tea, ei tea!» osatas Juula. «Ise linnast, aga midagi ei tea!»

Juula oli suur teatrisõber nagu rannanaised kõik. Ta võttis agaralt osa oma küla laulukoorist, käis näiteringis ja tegi vahel suuri skandaale.

Luigi sattus kord Kelli Juula laulmist peait kuulama. Too istus lävel, jalge ees pohlad, mida ta puhastada kavatses, ja vaatas igatsevalt tuulisele merele.

«Kõik roosid ma kingiksin sulle
ja õitega pärgaks su pea,
ei ole sust kallimat mulle
ja paremat ilmas ei tea . . .»

laulis Kelli Juula. Luigi hoidis kätt väravalingil ega sõandanud end liigutada. Nii palju hinge oli ses laulmises, kurbuse õndsust ja magusat valu. Kui see pikk laul lõppes, ütles poiss oma arvamise.

«Oh, mis,» naeratas õnnelik Juula. «Kui ma tahan, siis käib mu hääl veel praegugi merest üle. Plikakestena panime Matildega metsad ja rannad rökkama.»

«Miks Matilde nüüd enam ei laula?» usutles Toomapoeg ja unistav naeratus kadus sedamaid Juula näolt.

«Kust mina tean?»

Poiss vahtis hoolikalt heinakõrt, mida ta sõrmede vahel näperdas. Ta lootis ja ootas iga kord, et Juula ise Matilde järele pärib või temast juttu teeb. Millegipärast järeldas Tooma-

poeg, et mõlemad naised veel tänini teineteist südames hoidsid. Aga ta mõistis ühtlasi, et Juula polnud pudru-padra, kes oma sisemaid asju võõrale oleks usaldanud.

Oli üsna hilja, kui Luigi sellest suurest rahu-
tust perest lahkus ja Heidi tuli teda väravale
saatma.

Merel puksusid kalapaadid ja vastaskaldal
kirklesid tulukesed.

«Mis sa nii morsis oled?» küsis tüdruk.

«Ei ole,» ühmas poiss, otsis edasi Suurt
Vankrit ja Põhjanaela, nagu oleks nendega
kiire.

«Oled jah,» käis Heidi peale.

Toomapoeg kuulas mere sügavaid hingetõm-
beid ja ütles viimaks:

«Sa pole ju karjatüdruk.»

«Olen,» vaidles Heidi. «Ja v e e l kolm
päeva olen. Karjane astus katkise pudeli otsa.
Mina aga olen kogu lapsepõlve läbi siin loomi
hoidnud. Usud?»

«Ja ikkagi ei rääkinud sa täit tõtt. Kuidas
tean ma sind tulevikus uskuda?» jonnis poiss,
ehkki ise nii õnnelik, et Heidi ta ligi naaldus.

«Otsi edasi oma Suurt Vankrit,» siutsus tüd-
ruk. «Mina aga sõidan Tartusse bussiga.»

10

Tuli rida märgi päevi, katus podises kui katel
ja toast vaadates ei näinud kallast ega muud
kui tüsedat halli vihma. Kuivaga pagenud meri
uhas lained nüüd otse läve ette ning tuul ja

vihm peksid mustaks Matilde ilusad roosad jorjenid.

Kalurid püüdsid rannaäärses vees, loomus tuli, aga võrgud katkesid. Teine kord jälle tõmmati paati ainult koletute lõugadega merihärgi. Matilde hankis kusagilt siiapoja ja pani soola.

«Sihuke räbal on,» lausus ta murelikult. «Meestel läheb selle vihmaga päevi kaduma. Hea, et tol korral sai räimega plaani täidetud.»

Kuidas Luigi võis ometi arvata, et Matilde kurvastas ainult jorjenite pärast . . .

Nüüd istus poiss toas ja maalís ning Matilde tuli sageli salasammul ta ukse taha, seisatas hetke ja lahkus siis sama hiljukeksi. Luigi teadis päris kindlasti, et Matilde ta äraolekul toas käis, tema akvarelle vaatas ja et miski rõhus Matilde südant. Ilmselt tahtis ta poisiga rääkida, ent iga kord, kui see küsiva pilgu tema poole pööras või jälle jäi talle ootavalt otsa vaatama, vaikis Matilde, vahel koguni terve päeva.

Ühel ööl rebis tuul lahmaka katusepappi maha. Matilde oli sellest täiesti löödud ja nutu lähedal.

«Kõik laguneb tasapisi. Ma ei saa sinna midagi parata!»

Siis ronis Toomapoeg katusele ja tagus papi kinni. All peksis kive vahuli sui meri ja seisis õnnetu Matilde, kes redelit hoidis.

«Milleks teil on vaja nii suurt maja ja nii palju muret?» küsis poiss haamrit ära pannes.

«Ega minul teda vaja olegi,» nõustus Matilde noruselt. «Kolhoos tahab seda maja

mult ammugi juba ära osta ja pakub väiksemat asemele. Aga mina ei saa ju. Ma ei tohi.» Ta kuivatas põrandalt märjad jäljed, istus köögilaua äärde ja jäi käsipõsakil aknast välja vaatama, otse pladisevasse vihma.

«Kui proua ära sõitis, palus ta mind seda hoida ja valvata. Ta ütles, et kui ajad muutuvad ja Assori-härra jälle kodumaale saab, siis olgu maja nagu ennegi korras ja puhas. Ma lubasin.»

«Siis see polegi teie maja!» hüüdis Toomapoeg.

«Kust mina tean . . .» õhkas Matilde. «Minu nimele laskis ta selle küll kirjutada. Paberid on Assori-härra lauasahtlis, kui tahate, võite vaadata.»

Kuid Luigi ei hoolinud pabereist.

«Kumma ta siis lõpuks on, teie või Assori-härra jagu?»

Matilde sattus sest usutlemisest suurde segadusse ja tunnistas piinatult:

«Mina ei mõista midagi! Minu pea ei võta.»

11

Pärast pikemat sadu säras ühel pärastlõunal jälle päike ning kuivatas märjad vainud. Aga see polnud enam suvine kuum paiste, vaid jahe, ja mere tume külm koha meenutas sügise saabumist. Linnud olid rännurahutud ja õued lõhnasid õuntest.

Luigi maalis mälu järgi Matildet, kujutas teda kirikulisena, jorjenid peos, mustas siidsal-

lis ja sõjaeelse tegumoega pluus seljas — see, mis proua talle Amora leeripäevaks kinkis.

Matilde ise aga käis kannatava näoga ringi, öise nutu jäljed silmadel, ja Toomapoeg küsis, mis tal viga on.

«Niisama,» põikles naine.

Õhtu eel tuli Heidi, tuli esimest korda Luigi kambrisse, ehkki poiss korduvalt kutsus. Istus aknale, kõlgutas muretult jalgu ning vaatas Luigi akvarelle seintel ja põrandal maas.

Toomapoeg kiikus toolis ja ootas arvamist.

Need olid visandid ja etüüdid, rannamaastikud ja mereväljad ning Heidile lapsest peast tuttavate kalurite portreed.

«On neil igaühel ka sügavam ja peidetum tähendus, idee, või vähemasti nimigi?»

«Aga kui on?»

«Siis ütle, kuidas nimetada seda joodikut oinast su pildil?»

«Komandeeritud tõuparandaja.»

Heidi naeris heledalt. See mäng meeldis talle.

«Aga kinomehaanik Petersell?» päris ta.

«Too külmakinga meister nõuab juba pikeemat formuleeringut. Umbes nõnda: meie elus kahjuks veel mõnikord esinev töötaja, kes ei suhtu oma kohustustesse mitte alati küllaldase vastutustunde ja teadlikkusega.»

«Käib see oina või Peterselli kohta?» küsis tüdruk.

«Sobib mõlemale.»

«Mis nime mu vanaema pilt väärrib?»

Toomapoeg kratsis kukalt.

«Ei tea . . . kas panna — rannakuningas
või — igavesti naiselik naine?»

«Näe, meie Ülo ka!» rõõmustas Heidi.

«Tema on piirivalvur,» noogutas poiss.

«Ja mis nime sa tolele hobusesabaga plikale
paned, seal suure kivi otsas?»

«Karjatüdruku kt. . . .»

«Aga Matildele?» päris Heidi sosinal ja
Luigi vastas talle veel vaiksemal häälel.

«Mis nime te mu pildile panete, noorhärä?»
küsis Matilde järgmisel hommikul talle koh-
metu käega piima valades. Toomapoeg kõhatas
süüdlaslikult ja tunnistas vastu tahtmist:

«Väärjumalate kummardaja.»

«Vai nii,» lausus Matilde ja see oli kõik.

Lõunaks seisis toit küll laual, kuid Matildet
ennast näha polnud.

Solvus, muretses Toomapoeg.

Ent õhtul kuulis ta arga koputust ja Matilde
palus paar sõna rääkida. Ta näis väga ärevil,
erutuse punased roosid põskedel. Nähtavasti oli
ta kavatsenud kõnelda juuri-ääri ja rahulikult,
aga ei suutnud ja ütles kohe, sissejuhatuseta:

«Sellepärast te kujutasitegi mind sihuke-
sena — nagu teisest ilmast. Oh ära räägi,
Toomapoju! Ma tean seda väga hästi! Sa oled
õppinud mees, oskad maalida merd ja inimesi,
aga minu lihtsat hinge sa ei mõista . . .» Ta
pühkis silmi, kuna aga poiss sõnagi ei kostnud,
siis pühkis Matilde uuesti silmi.

«Toomapoju, sa mõistad mind hukka, ma
tean.»

«Ma pole ju kordagi midagi öelnud,» puik-
les poiss.

«Öelnud ei ole. Aga mõtled nii. Ma tunnen seda iga päev, seitsaadik kui me ühise katuse all elame. Ja enne kui sa nüüd ära sõidad ja me enam võib-olla eladeski ei näe, tahtsin sulle seda ütelda. Ütelda, et kui ma räägin sinuga, ükspuha millest, siis tunnen ja tean, et sa mulle mõttes alati vastu vaidled ja mind hukka mõistad minu . . . elamata elu pärast . . .»

12

Külmal ning selgel varahommikul läks Matilde ust lukustamata Luigit bussile saatma.

«Näe, sügis ongi käes.» Matilde õhkas sügavasti ja kahjutundega. Selle poisiga kaob midagi õige ilusat tema elust, aga ka midagi väga ilusat jääb talle kuni tema päevade lõpuni.

«Toomapoju,» palus Matilde. «Ära pane minu pildile säärast nime.»

«Ei pane,» lubas poiss.

«Kuidas sa siis paned?»

«Panen lihtsalt: Matilde . . . endine kalur.»

«Oh tänan, Luigi,» lausus Matilde liigutusest murduva häälega. «Sõida siia igal suvel, alati kui sa tahad, Luigi!»

«Aga kui Assori-härra tagasi tuleb, mis siis saab?» naeris Toomapoeg kelmilt. Matilde paitas poissi õrna pilguga, talle meeldis nii väga, kui Toomapoeg naeris.

Heidi kõndis bussipeatusse vanaema käekõrval ja ilma lastekarjata. Need magasid alles kodus kui illu-ilusad tallekesed.

Buss oli juba minekul, juht ladus viimaseid kohvreid pagasikasti ning Luigi ja Heidi ruttasid kohtadele.

Järsku näis Juulale miski tähtis meenuvat, ta trummeldas aknale ja hüüdis:

«Kuldmedal!»

Heidi raputas mõistmatult pead.

«Miks sa seda rinda ei riputanud?» karjus vanaema sinisesse suitsu ja mootorihuminasse. Tüdruk surus näo vastu klaasi ja valetas:

«Kaob järsku ära!»

«Misasi?» hüüdis Juula kohkunult, aga suur ja jäme bussikere hüppas paigast ning kaks kätt aknas lehvitasid mahajääjaile.

Sinine buss kadus kurvi ja samal ajal sõudsid kaks valget luke selge mere kohal.

Matilde ütles esimesena:

«Hea, et on kuiv ilm.»

Ja Juula vastas:

«Hea, et vihma ei tule.»

Ning mõlemad olid nii häbelikud ja elevel, nagu öelnuksid nad teineteisele midagi eriti hellalt, mis pole loodud kõrvaliste inimeste kõrvadele.

Poissmees

Ta tuli pühapäevasel päeval.

Oli käinud naise haul ning mõelnud, et astub ka meie poolt läbi, ajab mõne sõna juttu ja kuuleb siitpere uudiseid. Lõunaaeg oli, ja me kutsusime külalise lauda. Ta tõrkus ja ajas vastu, ning suurte palvetega saime niikaugele, et ta lusika pihku võttis.

Tema paljulapselises perekonnas, kus leib kadus kapist kiiremini, kui see hea oli, loeti alati iga suutäit. Ja nüüdki, ikka veel vanast, sügavale juurdunud harjumusest kartis ta lauda istudes, et sööb kellegi arvel, ja seda ta muretsev süda ei lubanud.

«Pärast naise surma õppisin ise keetma. Oskan päris hästi,» ütles ta.

«Mida sa oskad?»

«Kõike. Putru ja kisselli. Piimasuppi.»

Ta sõi aeglaselt, otsekui isutult.

«Mul on nüüd hea elu,» lausus siis.

«Tõesti?»

«Pensioni saan. Olen nüüd poissmees, teen, mis tahan.»

«Nii et poissmees on hea olla?»

«Miks ta ei ole.»

Selle vana, kunagise leivavedaja elu oli olnud vaearikas ja rõõmud ei armastanud tema maja, kus nii lapse sünd kui surm ühtviisi muret töid. Poisiohtu, armutihinas oli ta abiellunud, kuid ei ta saanud hella naist, veel vähem koduhoidjat, vaid niisuguse, kes elas rohkem enda jaoks, kui et perele mõtles. Tema aga vedas aastast aastasse leiba mööda linna laiali ja õhtu tulles leidis nii sageli kodus oma söögikapi tühjana eest.

Agaga tema lapsed kasvasid üles. Käisid koolis ja leeris nagu teistelgi, sõid silku ja kandsid siidsukki. Ning väliselt ei saanud küll keegi öelda, et nende isa oli ainult vaene leivavedaja.

Nüüd oli tal seitsekümmend turjal ja kümme lapselast, kõrge vererõhk, ning ajalehte sai ta loetud ainult suurendusklaasi abil. Agaga ta istus lauas nii sirgena ja rahul ning kiitis rõõmsalt oma poissmehe vabadust.

Ja nalja ta mõistis ning oskas naljale naljaga vastata, kui soovitasime tal noorikut hakata vaatama.

«Noor pole kindel,» laitis ta. «Võtad sa agaga vana, siis on tal tuhat häda küljes: oi, siit valutab ja ai, sealt valutab. Muudkui tohterda siis, lapi ja liimi teist.»

Ta lõi käega, agaga nägu oli küll niisugune, nagu polekski see mõte talle väga vastumeelt.

«Mis mul niigi viga,» lausus ta pooleldi hoo-beldes. «Aitab rassimisest, elus juba küllalt saand tööd ja vaeva näha . . . Nüüd võin Pirita randa minna, kui tahan. Kui tahan, magan ükskõik kui kaua . . . Kinos võin käia, kui

tahan . . . Kui tahan . . .» Ta jäi abitult vait, näis, et ta oli kõik võimalused ammendanud, kuidas temataoline täiesti vaba ja muretu inimene võib oma aega kasutada.

Me küsisime ta suure pere järele, ta tütardest.

«Kuidas Anni elab?»

«Hästi. Tal on nüüd kolm poega. Toredad poisid. Käisin neid möödunud pühapäeval vaatamas.»

«Kas sa siis enam ei elagi Anni juures?»

«Ei,» vangutas ta pead ja pani lusika käest. «Ma ei ela enam tema juures.»

«Miks?»

Ta vaikis pika viivu, siis ütles:

«Õmblusmasina pärast.»

«Söö. Supp jahtub ära,» ütlesin mina. Oli nagu piinlik hakata seda lugu lähemalt pärima. Ta võttis uuesti lusika ja rääkis ise:

«Kui naine alles haige oli, käis Hilda teda mõnikord talitamas. Ja siis ta lubaski sellele: «Kui ma ära suren, võta mu õmblusmasin endale. Mälestuseks.» Muud tal polnud ära kin-kida. Hilda võttiski. Aga Anni tahtis ise õmb-lusmasinat saada. Ja nad läksid omavahel tülli. Ma ütlesin Annile: «Hildal on õigus, ema jättis masina ju temale.» Sellest Anni vihastaski mu peale ja ajas ära. Ütles: «Mine siis oma Hilda juurde.»»

«Nii et nüüd oled Hilda juures?»

«Ei. Enam ei ole.»

«Mis, kas ka tema ajas su minema?»

«Mitte just et ajas, aga . . . Nad hakkasid korteris remonti tegema. Minu kraam ja voodi

viidi senikauaks keldrisse. Ööbisin sel ajal oma kõige noorema tütre Milvi juures. Küll on tal hea mees! Aus. Vahel pakutakse talle töö juures altkäemaksu, aga tema ei võta. Kunagi ei võta. Midagi ei taha, mis tema oma pole. Haruldane mees.

Jah, ja kui remont valmis sai, siis arvas Hilda, et minu vanaaegne raudvoodi olla nii inetu, et tema seda tuppa tuua ei luba, ja et üldse on tal vähe ruumi . . . Siis ma läksin Milvi juurde. Ta ise kutsus. Mõlemad mehega käisid tööl, laps oli neil alles väike. Tore tirtsuke, terane ja tark. Peitust armastab mängida, tõmbab kleidi endale pähe ja hüüab: «Vanapapa, otsil!»»

Ta läks seda meenutades heast meelest üleni punaseks ja hakkas naerma.

«Aga nüüd?» küsisin mina.

«Ah nüüd? Milvi pani tüdruku lasteaeda. Ta ütles, et tuleb nüüd oma koduste asjadega ise toime . . . ja siis ma tulin sealt ära.»

Me ei söandanud enam rohkem edasi pärida: tal oli veel neli tütart ja kolm poega. Ja me küsisime siis, kuidas elavad tema lapselapsed.

«Hästi,» vastas ta rõõmsalt. «Nad on kõik toredad. Kallel tulid hambad. Anu õpib tantsu. Esines koolis, oli lumehelbeke. Volli läks kevadel aega teenima . . .»

Ta punastas jälle sügavasti ja naeris, otsekui oleks tal piinlik nii palju hea pärast, mis tal on. Ja ta võttis, et oma tundeid varjata, hoolikalt neljaks triigitud taskurätiku, pühkis sellega korraks suud ja pani siis uuesti hoolikalt neljaks kokku.

«Kui Volli vahete-vahel linnas käib, siis tuleb ka mind alati vaatama. Uurib ikka, ikka uurib: «Vanapapa, mis sa teed oma pensiga? Milleks sulle nõnda palju raha?» — Ta kavatseb naist võtta, kui sõjaväest lahti saab. Noor inimene, kõike on tal vaja hakata muretsema. Aga ma ju nüüd poissmees . . .»

Ta pilk sattus seinakellale. Ta oli hämmastunud ja veelgi rohkem kohkunud.

«Nüüd ma pean kohe minema,» ütles ta ja tõusis.

«Hilda on haige, ma pean talle apteegist rohud kätte viima. Ja õhtul läheb Milvi mehega teatrisse. Ma lubasin lapse järele vaadata. Ega sellist tirtsu tohi üksi jätta. Ta alles väike ja rumal, tõmbab endale veel midagi kaela . . .»

Aitasin vanakesele palitu selga, ta jättis meie kõigiga rõõmsalt hüvasti ja soovis meie majale palju head.

Graafiline känd

Suured vahused pilved rulluvad üle sinise taeva pikas ribureas, ees suuremad, tagapool pabulamad, ja nende all lamab mäGINE, siniste rõõmsate järvesilmadega Võrumaa. Kui ilus ta on! Vägisi tahaks igal teekäänul, iga künka tipul, ei, iga kümne sammu järel panna tee äärde üles õhkamismärgi, et kõik need, kes siit mööduvad, samuti seisatuksid, imetleksid laia vaadet ning meenutaksid vanu, ammu kirja pandud värsiridu:

Kui siit pilvepiirilt alla vaatar
üle õitsva Eestimaa . . .

Näe, seal tulebki teekäija, räägitakse — kus hundist juttu . . .

Puhkides ronib märke noormees. Palja jalu, suur varvas mähitud. Seepärast astub ta ettevaatlikult, varvas püsti. Poisil on ruuduline üleskeeratud käistega särk seljal purjes, punased treeningpüksid laperdavad tuule käes ümber tugevate lihastes reite. Lühikesed juuksed tiheidalt krussis madalal laial otsmikul, meenutab ta niimoodi märke rühkides pusklamiseks hoogu võtvat pullukest.

Oot, oot! Mis see tal rihmapidi üle öla ripub? See on heledast lakitud kasepuust kastike. Kaenla all aga kannab ta lõuendit, molbertit ja kokkupandavat järi. Niisiis, inventari järgi — kunstnik. Tähendab, Võrumaa saigi tänuliku imetleja. Noormees seisatab mäel, seisatab orus, igal teekäänakul, vaimus nähtud õhkamis-märgi juures. Vaatleb, kallutab pead kord ühele, kord teisele poole, silmad pilukil. Nii-suguse kriitilise pilgu all hakkavad lehed vabise-ma, lilled vangutavad päid ning kasteheinad vajuvad aupaklikult looka. Nooruk mõõdab kõike hindaval pilgul ja rühib edasi, ikka edasi, mäest nõkku, nõost märke, ühe järve äärest teise juurde.

Kuule, noormees, see on selge ülbus! Kas sulle tõesti ei meeldi, näe, see nurgake? Idüll! Valmis kompositsioon! Muudkui joonista maha — paremal lainetav viljapõld, vasakul kahe metsaseina vahel on küün ja selle taga pilgutab järv kuldsilma. Aga paremaid neist vahustest pilvedest ei ole ega tule tänasel päeval. Kasuta juhust. Näe, nad poseerivad praegu paigal. Mida sa, rahutu hing, veel otsid? Mäe-selg su jalge ees on täis märatsevas külluses, nagu väljendas üks vägev poet, karikak-raid.

Tõepoolest, sinus pole põrmugi lüürilisi tundeid!

Agas noormees laseb rõõmsa vile lahti. Ta näib ise leidnud olevat selle, mida ta nii kaua juba otsinud on.

Kui meeldiv kokkusattumine! Tähendab, koht on tõesti hästi valitud!

«Tere, professor!»

«Aa, Reinojaan! Vaata, vaata!» muheleb professor rõõmsalt.

«Hea koha olete valinud!»

«Suurepäranel!» noogutab professor vaimustatult.

«Kas lubate ka minul siia maalima jääda?»

«Aga muidugi.»

Professor istub kokkupandaval järil, kõrval, käeulatuses lebab murule laotatud linakesel nõelteravate otstega grafiitpliiatseid, karbike pressitud söega, sangviini- ja seepiapulgakesi, valge õlgkübar musta paelaga ja pärlmutrist nupuga jalutuskepp.

Professor Gottlieb Aasa näeb väga hea välja. Tema valge pikeesärgi krae on šillerlikult pintsakule maha keeratud, tedretähniline rind on eest lahti ja roosatab. Ninaselg ja raseeritud ümarad põsed roosatavad samuti lapseliku õrnusega. Peas on tal päikesepiste kartusel neljast nurgast sõlme keeratud taskurätik, jalas aga golfipüksid ja kirjatud põlvsukad.

«Otsisin tükk aega head kohta . . .» lausub noormees oma värvikasti kallal askeldades.

«Kallis noormees, mina olen pool eluaega säärast kohta otsinud,» muigab professor.

«Jaa! Milline avarus!» hingab Reinojaan täie rinnaga.

«Väga palju õhuperspektiivi,» nõustub professor Aasa.

«Siit ei ole see ainult Võrumaa, mida aastakümneid on maalitud, — mägi ja järv, järv ja mägi. See on tänapäeva Võrumaa. Näete, need on kolhoosi maad, uued ilusad karjalaudad,

hoopis uus kvaliteet!» satub Reinojaan vaimustusse ja tirib ruudulise särgi energiliselt üle pea. Seejärel hakkab ta pükstest välja ronima. Professor Aasa vaatab hämmastusega ja natuke nukrameelselt karvase rinnaga mustaks päevitunud poissi, kes seisab palja jalu, nappide ujumispükste väel.

«Jaa, mina ei ole veel jõudnud dünaamiliste probleemide alal katsetada,» lausub ta, tabades kaelalt kõditava putuka.

«Üks, kaks . . . seitse täppi!» rõõmustab professor.

Lepatriinu sibab edasi-tagasi mööda ta peeni ilusaid sõrmi, avab tiivad ja lendab ära.

«Huvitav, millise lõigu teie valisite, selt-simees professor?» astub Reinojaan oma õpetaja selja taha.

«Oo,» naeratab Gottlieb Aasa. «Ma olen terve igaviku otsinud niisugust ainet, mis võiks saada minu elutöö atraktsiooniks! Vaadake seda kändu! Näete, kuidas see süü löikes muutub viiruliseks, nii elavalt toetades vormidetaile. See kütkestav sugestiivsus! Kas pole?»

«Kus, kus kohas?» imestab noormees.

Aasa naeratab leplikult, noogutab väsinult pead:

«Istun ja mõtlen: kui palju inimesi on temast mööda läinud. Lähevad mööda, astuvad üle ja ei märka . . . ei märka, mitte midagi nad ei märka.»

Tõsi. Nüüd Reinojaan näeb. Otse professori jalge ees on känd, puseriti kasvanud juurtega, samblasse kasvanud ja seenemügaratega kaetud.

«Kas see pole närviliselt peen ja detailirikas,» lausub professor mõtlikult. «Eriti huvitav on ta profiilis.»

«On . . . küll . . .» noogutab noormees tagasihoidlikult, kuid heites pilgu professori joonistusele, hüüatab üllatunult. Millise erakordse meisterlikkusega on välja nikerdatud see känd, iga detail, iga mügerik! Kui imepeen materjalitundmine! On otse käega katsutavad seente niisked, kohati limased, kohati rabadad kübarad. Ja kannujuured! Kuidas need üksteisest on läbi põimunud, sõlmjad, roomavad!

Gottlieb Aasa noogutab rahulolevalt naerata des ja vaatleb oma tööd peaaegu kinnisilmi, justkui tukkudes.

«Ma püüdsin anda võimalikult rahulikku representatsiooni, kuid sealjuures küllaltki karakterit . . .» ning jääb sügavalt mõttesse.

Noormees astub tagasi oma lõuendi juurde ning hakkab tööle.

Nii nad töötavad nädalapäevad koos. Ilmad on ilusad, õhk virvendab kuumusest, pikasabalised kiilid surisevad pea kohal ja orus põimub rukkisse juba kollaseid toone.

Professor tahab vahete-vahel selga sirutada ning tuleb siis vaatama oma noore kolleegi tööd. Ta pole suitsumees, seepärast kannab ta alati kaasas väikest, iidama-aadama-aegset plekktoosikest kulunud kuldse etiketiga «Bonbon» ja allpool «München», ning imeb kaua, vahel tund aega ühtainust roosat padjakest.

«Näe, kipub vägisi käest ära,» ohkab murelik noormees. «Ma ei tea, mis ma pean tegema . . .»

See kõlab appihüüdena. Gottlieb Aasa sirutab selga ning, kompvek põses, asub noore kolleegi lõuendit uurima.

Kompositsioon on tihe: kauguses, ent kesksel kohal on kolhoosi uushooned, heledad, savikollaste harjadega karjalaudad ja silotorn. Üle põõsastunud niidu jooksevad telefonitraadid ja rammusa piimakarja keskel askeldavad ämbritega rõõmsad lüpsjad, ning neil on seljas säravalt valged kitlid. Kõik on ilus. Aga miskipärast ei tule sellest ometi tänast ja uut kajastavat õiget maali.

Professor vaatleb seda vaikides, pilvusilmi.

«Jaa. Võtke appi kunstiline tõde: antud juhul peaks üks ja sama vormipind murduma neljaks-viieks nüansiks. See aga pole terviku murdumine tükeks, vaid kompaktse üksuse moodustamine kokkuliidet üksikosist . . .»

Noormees kratsib murelikult kukalt, keeleots suunurgast väljas.

« . . . Väikeste sünteetiliste üksikosade liitumine muutub seejuures monumentaalseks tervikuks,» jätkab professor. «Teie küllaätki arabeskne maastik eelistaks vähem gammat . . .»

«Jaa . . .» ohkab pilvine noormees.

« . . . Muidu muutub see, ma ütleksin, mõnel määral isegi bisarne objekt teil vast liiga plakaatseks,» lõpetas Gottlieb Aasa, vedades oma pliiatsi tagumist otsa mööda lõuendit.

«Kurradi-kurat!» ühmab noor kunstnik ja imestab: meister oskab, aga ei taha. Mina näen ja tahan, aga ei oska!

«Kuidas, palun? Ütlesite midagi?»

«Ei. Aga ükskord ma ütlen . . .» Ja noor-
mees haarab uuesti jonnakalt pintslit. Professor
istub rahulolevalt tagasi oma järile ning hak-
kab mõttes filosofoerima oma graafilise känd-
nuga.

Seen

Metsad põlesid. Seda oli hirmus vaadata. Kevadest peale sadas kõigest paar vihmaseuku ja taevatuli sähvis, ilma et oleks kõrbenud maale piiskagi pillanud. Sel aastal hukkus palju ilusaid pihlakaid, närbus, kolletus ja suri janusse, et järgmisel kevadel seista teeveerel hallilt raagus.

Inimesed ütlesid küll: ei vihm taevasse jää. Kuid selles unelises põuavaikus, mis üle põldude oli ja üle metsa ja lepase oru, ei liikunud ühtegi pilve. Ainult põdrakanep lõõskas kui meeletus ning kanarbiku aeg oli õitseda.

Siis tuli Jukk teatega, et orus kasvab seen.

«Sa mõtlesid selle välja, Jukk. Eks ole?»

«Pole mõtelnud,» solvus poiss. «Tule vaatama, kui sa muidu ei usu.»

See oli liigutavalt nõps seenehakatis ja siin orus oli ta lausa ime. Me kükitasime mõlemad ta ette maha.

«Ta on nii armas,» ütlesin ma.

«Ja nii väike,» lausus Jukk. «Mina leidsin ta. See on minu.»

«Muidugi. Kelle siis? Aga ta peab veel kasvama.»

See mõte meeldis Jukile.

«Jah. Ta peab kasvama suureks.»

Poiss torkas lepaoksa maasse ja veel ühe sinnasamasse.

«Siis leiab koha üles.» Ning ta kraapis ka rohtu peale, et päike seent ei närvutaks.

Hauduv-kuumad ilmad kestsid. Jukk ei püsinud toamail, tal olid suured kasvataja-mured. Mitu korda päevas asus ta orgu teele, käes veega kruus. Vaatasin talle järele, kuni ta silmist kadus: metsa ei veeta puid ja kaevu ei kallata vett . . . Ent kordagi ei unustanud Jukk oma seent kasta, kordagi ei jätnud seda ülekäe.

Ning seen kasvas ja jämenes.

«Nüüd on ta suur,» ütles Jukk ühel hommikul ja asutas end orgu minema. Ta läks kruusita, ühe teraga nuga käes.

«Sa ei tule?»

See oli pidulik hetk, sain ma siis minemata jätta?

Läksime kõige otsemat rada, mis oli üle karjaaru. Okastraadis rippus valge ja musta jõhvi koonlaid. Ei see maiaid ja kavalaid hobuseid pidanud. Nad kaapisid maad, langesid põlvili, lükkasid koonuga okastraadi üles ja olidki seal, kus tahtsid. Neil tuli kõvasti silm peal hoida ja ühtelugu kartulist välja ajada.

Jukk ei näinud ega kuulnud.

Tal oli suur kiire orgu jõuda.

Aga näis, nagu oleksime siiski hiljaks jäänud: seal, kahe maasse torgatud ja nüüd purukuivanud lepaoksa vahel seisis suur, leemendav lambataticas. Ja usse täis.

Jukk virutas talle jalaga. Tõmbasime lepa-
oksad maast välja ja hakkasime tagasi minema.

«Ta oli väiksena nii ilus,» lausus viimaks
Jukk haavunult.

«Oli,» ütlesin.

«Ja kuidas ma tema eest hoolitsesin!»

«Tean.»

«Miks ta siis läks sääraseks?»

Kehitasin õlgu.

«Nii ilus oli ta väikesest peast ja vaata, mis
tast sai,» kordas Jukk. «Miks siis?»

Kust mina teadsin.

Linda leeripidu

«Lilled on longu vajunud,» ütles Linda.

«Kuum, sellepärast.»

«Jahuta end, Linda.»

Nõnda, kandadeni kleidis, ei sobinud hoovi minna, mõni mõtleb: näe, kus tuli välja end näitama! . . .

«Ei taha.»

«Häbened?»

«Ulatage sinepit!»

«Minu kadunud ema keetis sülti koos hõbe-
lusikaga, see teeb kallerdi läbipaistvaks.»

«Pole kuulnud.»

«Ilus leerikleit. Ateljees õmmeldud?»

«Ei.»

«Üksi seeliku peale kulus viis meetrit.»

«Pärast võib ära värvida, kui müüa ei
taha.»

«Kas äädikat pole?»

«On, on. Kus on äädikas?»

«Vala pits täis, ega ma pole poolik mees!»

«Mis on õlu humalata,
põrgu kuradiņa,
taevas jumalata!»

Toomas, Linda tädipoeg, ulatas, andis edasi, võttis vastu vaagnaid ja liudu, sõi isukalt, jõudis palju ning valjusti rääkida. Ta oli noor ja tüse mees, naiselikult väikese suu ja väikese ninaga laias, kahvatuvalges näos. Ta oli kõva laulumees, seltskonnainimene, ja mängis kultuurimaja isetegevusorkestris akordioni. Ilus pill, sätendav nagu ei tea mis, ja punane kui rubiin.

«Poest ostsid?»

«Ei. Kuulutuse kaudu.»

«Joo, Linda! Leerid on üks kord elus!»

«Need jäävad hauani meelde.»

«Nagu esimene arm.»

«Nagu poja sünd,» lisas Tooma ema.

«Vaata, mis sa nüüd tegid!»

«Mis on, Linda? Ajas kleidi peale?»

«Pange soola! Sool võtab plekid välja!»

«Võtame palsamit, viin on kõhurohi ja isuandja.»

«Keegi ei joo! Mis kord see on!»

«Magus heeringas. Väga hea.»

«Mõned leotavad heeringat piimas.»

«Hiina tees võib ka leotada.»

«Ma tean.»

«Inimese hing vajab ülendust.»

«Ärge mulle enam kallake!»

«Ega me sead ole, et ilma viinata sööme!»

«Mina võtan küll pintsaku maha. Puhh!»

«Täna tuleb veel vihmagi, teekann laulis.»

«Võtke jah kuued maha!»

«Ei saa, mul on traksid.»

«Inimese elus peab olema tähtsaid ja ilusaid päevi. Muidu läheb ta raisku.»

«Tuleb sänikael.»

«Pole tal austust oma vanemate vastu ega lugupidamist.»

«Mis on õlu humalata,
põrgu kuradita,
taevas jumalata.»

«Kuss-kuss! Ole nüüd ilusti!»

«Kõik külalised ei tulnudki?»

«Ega kopikakullid ja rahapunnid ei tule. Ei taha kingituste peale raisata.»

«Igaüks kingib oma tasku järgi!»

«Elevant toob õnne!» kriiskas häiritud vanatädi ebaloomulikult kõrge häälega, sest tema oli toonud Lindale ainult portselanist elevandi oma isiklikust kollektsioonist.

Ja kõik hakkasid naerma.

«Oi, ärge tapke kärbest niimoodi, aknaklaasil! Vuhh!»

«Kus see laul jääb?»

«Pillimees! Miks pill ei hüüa?»

Toomas seadis akordioni rihma üle õla ning proovis kõikide viiside algusi.

«Mis sa tõrtsutad sedasi, kui sa ühtki laulu lõpuni ei pea,» ütles ema pojale.

«Ära kaaguta! Mängi siis ise, kui sa nii tark oled.» Toomas suskas abitult naeratavale emale akordioni sülle ja läks, istus Antsu pruudi kõrvale.

Toomas pani käe koduselt tüdruku toolileenile, ehkki nägi Urvet täna esimest korda üldse. See oli õige kena tüdruk, lühike, tugev, naeruhimuline, paljaste ümarate käsivartega, peenikese piha, lihastes sääрте ja suurte silmadega.

Toomas valas talle morssi ja viina, tõstis ette rosolje lillat putru ning väike Urve naeris heledalt iga tema sõna peale.

Ants ise istus osavõtmatult, tardunud pilk püksipõlvel. Ent tegelikult kääris temas tume viha ja otsis plahvatamiseks õiget aega.

See tuli, nagu tuleb kõik omal ajal.

«Proosit! Leerilapse terviseks!»

«Õigus!»

«On kallis mulle kodupaik,
nii hea on olla siin,
nii hea on olla siin! . . .»

«Võta käsi toolileenilt,» sisistas Ants.

«Pole sinu mure!»

«Ma ütlen, võta käsi ära!»

«Norid?»

«Poisid, jätke järele!»

«Mis te nüüd, sooja peaga! Ants!»

«Toomas! Kas kuulete!»

Nad ei kuulnud. Silmad verd ja viha täis valgunud, rinnad vastamisi, seisis nad hetke.

«Tulid siia minu tüdrukut rabama!» Ants nõksas peaga ning läks ees ukse poole, Toomas järele.

«Kui kole!» hüüdis väike Urve. Ja ta häälevärinas oli suur siiras huvi uhkusetundega pooleks.

Osa külalisi jäid laua äärde jorutama, teised läksid õue. Kõrvalmajade aknaile ilmus naabrite nägusid.

Mõne aja pärast lamasid vihamehed kumbki ise põõsa all selipidi, särgid ja silmnäod lõhki, ning magasid rasket und.

Kui Linda õuest tuppa tagasi tuli, tagus üks peoline rusikaga vastu lauda:

«Lõpku au ja varandus,
kuid olgu peaparandus!»

Teine külaline vedas oma meest laua äärest minema.

«Kas saad koju! Igavene viinavasikas! Larbib nõnda palju sisse, et kole kohe!»

Linda ema rookis reostatud põrandat, ajas tütart nähes selja sirgu, õhkas ja naeratas leebelt.

«Noh,» ütles ta. «Nüüd oled sa leerist läbi. Oled nüüd täiskasvanud inimene.»

Elas ükskord Anna Magdaleena

1

Me olime üheerialised ja pinginaabrid. Kord, kui ma saiaraha ära kaotasin, ütles Anna Magdaleena:

«Võta minu võileib,» ja loovutas mulle terve vägitüki.

Tahtsin meeleliigutusest hüüda:

«Kui hea sa oled!», ent sain sõnal sabast. — Kes teab, ehk on ta nii helde ainult sellepärast, et ta seda leiba ise ei tahtnudki, et tal endal oli kõht täis?

Ma ei hakanud kiitma.

2

Anna Magdaleena abiellus tenoriga. Neil sündis poegi ja tütreid. Olin neist ülimalt vaimustatud ja tahtsin öelda:

«Sa oled tunnustatud arhitekt, Anna Magdaleena. Sinu projektide järgi ehitatakse koole, kliinikuid ja elamuid. Kui hea naine sa oled ja

kui arukas ning ennastsäästmatu ema. Kui tore mees sul on ja kui armsad lapsed!» Ent ma vaikisin: ei ole mõtet kõike kuulutada, mida sülg suhu toob! — Abielud pole sageli vastupidavad, mehed jätavad perekonnad maha ja naised pole truud. Väike vääratus projektis — ja koolimaja võib kokku variseda, laulja võib kergesti häälest ilma jääda ning lastest võivad kasvada tuulesabad ning tühilased, kes pole teele ega tööle, vaid muidu kahe vahel kõndijad.

Ma ei riskinud kiita.

3

Anna Magdaleena suri. Matustele kogunes palju rahvast, lohutamatuid omakseid, sõpru ja töökaaslasi. Seisin lahtise haua veerel, hää värises ja silm oli märg, nii et vaevalt nägin paberilt kõnet lugeda. Ma ütlesin:

«Seltsimehed!

Anna Magdaleena oli üks haruldane inimene!...»

Üllatus

Oli novembrikuu viimaseid päevi, aga teeäärseil kraavimättail õilmitseid alles kollased võililled. Tõsi, nad olid palju pisemad kui suvised, ent ikkagi lilled. Teisel pool külma sinist jõge mängis poisike klarnetit, ja üle vee kostis selgesti ta lihtne tilu-lii.

Vana mõisapark seisis raagus ja eelmistest päevadest sadanud vihmaveeloigud olid alles kuivamata. Astusime nätsket porist teed, mina ja kolhoosi esimees. Noor hunt Lady, kes tal kaasas oli, keerles meil jalus või siis kihutas kaugele ette, nii et porikombad lendasid.

Esimees kõneles neljarealisest uuest laudast, kus seisab juba kolmsada lehma. Uuest laudast, mis tähendas tegelikkuses elektrit, suuri aknaid, ventilatsiooni, soojust, automaatjootjaid — kõiki uuendusi. Ta rääkis sellest naeratades, unistaval pilgul, kogu aeg silmas pidades oma ilusat ja pöörast koera.

See sai pärale ammu enne meid, jõudis veised juba rahutuks teha ja ära pahandada karjatalitaja, kes ta välja kihutas. Nüüd ootas koer meid lõõtsutades lauda uksele, keel ripakil.

Esimees heitis talle imetleva pilgu, mida Lady omamoodi hindas, ning tormas meie vahelt otsekohe lauta tagasi. Karjatalitaja punastas pahameelest. Önn oli, et peremees siinsamas seisis ning tujutu karjatalitaja küsimustele kostma pidi, muidu oleks asi võinud Lady kahjuks lõppeda, Nüüd aga tundis ta end nii kindlana, et haukus noorloomade sõime juures heitliku vasika peale sellise ägedusega, et karv turjal püsti tõusis.

«Lady, ole nüüd vakka,» manitses esimees. Vastu tahtmist tuli koer ära, hüppas peremehe najale ja proovis ta nägu lakkuda. Esimees tõrjus need katsed naerdes tagasi, ning Lady sai sest uut indu ja julgustust. Ta pöörles nagu vurrkann laudavahedes ja vihast tumma karjatalitaja ümber ning riivas teda jooksul otseku meelega, määrides oma poriste külgede ja sabaga ta valget kitlit.

Tagasiteel hakkas tibutama peenikest vihmaudu ja vana mõisapark muutus ühekorraga halliks. Kuid läbi selle märja nukruse kostis jõe poolt ikka veel selgesti ja nagu veelgi lähemalt poisikese tilu-lii.

Esimees tõstis teelt roika üles, sülitas peale ja viskas üle kiviaia karjamaale.

«Ilusasti jookseb,» ütles ta Ladyle järele vaadates, ja kui see roika lennult tagasi tõi, sügas peremees tal kõrvatagust ja kiitis teda:

«Jaa, koer on tark! Koer on tubli! Koer oskab keppi tuua!»

Mulle aga jutustas esimees, et Lady isa olevat diplomeeritud teenistuskoer ja ema samuti medalikandja, et Lady saab kalamaksaõli, ei

söö leiba muidu kui ainult võiga ja et saksa lambakoera esimeseks tõupuhtuse tunnuseks on must kolmnurk saba hakul. Ladyl oli kolmnurk määratud kohal ja kõik muudki tunnused. Ja sellest nagu suurt rõõmu tundes viskus ta vastutuleva poisikese kallale ning hakkas hammastega ta klarnetist kinni.

«Ära tao teda!» hüüdis esimees. «Ega ta ei hammusta. Koer tahab mängida.»

«Lõhub pilli ära,» virises poiss, hoides klarnetit kõrgel pea kohal.

Lady vaatas ootavalt peremehele ja oli pettunud, et see ta ära kutsus.

Me keerasime kitsamale rajale ning läksime alla, jõe poole, triiphooneid vaatamata. Varakevadel saab kolhoos neist tulu, turg aga värsket aedvilja, lõhnavaid kurke ja lihavaid tomaateid. Nüüd lüüritsesid vihmaste klaaside taga valged krüsanteemid, punased ja roosad nelgid.

Lady haistis midagi huvitavat ja asus õhinal otse keset teed auku kaevama, nii et mullatuisk taga. Aga kas töö oli liiga must või mis, et nii ruttu ära tüdis, sest ta kadus ninaga maad nuuskides triiphooni taha.

Järsku me kuulsime hirmsat lõrinat, otsekui kistaks ja käristataks seal kedagi lõhki. Ei möödunud minutitki, kui Lady põõsastest uperpalli ja niutsudes välja lendas, ajas end üleni värisedes jalule, raputas turja ja lakkus oma puretud nina. Ta seiras üllatunud peremeest altkulmu, silmades veel äsjane hirm ja häbi, ning sörkis meist mööda kodu poole, saba jalge vahel.

See pidi alles kiskja olema, kes Ladyle sää-
rase tuule alla tegi! Ole lahke, seal ta ilmuski
lagedale, triiphoone valvur, väike õuepeni,
madal pruun pungsilmne Raksi, Ladyst viis
korda väiksem. Ta vaatas asjalikult taganema-
löödud kergatsile järele, urahtas veel korra, nii-
sama igaks juhuks, ja läks siis asjalikult tagasi
oma ametisse.

Suplus

Valm

Öösel sadas lund ja noortest mändidest piiratud väljak maja taga kattus koheva valge vaibaga, millest veel ainult sügisest püsti jäänud raudrohu mustunud kõrred kurvalt välja ulatusid.

Helesinises hommikus põles ja sädeles igas lumeteras tuhat päikest. Ilm oli sulal. Ja kõige kõrgema männi ladvas istuv vares otsustas supelda vaiksel tühjal väljakul maja taga. Ta usaldas seda teha alles pärast pikka kõhklust ja ümbruse uurimist. Ei ühtegi jalajälge, ümber ringi puutumatu valge maa! Ning varsti tuigerdas vares juba üle väljaku, joobunud mändide ja lume lõhnast, pimestatud eredast kevadpäikesest. Ta uuristas nokaga teed, kadus vahetevahel peadpidi hoopis lume alla, puhkas siis ja kustutas nokatäite haaval lund kugistades janu.

Just siis, kui vares hakkas suplusest juba väsima ning oli otsustanud lennata tagasi männilatva, märkas ta kõige ligilähedasema puu oksal harakat, kes väga teraselt ja uudista-

des, pea õieli, tema mõnulemist jälgis. Näis, et harakas soovis ise samuti lumme suplemä tulla, ja raske on öelda, mis teda veel tagasi hoidis. Ettevaatlikkus? Argus?

Nüüd ei lennanud vares männilatva, nagu kavatsetud. No ei! Ja vares hakkas veel veidramalt lumes sumama ja sukelduma, otsekui arust ära. Et aga harakas näeks, kui hea tal on olla ja kui lõbus.

Kui hea on! Kui tore! Kui ilus on elu!

Jälle lendas lumi varese noka all küll paremale, küll vasakule. Igaüks oleks märganud, kuidas vares vaeseke pingutas ja üle pakkus, ent harakas vahtis kiivalt ja säärase hoolega, et ta varese edevusest midagi ei taibanud.

Ta seadis ja õiendas juba tiibu, et lennata tühjale väljakule maja taga. Aga samal ajal puges läbi planguaugu aeda naabri paks Pontu. Kas on veel rumalama näoga noort vrollerust kui see? Kõrvad lontis, nina ja laup kirtsus. Iga krabinat jääb ta juhmade silmadega kuulutama, pea viltu, nii et esikäppki ununeb astumise hoos õhku.

Pontul on selle aiaga oma huvid. Aiakraani ümber on talvekülmadeks mähitud kaltsunutsak, ja Pontu käib seda ikka iga päev natukehaaval järamas. Küll sikutab ja tirib ta seda, nii et kõrvad laperdavad. Vahel voorib kokku ka suurem seltskond nalja kaasa tegema. Siis on kraani ümbrus täis haugatusi, lõrinat ja kiljumist. Perenaine avab akna, hurjutab ja noomib, käsib aiakraani rahule jätta. Alles siis pagevad koerad vintat-väntat planguaugu poole, trügivad ja pressivad seal kobaras koos. Sää-

rased nad on — sisse poevad küll, aga välja pääseda ei mõista!

Pontu longib otse varese sihis, koon lumesöömisest valge. Nüüdki on tal muidugi aiakraan mõttes. Ent nõrkemiseni väsinud vares märkab teda alles siis, kui Pontu on juba ohtlikus ligiduses. Uih! Aih! Ehmunud kraaksatus. Rohmakalt rabeleb vares lendu, laiutab sulgi kaotades tiibu ning teeb, et kaob.

Aga seal puhkeb järsku harakas valjult kädistama. Ta keksleb oksal — ime, et see vastu peab, ja otse vappub naerust:

«Kätt-kätt! Said sa nüüd! Ahah! Paras! Paras, sa va vares!»

Oh seda inimlikku kahjurõõmu küll!

Lumememm

Sulailma pildike

1

Märts tuli väga muutlik. Kord oli taevas selge, sinine. Siis jälle rahetriibuline.* Öösiti kahutas, päeval hiilgasid õunapuude okstel sulatilgad. Aga sel päeval, kui poiss tegi õuele lumememme, oli ilm lauge ja läbi pilvevidu paistis kivine päike. Lumememm sai pähe tuha-ämbri, näkku porgandi, rinda söekrubalad, takutuusti vurruks ja luua kätte.

Kõige suurem on lõomisirõõm, sest kunagi ei või ette teada, mis pärast seda tuleb. Ühesõnaga lumememm oli loodud, rõõmu sai, ja poiss läks kooli.

2

Oli vaja, ja Tom lasti ketist lahti. Õuele jooksmas. Ta puhmerdas hangedest läbi, tundis erutavat huvi mitmesuguste jälgede vastu, ajas varblased võrinal lendu, kraapis peiduurkast välja sinna ammu peidetud kondi ja alles siis märkas lumememme. Niisugust peletist nägi

Tom elus esimest korda. Võbin läbis ta keha, hirmukil ja ähmis pilk tardus luuakontsul, Tom taganes ning sööstis silmapilk ja veel rutemini liduma, nii pakki-palavalt, et jalgu oli kõik kõhualune täis.

Peremees kutsus ja meelitas, kurjustas ja ässitas:

«Võts! Hass!»

Tomi hirm oli nõnda suur, et tal oma peremehe pärast meeldegi ei tulnud muretseda. Sel läks palju head kannatust vaja, et Tomi julgustada. Koer varitses eemal hanges, vihkas ja kartis.

«Hass!» ergutas peremees.

Kuid Tom põgenes selgi korral, jooksis kauges kaares ümber memme ning tuli siis viimaks iga ringiga puhk-puhult lähemale. Ta nuuseldas õhku ja rabadat jalgealust ning karvad tõusid seljas õrri.

«Hass! Hass!»

Tom heitis peremehele häbenev-süüdlasliku pilgu, võttis end kokku ja haugatas paar korda. Lumememm aga seisis häirimatus rahu ning Tom ursatas julgemalt. Ent kui peremees Tomi veenmiseks peletist enne oma käega katsus ja midagi ei juhtunud, tõusis Tomi viha lumememme vastu määratu suureks. Nüüd alles läks lugu ümmarguseks!

Tom nuuskis hoolikalt, veel ja veel kord, kõik kindluse mõttes, ning hüppas siis memme najale püsti, karvustas vuntsist, ajas maha tuhapange, heitis peremehele uuriva pilgu: kas too kiidab heaks tema püüdlikkust? Ning hammustas siis tüki otse memme rinnust.

Ta oli nii vihane, nii vihane ja endast väljas, sest tema ees seisis vaid tühine mitte-keegi.

Puhas töö oli tehtud. Suu lund täis, vaatas Tom õnnelikult peremehele silma: näed, kui julge ma olen!

Tuli juurde. Istus. Ja ootas kiitust.

Õunapuud tilkusid sula.

Pöösastel istusid varblased.

Nendel käis oma jutt.

Mida haldjas ei teadnud

1

Minu linn on igal aastaajal ilus. Ei saaks öelda, et ta kevadel meeldiks mulle rohkem kui sügisel, või sügisel enam kui talvel.

Mais õitsevad igal pool mujal hobukastanid, minu linn on alles nii noor, et puud veel õisi ei kannu. Siis saabub pärnade aeg. Minu linna pärnadel on alles toed.

Aga kui tulevad rätmeperved, saab mu linn hõbedaseks, lõhnab kalast, tuulest ja veest. Ja kellelgi, mitte kellelgi pole siis niisugust hõbelinna.

Kui mujal saabub kuldkollane sügis ja kirjud lehed katavad maa, siis minu puunoorukestel pole veel midagi eriti pillata ja varistada, kuid see-eest on hallid sajud rahustavad ja neis ei puudu meeolelu, palju igatsevaid viiuleid.

Lumedega muutub mu linn teatridekoratsiooniks, talvemuinasjutuks, ma ise haldjaks. Käin ja unistan:

Siia tulevad mu rohelised aiad, siia minu kultuurimaja ning instituut tarkade seadeldistega säravast emailist ja niklist. Siia mu teha-

sed kaugküttega ja puukool nendele väljadele taamal.

Kord kasvavad ka minu kastanid kõrgeiks ja laiapalgseiks ning nende õieküünalde vahel saabuvad mu linna ööbikud ja kevadööd. Ning armunud paaridele tuleb panna heledad pingid.

Ühel hilisõhtul, kui ma nõnda uitasin ja unistasin, jõudsin üle lillendava heinamaa linna servale maja ette, kus koliti.

Pihutas peenikest uduvihma. Märkasin seda alles siis, kui nägin, et inimesed kandsid mööblit majast välja. Mees ja naine kollast sohvat, nende tütar akvaariumi kuldkalaga ja nende poeg raamaturiiulit pulkadega ning treitud ilunuppudega. See oli ilmselt väga vana riiul.

«Kolite?» küsisin mina.

«Jah,» vastas mees ja võttis kübara peast.

«Kuhu?»

Mehel olid nii igatsevad ja äratehtud silmad, nagu ei kannaks ta kollast sohvat, vaid oleks teel imelindu püüdma.

«Teise linna,» vastas mees. Märkasin alles nüüd ta käsi. Pagana päralt! Niisuguseid on just minu linnale vaja ning ma hüüdsin imestuse ja pahameelega:

«Miks?»

Mees kehtas õlgu. Need olid tal tugevad, oleksid võinud kõikide raskuste koguraskust üksi kanda. Ma ei suutnud oma kanget tahtmist talitseda ja katsusin läbi kuuekäise ta võimsat biitsepsit.

Ja niisugune mees läheb ära!

«Millal sest linnast kord linn saab,» lausus ta. «Praegu pole see veel miski, alles hakatus.

Paremad aastad kaovad ja minul pole aega oodata.»

Sadas, ja ta pani kübara pähe. Lükkas uuesti oma laiad peod helekollase sohva ääre alla ja andis naisele märku sedasama teha.

Mis siin mõista, kõik oli niigi selge: ta kipus siit ära sinna, kus on kõik juba kindel ja ammu olemas. Sissetöötatud tehased, rohelised aiad, kus on stiil, muinsus ja traditsioonid, skulptuurid ja pronksmonumendid linnaväljakutel.

Sa truudusetu mees!

Ma ei teadnud siis veel, et tollest õhtust alates hakkab mu linnast inimesi ära kolima ja kõigil neil on unistavad silmad, nagu lähetsid nad imelindu püüdma.

Konstruktiivne, klaasist ja betoonist kaubamaja jäi lõpetamata ning tehased töötasid juba poole jõuga. Päikesel puudus sära, päev näis kahvatu nagu õhtu, mis kõik kustutab, teeb kõik ligioleva ja kauge tuhmiks ning kõlatuks. Kraanad seisid, nokad norus, ja tellingutel liikusid ainult üksikud müüriladujad.

Võib-olla lähuvad inimesed mu linnast sellepärast ära, et ses pole rohelisi aedu? — Ja ma tõttasin puukooli, otsisin üles vana aedniku, laureaadi Tertsius.

«Ütle, Tertsius, kas tuleb veel kaua oodata, kuni puud suureks kasvavad ning õide löövad? Ja kas ei saaks seda kõike kiiremini?»

Vanake vaatas jalge ette liiva. Nägin, kuidas ta hingepõhjani kahetses, et ei saanud mind rõõmustada. Ning ta raputas eituse märgiks pead.

«Inimesed lähevad ära, lähevad mujale, kus on juba kõik olemas ja valmis. Nad ei kannata oodata, kuni pargid kõrgeks kasvavad ja linn valmis saab. Olen neid igati püüdnud tagasi hoida, Tertsius. Aga nad on kui äratehtud ja lähevad ikkagi ning silmad on neil, nagu rutaksid nad sinilindu püüdma.»

Vana Tertsius kuulas mu kurtmisi, pani mul-lased käed põlvedele ja küsis siis:

«Aga kuidas sa neid tagasi hoidsid! Mida sa neile rääkisid?»

Ei jõuaks ära nimetada ega üles lugeda, kui palju ma selle heaks olen teinud!

«Ma pidasin rohkesti loenguid, Tertsius. Püüdsin inimesi veenda oma kavatsuste ilus, Tertsius, jutustasin neile linna tulevikust.»

«Ja kõik see ei aita?»

«Ei aita. Nüüd tulin ma sinu juurde head nõu saama, oh Tertsius.»

Aednik pööras pilgu jalge ette liiva, ma tundsin selgesti ja eksimata, kuidas ta mind aidata tahtis, kuid ta võngutas pead.

«Mina tean ainult, kuidas puid hoida. Kuidas nende juurte ümber mulda kobestada ja väetada, tüvesid lubjata või kaitsta külmade ning jäneste eest, pookida oksid või kärpida võrasid, ravida viljamädanikku või jahukastet, hävitada õielõikajat, lehetäid ja õunamähkurit.

Aga kuidas inimesi sinu linna külge köita, seda mina ei tea.»

Järgmisel päeval lahkus veel mitu peret, nad laadisid oma kraami kaubavagunisse. Üks vanake asus isegi jalgsi teele, tagavarasaapad

paelupidi üle öla. Tundsin teda, ta tegeles heraldikaga.

«Ka teie lähete, Sepu!» laususin kibeda etteheitega. «Miks?»

Tal oli piinlik, selles ma ei eksinud. Sepu ohkas, ta silmad käisid ringi ja minust mööda.

«Miks?» kordasin valjemalt. Kas polnud mul õigus nõnda küsida?

«Olen vana, suren enne, kui sest linnast linn saab,» vastas Sepu viimaks. «Ma ei või oodata.»

Tormasin meeleheites tänavaid pidi, mis olid kõik alles pooleli. Mu väikese linna Keskväljakul seisis seitse taksot, siin oli laiaekraaniline kino ja kohvik. Üpris kena kohake, kus mu linnaehitajad varemalt õhtuti muusikat kuulasid, merele vaatasid ja kalalaevadele RT-207, RT-208, RT-209 . . .

Nüüd aga oli ses kohvikus palju vabu, tühje laudu ning nagisid sonide ja kübarate jaoks.

Ning järsku tuli mulle päästev mõte: ma püstitan Keskväljakule pronksist monumendi! Jah. Monumendi. Juba homsest alates seisku Truudus Kohusetundega käsikäes kõrgel pjedestaalil. Olgu see nii kõrgel, et paistab iga korteri aknasse, tuppa ja kööki ja rõdule, igasse ilmakaarde, kaugele ulgumerele ning on näha laevadele, kui need läbi tormi murravad, et kodusadamasse sõuda.

Olgu see monument kui ähvardus mõistusele ja kui koputus südamele, nende südamele ja nende mõistusele, kes minu linnast ei hooli ja ära kipuvad.

Olin sest mõttest nii rabatud ja vaimustatud ning esimest korda kurva kuu jooksul magasin sügavas unes ja ärkasin hommikupuhtel lahkelt, rõõmsa meelega, tuhat aastat nooremana. Kanavarbad mu silme ümber, mida ei suutnud kaotada ortokreem ega vaala spermatseet, olid läinud! Kujutlege, et see on tõsi.

Tegin kõik nii nagu kavatsetud: Truudus ja Kohusetunne, kaks kaunist seisid nüüd Keskväljakul pärjatud päi ja väärikalt käsikäes. Esimese pilk sundis alistuma, teise oma oli nõudev ja kalk.

Kuid sellele vaatamata lahkusid inimesed haav-haavalt mu linnast.

Peatasin mööduva naise ja küsisin:

«Kas see monument meeldib teile?»

Naine jäi kimpu ja kergitas õlgu.

«Ta on ilus küll, aga . . .»

«Aga mis?»

«Ta on seest õõnes.»

2

Kord kevadehommikul istusin aknalauale nagu olin, öörõivais alles, et teha seda, mida iga päev: nukrutseda pooltühja linna pärast.

Ja mis ma nägin! — Monumendi massiivsele alusele najatas peenike kena lilleneiu ning müütas kannikesi.

Mul oli laevastik, puukool, tehased, kraanad ja muu kaasaegne tehnika. Minu Keskväljakul seisid pronksist monument, seitse taksot, kuid lilleneiut mul veel ei olnud.

Ta naeratas möödujaile ja sirutas nende poole siniseid kannikesi. Ja otsekohe piiras lilleneiu tihedelt kodanikke, ma isegi imestas, et neid nii palju kogunes. Neitsike kõnles ja inimesed kuulasid, kuid minuni ei kandunud sõnagi.

Heitsin palitu kiiruga õlule ja ruttasin Keskväljaku poole, end käigu peal võotades ja kinni nõõpides. Aga ka seal ei kuulnud ma midagi. Tõusin varvastele, ent kellegi lai turi kerkis ette ja ma ei näinud midagi.

Nii kordus see iga päev: ma ei näinud midagi.

Ühel õhtul sattusin nagu juhuslikult maja juurde, mille ukse ees seisis veoauto. Kaabuga mees näis kuidagi tuttav, ta laadis maha mööblit. Ka seda olin varem kusagil näinud. Kollane sohva, akvaarium kuldkalaga ja raamaturiul.

«See olete ju teie!» hüüdsin.

Tibutas vihma. Mees võttis kübara peast.

«Teie kolisite ju teise linna!»

«Ma tulin tagasi,» vastas mees.

Sadas vihma ja ta pani kübara uuesti pähe, sest kuhu ta olekski selle pannud, kui pidi lükama oma suured osavad käed helekollase sohva alla. Ta andis naisele märku sedasama teha.

Tütar haaras sülle akvaariumi ja poeg riiuli.

«Teil on nüüd uus raamaturiul,» ütlesin neile järele. «Too teine oli pulkadega ja treitud ilunuppudega. Õige vana riiul oli too.»

«Oli. Nüüd on meil uus. Mis neist vanadest asjadest enam meenutada, mis kunagi oli . . .»

Sellest õhtust alates hakkas inimesi mu linna tagasi tulema. Tuli, ja isegi jalgsi, vana mees, kes tegeles heraldikaga. Kui ma õigesti mäletan, siis Sepu oli vist ta nimi.

«Miks te tagasi tulite? Kas kohusetundest? Või truudusest?»

«Tulin, nagu kõik teisedki. Et lilleneidu kuulata.»

«Mis imet tema siis räägib?»

«Seda peab igaüks ise kuulma,» lausus Sepu. Ta kübara paela vahele oli pistetud paar kannikest. Kõik, kogu linn kandis neid. Puuseppade brigaad kinnitas õied tööriivaste traksipandla vahele ja ametnikud revääri nõõpauku.

Kraanad tõstavad nüüd jälle suuri silikalt-siitplokke, minu klaasbetoonist kaubamaja sai valmis ning instituut. Elamukvartaleid soojendab õhuküte, tehastes töötavad inimeste leitud targad aju niklist ja valgest emalist kestadest.

Enam ei kolinud keegi ära, kõigil oli aega küllalt oodata, millal mu linnast linn saab, kunas saavad valmis stiil ja traditsioonid, ajalugu ja muinsus, ning millal puudele kasvavad laiad ladvad.

Kord, kui ma istusin kohvikus, kus kõik nagid jälle sonisid ja kaabusid hoidsid ja kus mu linnaehitajad kohvi rüü Bates nagu varemgi vaatasid merd ning laevu RT-210, RT-211, RT-212 . . . , kuulsin üht meest kõnelemas sõpradega. Ta rääkis nõnda kuumalt ja vaimustusega, nagu puutuks jutt naisesse. Ainult naisest võib nõnda rääkida!

Mees kõneles:

«Kui tulevad räimeparved, saab mu linn hõbedaseks, lõhnab kalast, tuulest ja veest. Ning kellelgi, mitte kellelgi pole siis niisugust hõbelinna!»

Need olid ju puhtalt minu mõtted! Kas polnud ma neid endale tuhandeid kordi korranud!

«Kust teie seda teate?» hüüdsin ta lauakesele lähenedes. Mees pööras mu poole tugevasti päevitanud näo, tal olid selged, läbipaistvalt heledad silmad, ja imestas:

«Kas see pole siis nõnda, nagu ma ütlesin? Rääkisin ma valet?»

«Ei. Ei sugugi. On hea, et te nõnda mõtlete,» ohkasin õnnelikuna.

«Pärast seda, kui ma lilleneiut kuulasin, näib mulle kõik hoopis ilusamana,» tunnistas mees.

Nii?

Jäin ootama hommikut, et esimesena Keskväljakule jõuda.

Juba eemalt nägin teda kannikestekorviga, habrast ja peenikest lilleneidu, ning ta seisis seal päris üksi. Ta naeratas kütkestavalt kõigi oma tedretähekestega, et ma hüüatasin:

«Oled ehk Primavera? Sa oled nii kevade nägu!»

«Oh ei! Olen üsna tavaline,» naeratas neiu.

«Siis ütle, miks on sinu ümber alati tihe rahvamurd? Millega sa neid inimesi köidad? Mida sa neile räägid?»

«Erilist midagi.»

«Kas pead loenguid truudusest?»

«Ei.»

«Kohusetundest võib-olla?»

«Pole rääkinud.»

«Siis jutustad sa küll neile perspektiivist, eks ole?»

«Oh ei! Ma ei oskakski seda,» lõi neiu käega.

«Aga millest siis?» küsisin täiesti nõutult.

«Armastusest,» ütles lilleneiu lihtsalt.

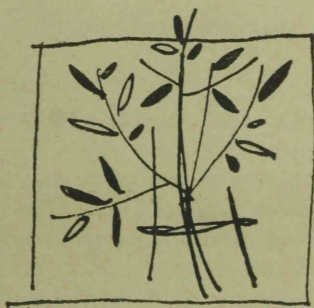
«Kuidas?»

«Jah. Inimesed võivad sellest alalõpmata kuulata ega tüdi ilmasi. Kuulavad kulupea ja nooruk, töömees, professor ja diplomaat, merikaru ja õrn baleriin.

Elust pettunu saab armastuselt jõu, püsimatul tasakaalu, tuim tiivad. Tõrksa teeb see taltsaks, laisa töökaks, ükskõikse kirglikuks, truudusetu truuks ja halva heaks. Armastus võidab surma ja kosmose.»

«Tähendab siis armastusest?» kordasin ma hämmeldunult.

«Armastusest,» noogutas tema. Ning pani ausamba alusele, Truuduse ja Kohusetunde jalge ette kannikestekimbu. Ja ennäe! Kujud muutusid elavaiks. Nad polnudki enam õõnsad kujud.

Manitsuskõne

Vanemate vahel oli tüli. See kestis juba teist tundi. Vanaema nuuksus ja ähvardas jäädavalt ära minna, kuna tema ei oskavat vanemate meele järgi last kasvatada. Kui tema ei oska, eks kasvatagu ise. Vanaema luges väriseva häälega üles kõik: et ta maja lukk on, et ta veeretab kümme korda kopikat sõrmede vahel, enne kui söandab selle välja anda. Kui suur aga tuleks arve, kui laseks pesu väljas pesta! Seda aga keegi ei mõtle, keegi ei arvesta.

«Te ei tegele lapsega nädalaid ja kuid. Siis järsku, ei tea kust tuleb kasvatamise tuhin peale,» teeb ta tuttavaid, ammukuuldud etteheiteid.

«Me käime ju tööl. Sa näed isegi, kui vähe aega mul jääb,» vabandab ema.

«Kui keegi juhtub teile külla tulema, siis on aega lõbiseda küll, telefoniga samuti, teatrisse, kinosse, tsirkusesse, igale poole jõuate, aga last kasvatagu mina! Ja pärast olen veel süüdigi! Kasvatage tänasest päevast ise. Mina end sellesse enam ei sega,» tõotab vanaema vihaselt.

Isa ei käi, vaid tormab seinast seina, hoides vaevaga raevu tagasi.

«Muidugi. Juba jälle. Lähen ära. Kasvatage ise. Midagi öelda ei tohi!»

«Ära karju,» solvub ema. «Sa tahad, et laps seda kõike kuuleb!»

«Ükskõik. Teie olete ta ära rikkunud!»

«Mina! Nüüd veel mina ka!» kiljatab ema tigidalt, purskab nutma ja langeb kummuli voodisse.

Lõpuks jääb kõik vaikseks. Vanaema tõmbub solvunult oma tuppa. Isa rahustab nuuksuvat ema, vabandades oma ägedust, mis tuleb närvidest, ületöötamisest, ja lubab lõpuks poisiga ise nagu kord ja kohus rääkida.

«Ei saa ju nii nagu teie: kui poiss midagi teeb, kohe ägestute, karjute, hirmutate rihmaga. Lapsega tuleb rääkida, teda veenda. Tuleb sisendada seni, kuni kõik see talle pähe kulub nagu ükskordüks.»

«Ta on ju väike. Mida see viieaastane laps siis taipab?» vaidleb ema, kuid mitte enam nii veendunult.

«Seda arvate ainult teie. Aga kas olete püüdnud temaga vestelda? Veenda? Ei ole. Aga seda tuleb teha. Ilmtingimata. Meil tööl, kui . . .»

«No kuule! Leidsid ka! Teil tööl! . . . Sa ära unusta, et poiss on kõigest viie aastane!» hüüatab ema kannatamatult ja tuliselt.

«Tuleb osata lapsele läheneda.»

«Eks sa siis proovi!»

Isa läheb elutuppa. Poiss seisab puhveti taga nurgas ja näpib tapeeti.

«Mati, tule siia.»

Poiss tuleb nurgast välja ja naeratab kergendustundest. Tal on helesinised imestavad

silmad, pikad tumedad ripsmed, valge tukk, ruuduline pluus ja põlvsukad.

«Tule, isa tahab sinuga rääkida.»

Nad istuvad sohvale. Poiss surub end usalduslikult isa vastu nagu kassipoeg. Isa võitleb endaga, et mitte silitada Mati pead, mängida tema päksu käega, mis lamab tema põlvel. Kuid ei. Pärastpoole. Praegu on vaja asjasse suhtuda tõsiselt, karmilt.

«Ütle, miks sa nii paha laps oled?»

Vaikus.

«Noh? Vasta, isa küsib.»

Vaikus.

«Kuuled!»

Vaikus.

«Kuule, Mati, ma räägin sinuga!» Isa tunneb, kuidas ta süda hakkab kiiresti taguma, kuidas vihapuna valgub põskedesse. Ent ta surub pahameele maha ning püüab julgustavalt poisile otsa vaadata.

«Noh?»

«Isegi ei tea . . .» vastab Mati lõpuks vaikelt.

«Kes siis teab?»

«Ei tea,» kehitab Mati õlgu ja vaatab aknast välja.

«Ära vahi mujale, kui sinuga räägitakse,» noomib isa. «Miks sa siis ikkagi oled paha laps? Vasta!»

«Ei tea!» ohkab Mati kurvalt. Tal kukub süss jalast ja Mati hakkab seda varbaga maast õngitsema.

«Istu ilusasti, mis sa rabeled!»

Mati istub kuulekalt. Kuid süss ei anna rahu.

Ja ta koogutab ikka ja jälle vaatama maas lamavat sussi.

«Jäta ükskord juba see süss rahule, Mati!» käsib isa ägestudes. «Istu korralikult ja kuula.»

Mati noogutab tõsiselt ja väärikalt pead ning paneb peopesad kõhule kokku.

Isa keskendub hetke ja algab tasase, meeldiva häälega. Tootmiskoosolekul ta räägib ka nii. Alguses vaikselt, mahedalt, nii et tagumistes pinkides hakatakse nurisema: kõvemini! Ei kuule! Siis alles tõstab ta häält. Teeb mõtte koondamiseks või jällegi rõhutamiseks pausi, paneb siis auru juurde, ikka juurde, juurde, juurde! Ja siis lõpetab võimukate akordidega, viskab oma lõvilakalise pea kuklasse ning lahku kõnepuldist kiiresti, energiliste sammudega.

Tänapäeva kultuurne inimene ei saa läbi, tundmata kõnekunsti kõiki peensusi ja võimalusi, oskamata hinnata selle kasvatavat mõju kuulajatesse. Oraator olla nõuab suurt annet.

Mida kauem ta räägib, seda rohkem mõnu ta tunneb oma hääle mahedast tämbrist, tabavatest väljendustest. Ja kui tasa ja vait on poiss! Nagu hiir. Ei vääna sõrmi, ei siputa jalgu, ei nihele.

Isa südamesse tõuseb magus võidurõõm. Joovastus. Ta läheb üle sisendavaile ja mõjuvamatele toonidele. Ta jutustab nõrdinult, et on inetu rääkida pahu sõnu, pealegi veel, kus Mati ise ei teagi nende tähendust. Sest mida siis lõpuks tähendab — kurat? Absurdsus! Kuradeid pole olemas. See on pappide vaimusünnitus, et töörahvast pimeduses ja orjuses hoida.

Veel räägib isa distsipliini tähtsusest nüüd ja edaspidi ning toob rea näiteid. Lõpuks käsib ta kuulata ema ja vanaema sõna, keelab jonnimise ja igasuguse loata ettevõtlikkuse.

Nüüd peaks mõjuma. Ta on saavutanud sihi. Poiss näib järele mõtlevat. Isa vaatab kella. Oi, juba kaheksa! Poolteist tundi läks. Viimane aeg kinosse minna . . .

«Noh, Mati,» ütleb isa armastusväärselt ja katab oma suure sooja käega Mati väikesed peod. «Isa rääkis sulle kõik ilusasti ära. Pea meeles, ära unusta. Kui sa millestki aru ei saanud, siis küsi!»

Mati vaikib.

«Nonoh,» julgustab isa Matit naeratades.

«Isa,» avab Mati suu. Ta mõtlike silmade pilk viibib kusagil õige kaugel. «Isa, tead sa seda Ventide kassi? Sa ei saagi enam teda näha. Ta viidi maale.»

Mati vaatab oma suurte heledate silmadega isale otsa ja küsib tungivalt:

«Ütle, kas sul on kahju, et sa teda enam ei näe?»

Ainult puhtast armastusest

Ei tea, kuidas see võis juhtuda, aga ema leidis purgist hiirekese.

«Näita, näita!» kilkasid lapsed. «Oi, ema, kui ilus ta on! Vaata, missugused mustad silmakesed! Ja roosad väikesed käed ja jalad! Näe, näete, kuidas ta vaa-aa-tab . . .»

«Aitab nüüd,» ütleb ema. Anu ja Mai leiavad, et säärane otsustavus ei kõnele hiirekese kasuks.

«Ema, mis sa temaga nüüd teed?» tahab Anu teada.

Ausalt öeldes ei tea ema isegi, mis temaga teha. Oleks ta hiirelõksu sattunud, aga elava, purgi seinu mööda lootusetult üles krabava loomakesega . . . Jah, mis temaga teha?

«Lase ta lahti,» nuruvad tüdrukud.

«Näe, kui armas ta on!»

Ema seda just ei leidnud.

«Olge nüüd ilusasti,» tõrjub ta. «Vaata, tuleb sulle öösel voodisse ja näksab varbast,» sõnab ema Anule.

«Las näksab!» plaksutab Anu õnnelikuna käsi.

«Mul ka!» tahab Mai. «Mul ka!» nõuab ta.
«Oh, teid küll!» naerab ema ega leia ikka veel õiget nõu.

«Anna ta meile. Tõsiselt. Anna meile,» nuruvad lapsed.

«Olge nüüd mõistlikud. Mis teiegi temaga teete?»

«Meie hakkame temaga mängima,» ütleb Mai.

Ei seda tohi. Just sellepärast ei lubagi ema purki laste kätte.

«Me lähme Maiga õue ja laseme ta lahti.»

«Ta tuleb tagasi.»

«Ei tule. Me viime kaugemale, liivaaugu juurde, maja taha metsa. Luba, ema, no luba!» manguvad Anu ja Mai.

Mis siis ikka. Paremat nõu ei leia. Vilgu pealegi.

Õed tahavad aga mõlemad ise purki kanda.

«Mai, lase Anu viib. Kukud veel maha. Kui te aga rüselemist kohe ei jäta, siis ei luba ma üldse . . .»

«Vii siis!» sisistab Mai. Nii nad marsivadki uksest välja aeda. Anu hoiab väljasirutatud käte vahel pidulikult purki ja Mai keerleb karsitult kannul.

Emal on sel päeval, nagu igal teiselgi, ühte viisi palju tegemist. Õhtuti on ta nõnda väsinud, et ei taha süüagi.

«Mis sa siis nõnda rahmeldad kogu päeva läbi!» ütleb harilikult isa, lugedes tugitoolis ajalehti või lebades diivanil ja kuulates raadiot. «Oma süü. Inimene ei mõista piiri pidada! Ise otsid endale igasugust tööd!»

«Aga kes siis selle minu eest ära teeb? Sa tuled töölt koju ega kärsi minutitki toitu oodata. Kõik olgu täpne kui kellavärk. Aga kui kapist pole puhast särki võtta, või sokke, või kui jällegi kuskil nõõp pole ette ömmeldud, mis sa siis ütled?»

«Jätame selle jutu,» lööb isa tülpinult käega. «Ma ei mõista, kuidas kõik teised naised elavad, et nad alatasa ei kurda ega nutsa. Peaks ju loomulik olema, et kui naine tööle ei käi, toimetab ta kodus . . .»

Ema vaikib tuseselt.

«Mis sa nüüd kohe vihastad! Ma ju ainult puhtast armastusest ütlen . . . et sul parem oleks . . .» lausub isa lepitavalt. Ema naeratab läbi pisarate. — Puhtast armastusest . . . Mis mõtet on rääkida. Ikkagi läheb kõik päevast päeva ühteviisi . . . Kodune olla, see tähendab otsekui elavalt maha maetud saada.

Täna viib ema talveriided välja tuulduma — juba koid lendavad. Siis on vaja lõunat teha, siis tüdrukute asju pesta. Öhtul läheb isa (sest emasid sinna ei lubata) oma asutuse koosviibimisele, vaja ülikonda pressida. Peenrad tahavad hädasti rohimist. Tal on ainult niipaljudest mahti, et pista aeg-ajalt pea aknast välja ja otsida silmadega põõsaste vahel vilksatavaid punasiniseid kleidikesi, keelata ja manitseda.

Seepärast tuleb talle alles öhtul, kui ta kamandab lapsed jalgu pesema, hiireke meelde.

«Kus te ta lahti lasksite?»

«Ei kusagil,» sulistab Mai pesukaussis jalgu.

«Kuidas nii? Kas ikka veel hoiate purgis?»

«Ei hoia,» vastab Mai süüdlaslikult ja vahe-
tab Anuga kiire kõhmetunud pilgu.

«Kus siis?»

«Ema,» seletab nüüd Anu, kuidas lood on.
«Meie ei lasknudki hiirekest välja. Me matsime
ta maha.»

«Kuidas maha?» kohkub ema. «Ta oli ju
ometi elus?»

«Muidugi oli!» hüüab Anu rõõmsalt. Üle ta
näo lendab hetkeks lai, hell naeratus. «Ega me
talle haiget ei teinud ega mitte midagi paha.»

«Jah, aga miks te ta maha matsite?»

«Me tahtsime küll algul lahti lasta, nagu sa
ütlesid, aga tead . . . Ints luusis seal ringi, ja
me kartsime hirmsasti, et Ints sööb järsku
hiirekese ära. Meil oli hiirekesest kahju . . .
sellepärast . . .» seletab Anu. Nähes ema häm-
mastust ja aimates, et midagi on viltu läinud,
vabandab Anu:

«Me ju ainult puhtast armastusest . . . me
tahtsime head.»

Võimatu laps

Oodati külalisi. Kohal olid ainult tädi Emmi, tädi Iira ja onu Mart. Isa istus nendega sohval kohvilaua ääres, näitas mullusuviseid fotosid, pakkus küpsiseid ja sigarette ning ajas juttu.

Ema jooksis uute, kõrge kannaga kingade klõpsides köögi ja söögitoa vahet, kattis lauda ja asetaski liudade vahele lillevaase. Täna oli isa sünnipäev.

Kallel oli ühtaegu nii ärev kui igav olla. Midagi huvitavat polnud ka isa kinkide hulgas. Oleks siis, et sulenuga, mõni mootoriosa või jalgrattakellgi, miski, mida Kallelegi vaja läheks. Aga tädi Emmi tõi lilli, tädi Iira tõi lilli, onu Mart tõi paberi sees pudeli, ehkki ta ise ütles, et «säh, pane see nui ära».

Igav, igav oli Kallel.

«Mis sa ometi sõelud kogu aeg jalus!» pahandas ema. «Kas sa ei mõista kuskil olla? Mine mängi!»

Hea ütelda — mine mängi. Aga ise kraamis külaliste tulekuks toa ära, kõik mänguasjad peitis ja toppis igale poole nurgatagustesse, et ilus oleks.

«Kuulsid, Kalle!» nõudis ema.

«Tule siia!» kutsus tädi Emmi. «Tule minu juurde!» Ta võttis Kalle põlvedele.

«Mis ma siin teen?» puikles Kalle häbelikult, kuigi tal hea meel oli, et võis isa ja külastega istuda.

«Mis sa teed! Niisama istud tädi süles. Näe, ma luban sind oma kella vaadata, ära ainult sellest nupust siin keera, muidu keerad kella vedru katki.»

Kalle ei lasknud seda endale teist korda ütelda, vaid asus sedamaid õhinal kella uurima, nii et tädi näis juba lahket pakkumist kahetsevat.

Isa ja külalised rääkisid kõiksugu asju ja naersid kogu aja.

«Kuhu need Palmid jäävad?» meenus isale.

«Kas nemad tulevad ka?» tegi tädi Iira suured silmad.

«Loodame . . .» naeratas isa paljutähendavalt.

«Imelik mees, see Palm. Miks ta ometi oma naist korrale ei kutsu?» kõverdas tädi Iira suud.

«Mis siis lahti on?» päris onu Mart põriseva häälega.

«Kuidas, mis lahti! Mis sina teeksid, kui sul selline naine oleks?» ründas tädi Iira.

Onu Mart lõi pea selga ja naeris mis mürises.

«Selline ilus noor naine kuluks mulle küll ära.»

«Ilus?» hüüatasid mõlemad tädid kooris.

«Ma ei mõista, mis te temas leiate? Helga, on ta ka sinu meelest ilus?» pöördus tädi Emmi ema poole.

«Pole märganud,» vastas ema hapult.

«Hästi, oletagem, et ilus. Aga mis tal muud teha ongi, kui ilus olla ja kohvikutes istuda,» arutas nüüd tädi Iira omakorda. «Minugi poolest, käigu, kes meist seal ei käi. Aga ärgu kiskugu oma mehe autoriteeti alla.»

«No-noh,» tegi onu Mart.

«Aga loomulikult. Mis see sinu meelest muud on, kui naine lobiseb kõik oma mehe saladused välja. Kõik! Mis tööl sünnib, isegi kinnistel nõupidamistel veel langetamata otsused on tal teada. Ja seegi — kes määratakse sinna kohale, kes tänna, kes lendab, keda seltsimees direktor vastu võttis ja keda ei võtnud ega suvatsegi võtta. Ning ühtelugu, kuni tüütuseni, muud ei kuulegi kui: «minu mees», «minu abikaasa» . . .» tänitas tädi Iira.

«Täpselt, täpselt,» kinnitas ema naerdes.

«Heakene küll, aga kas Palm ise teab seda?» küsis onu Mart.

«Teab. Miks ta ei tea!» hüüdsid tädid.

«Ja mis tema ütleb?»

«Mis tal ütelda on! Selles kogu asi seisabki, et ta midagi ei ütle,» kehtas tädi Emmi õlgu ja laskis suust suitsurõngaid, millest Kalle upitas sõrme läbi torkama.

«Ah, ta on lihtsalt loll,» pahvatas tädi Iira.

«Just. Mis minagi olen ütelnud. Kuuled nüüd!» hüüdis ema isale teisest toast.

«Ta on tuhvliialune,» lausus seepeale isa ja raputas suitsult tuhka.

«Tädi Emmi, mis on tuhvliialune?» küsis Kalle.

«Mis see sinule korda läheb!» kurjustas isa.

Kuid Kallel oli vaja teada.

«Kas kohe elabki tuhvli all?» imestas poiss.

«Jah, jah. Ära nihele,» sõnas tädi Emmi hajameelselt, «muidu kortseldad mu kleidi ära.»

Ukse kell helises. Kõik jäid korraga vaht.

«Külalised, külalised!» kisendas Kalle nii kuidas jaksas. Järsku tuuakse veel midagi huvitavatki? . . .

Kalle rabeles tädi sülest lahti ja jooksis esikusse. Isa aitas tädil palitu seljast ära võtta ja hõõrus rõõmsalt käsi:

«Tore, seltsimees Palm, et kutse ikka meeles oli. Astume siis ka tahapoole. Naine hakkas mul juba muretsema, et kuhu nad jäid . . .»

Kalle piidles uktsel ja vahtis pärani silmi ja suu lahti pikka palja pealaega onu, kes nuuskas valjusti nina. Tädi kammis end peegli ees, juukselõksud suus. See on tavaline, kõik naised, kes tulevad, teevad nii. Ja ta polegi noor, nagu siin enne räägiti, vaid hiiglama vana, umbes kakskümmend aastat! Aga onu tõi nüüd küll kah «nuia», sest see oli täpselt selle moodi, mis onu Mart tõi.

«Tere, väikemees,» sirutas onu Palm Kallele käe, «mis su nimi on?»

«Kalle,» vastas poiss, tunnistades ainiti uut külalist.

«Mis sa minust nii kangesti uurid?» imestas onu Palm. «Kas sellepärast, et ma nii pikk olen või?»

«Ei,» raputas Kalle pead, võttis südame rindu ning küsis: «Onu, kas on tõsi, et te loll olete?»

«Kalle!» hoiatas isa kurjaennustava kõue-
häälega, kohendades seejuures närviliselt lipsu-
sõlme.

«Mispärast siis loll?» hämmastus onu.

«Ja-a-a!» venitas Kalle umbusklikult ja
liskas samas kahjurõõmsalt:

«Aga miks te siis elate tuhvli all?»

«Kalle!» karjatas ema. «Silmapilk nurka!»

Kaashäälük

Elmo teeb koolitöid. Portfell lamab maas, tooli jala juures. Aritmeetika sai valmis. On jäänud teha veel eesti keele harjutus, ja siis . . . saab õue. Elmo kastab sullepea tindipotti, uurib raamatust harjutust, kastab uuesti sullepea tindipotti. Töö ei edene.

«Ära näri sullepead,» keelab ema. Ta triigib kõrvallaul pesu.

«Kus sina küll püherdad, et iga päeva takka tuleb sul sukki vahetada?» pahandab ta.

Elmo ohkab. Ema imestab.

«Mis sa ohkad? Kas elu on raske või?»

Elmo ohkab uuesti.

«Ema, mis on kaashäälük?»

«Noo! Seda sa oled õppinud, pead teadma. Kas siis õpetaja ei seletanud?»

«Seletas küll . . .» Ja Elmo kastab sullepea uuesti tindipotti. Aga abi sest pole.

«Ei tule meelde,» vangutab ta pead.

«Mõttele hästi.»

Triigitud asjade virn kasvab. Kui hea lõhn on pestud pesul! Elmo tõuseb laua tagant üles ja pistab nina korvi: pesul on tuule ja lume lõhn. Küll tahaks õue! . . .

«Noh, kas tuli meelde?» küsib ema.

«Ei tulnud.»

Nüüd saab ema kurjaks.

«Kus sa siis olid ja mis sa siis tegid, kui õpetaja tundi seletas, mis?»

Elmo istub uuesti laua taha ja katsub meelde tuletada. Ema viib triigitud pesu eest ära kappi, lülitab uuesti sisse jahtunud triikraua ning asub voodilinu piserdama. Kulub üsna tükk aega, kuni ta Elmolt küsib:

«Kas tuli meelde?»

«Tuli!» teatab poiss õhinal. «Õpetaja rääkis kaashäälikust just siis, kui meie klassi akna taha puu otsa tuli lind. Tal oli kollane kael ja kõht ka ilus kollane. Istus hiiglama kaua ühe koha peal. Ma veel mõtlesin, et ei tea, kas see on käbilind või mis lind. Sest ükskord, kui me vanaema juures käisime, mäletad? — ja vanaema andis mulle just neljanda koogi, ütles veel: «Poiss, nüüd sa teed küll enesele liiga!» Mäletad? Siis ma istusin akna all ja oli ka selline lind oksal. Aga tal oli punane kõht, ja vanaema veel ütles: «Noh, leevike!» Mäletad? Aga sellel oli jälle kollane pugu, ja ma mõtlesin, et kas see on jälle teist sorti või? Või on mõnel kollane ja mõnel punane? . . .»

Lõpuks ometi

Majas on külalised. Maalt. Nii kui Mart ärkas, tuli see talle meelde. Ja kohe hakkas tal ema kõrval voodis igav. Ema magas. Samuti tädi Ida, kellele oli ase tehtud kokkulükatud tugitoolidele, isa ja onu Karl magasid suures toas, vanaema aga köögis.

Mis see kell juba näitab? Kardinad on ees. Õues on kindlasti valge. Mis vanaema teeb? Kas koorib juba kartuleid ja keedab külalistele kohvi? Nüüd polegi nagu muud kui üks söögitegemine ja riistade pesemine. Küll on õnn, et Mart pole plika, muidu oleks ka pandud köögis taldrikuid kuivatama. Igav on.

Mis see müriseb tänaval? Auto või? Mis auto see võiks olla? GAZ või ZIL? Mart võib kihla vedada, et see ZIL oli. Ja Mart hakkab teki all roolima nähtamatut autot, põksub ja teeb mootori pörinat. Keerab rooli paremale, vajutab jala pedaalile, annab gaasi, pidurdab.

«Poiss, ole vagusi! Teised kõik alles magavad! Äratad tädi üles,» manitseb ema sosinal ja haigutab uniselt.

«Mis sa niheled teki all.»

Mart püüab tasa olla. Kui kaua peab veel niimoodi vakka olema?

Ei tea, mis seal onu Karli kohvris on? Miks ta eile seda lahti ei teinud? Võib-olla on õunad? Kui oleks kana või pekk või singikants, siis oleks onu need eile kohe ema kätte andnud ja käskinud sahvrisse viia nagu alati, kindlasti on õunad! Ei tea, kas on hapud või magusad? Magusamad on etemad. Magushapud on ka head. Ja hapud on ka väga head.

Mart tõuseb küünarnukkidele, et kohvrit näha saada. Imelik, kuhu see on saanud? Õhtul oli alles seina ääres . . . võib-olla on süngi all? Mart vahib üle voodi ääre alla, kobab käega. Ei ole!

«Kuule, ütle, kas sa saad natukenegi aega päris rahulikult olla?» õhkab ema tüdinult.

«No kui kaua?» küsib Mart. «Kas loed sajani?»

«Hea küll. Ole nüüd kuss.»

Ema keerab teise külje, tõmbab teki üle kõrvade ja püüab uinuda.

Mart ei viskle, ei tao jalgadega, ei tiri vaipa enda poole, Mart ootab. Kärbes piriseb aknaruudul, kardina all. Tädi hingab sügavalt, suu lahti. Mart ootab kannatlikult. Lõpuks raputab ta ema õlast.

«Noh? Palju on juba?»

«Mis asja? Ah jaa! . . . Viiskümmend,» vastab ema huupi.

«Ohhoo!» imestab Mart. Ta ei suuda varjata oma vaimustust ja jääb nüüd pingutades kuulatama. Aga ema lugemist pole kuulda, ja seejärel küsib Mart õige varsti juba:

«Palju nüüd on?»

«Seitsekümmend viis,» vastab ema vaikselt, kuid vihaselt.

Jälle on mõni aeg rahu. Kell tiksub, tädi Ida hingab raskelt.

«Aga palju nüüd on?» küsib Mart.

«Kaheksakümmend.»

«Hee! Kuid minul on juba sada täis!» röögatab Mart hirmsa häälega.

Tädi Ida kargab ehmatusega oma tugitoolidest asemel istukile ja lööb käe valusasti ära. Ema annab Mardile korraliku laksu.

Lõpuks ometi algab päev!

Armastuskiri

Mikk tuli koolist, näljane kui hunt.

Vanaema toob praeahjust toidu, istub ise Miku vastu lauda ja jälgib, kuidas poiss pala kugistab.

«Mis sa sest lihast nõnda käristad, lõika noaga ilusad parajad tükid,» õpetab ta. Aga või Mikk hoolib sedasi jännata. Nii saab ju poole rutem.

«Mis teil siis ka täna uudist oli?» pärib vanaema.

«Midagi.»

«Kuidas sul läks?»

«Hästi. Õpetaja ei küsinud.»

«Olid sa ka ilusasti hea poiss? Märkust ei saanud?»

«Ei saanud.»

«Olid tundides korralik?»

«Mm-mh-h!»

«Või ajasid juttu?»

«Natuke ajasin.»

Vanaema vaatab heldinult Miku söömist pealt.

«Mis siis täna ka huvitavat oli?»

Vanaema ootab täpsemat aruannet möödunud

koolipäevast. Sedasi pärides pudenes ikka üht-teist, vahel selgemalt, vahel hoopis segaselt, ning vanaema püüdis sel juhul ise kuidagi sõl-mida need pillatud lausekesed ja sai kokku mõnikord üsna imeliku pildi.

Mikk vaatab lakke ja püüab meelde tuletada.

«Täna ei olnud midagi.»

Ta saab söönuks ja tõuseb lauast.

«Ahjaal!» ütleb siis korraga. «Meie klassist see Enno simuleerib ühe plikaga.»

«Simuleerib?» imestab vanaema. «Mis see tähendab?»

Mikk puikleb, naerab ebamääraselt ja kehi-tab õlgu.

«Sa tead ise küll!»

«Tõega ei tea,» kinnitab vanaema.

«Simuleerib . . . noh . . . meeldib või nii . . .»

«Ahaa!» taipab vanaema. «Ennole meeldib üks tüdruk! Kas sedasi või?»

«Nojah.»

«Kust siis kohe teab, et talle meeldib? Kas ta ise ütles või?»

«Ei ütelnud. Aga seda on ju kohe näha.»

«Kuidasmoodi?»

«Kui Enno on koolist puudunud, siis küsib ta alati sellelt plikalt vihikuid vaadata. Ja kui see annab, siis Enno ütleb: «Aitäh-h!» ja plika vastab siis ka magusalt nagu kreeka «e»: «Palun!»»

«Selle järgi on küll raske midagi tõsisemat oletada,» vangutab vanaema pead.

«Ega siis ainult see üksi. Täna saatis ta pli-kale armastuskirja.»

«Või armastuskirja?» imestab vanaema.
«Siis on teine asi.»

«Nojah.»

Mikk rõõmustab, et vanaema sellest aru saab. Vanaemaga võib üldse kõige paremini igasuguste asjade üle rääkida.

«Mis ta siis seal kirjas kirjutas?»

«Kirjutas, et «kes seda kirja loeb, on loll!»»

Vanaema lööb käed suurest imestusest ja pettumusest kokku, ent Mikk vaidleb ruttu vastu, enne kui vanaema jõuab midagi öelda:

«Kui see plika poleks talle meeldinud, oleks Enno võinud siis ju kirja kellelegi teisele saata. Aga tema saatis oma Maa-rikale!»

Mazoor ja minoor

Nastjake ei viitsi klaveril harjutada, ta kää-
nab ja väänab end, kirtsutab nina.

«Kas kuulsid!» pahandab ema, enne kui ta
välja läheb.

Nastjake viskab patsid vihaselt selja taha ja
astub nohisedes klaveri juurde. Kaks jonnipisa-
rat veereb üle ta priskete põskede.

«Mängi, Nastjake!» meelitab vanaema ja
tuleb istub samasse lähedale tugitooli. «Sa
mängid ju nii ilusasti.»

Nastjake ei vasta, vaid hakkab tigatedalt heli-
redeleid tampima. Vanaema kuulab õndsa nae-
ratusega ning pühib vargsi silmi.

«Aga see on ju ainult lihtne heliredel,»
imestab Nastjake.

«Väga ilus. Mängi. Mängi, mängi.»

Nastja mõtleb viivu ja ütleb siis kavalalt:

«Vanaema, teeme nii: mina mängin sulle ühe
pala ette, aga sina pead ütlema, on see minooris
või mažooris.»

«Kallike, seda ma küll ei tea,» kurdab vana-
ema.

«Ei! Sa pead ainult ütlema, kas lugu on
lõbus või kurb. Muud midagi. Eks?»

«Seda võib,» nõustub vanaema.

«Lõbusa loo eest pead mulle rääkima lõbusa jutu, kurva loo eest kurva jutu — siis ma mängin.»

Vanaema on ka sellega nõus, peaasi, et laps harjutaks.

Nastjake uurib mängides aeg-ajalt vanaema ilmet. Too istub, käed süles, ja naeratab.

«Noh?» küsib Nastjake mängu lõpetades.

«Lõbus,» kiidab vanaema.

«Pole ühtigi! Hoopis kurb on. Minooris,» naerab Nastjake laginal.

«Kas tõesti?» imestab vanaema, Nastjake aga kargab klaveri tagant üles ja viskub vanaemale kaela.

«Nüüd pead sa lõbusa loo rääkima.»

Vanaema seob räti tugevamini sõlme ja jutustab:

«See juhtus karjalaskmise päeval, kohe pärast paasapühi. Ilm oli haruldaselt ilus soe ja meie, lapsed, jooksime väljas juba kleidiväel ja paljajalu. Istusime karjamaal koos ja koksime pühademune. Need olid sinised ja punast värvi, rohelised ja siiruviirulised, ja ma olin neid teistelt juba hea hulga võitnud.

Samal ajal sõitis popp külasse ande koguma. Ta käis perest peresse, õnnistas taresid, luges palvet ja nõudis siis võid, mune, koort, liha ja kanu, saia ja raha, mis aga kellelgi anda oli.»

«Aga mis siis sai, kui midagi anda ei olnud?» küsis Nastjake.

«Sedagi juhtus. Sel puhul joosti teise peresse laenama, sest andmata jätta ei tohtinud keegi. Niisiis, kõndis popp küla vahel ja tuli ka karja-

maale loomi õnnistama. Ta käis ees, pikas maani ürbis, tihe must habe kõhule kammitud, viht käes ja rist rinnal, ning tema kannul astus diakon veekappa kandes. Popp suskas viha pühitsetud vette ja pritsis loomadele jumala õnnistust. Meie istusime aga mättal, pildusime niisama nalja pärast mune üles ja püüdsime nad jälle kinni ega märganudki popi saabumist. Parajasti siis, kui ta teisel pool meie Laugukest seisis, viskasin ma muna üles — ja nii õnnelt, otse popile pähe. Ta kargas maruvihaselt mu juurde, rabas turjast kinni ja sakutas mind vihaselt. «Või sina julged minu üle irvitada! Küll sa põrgus põled! Küll kuradid su naha kuumaks kütavad!» ähvardas ta. Oi, kuidas ma kartsin ja palvetasin...» õhkab vanaema naerdes.

«Mida sa kartsid? Et saad vitsu?» küsis Nastja.

«Ei! Jumala karistust kartsin.»

Nastjake seda ei mõista, aga ta tahab täpselt teada, kas muna läks katki, kas määris popi ära, ja arvab siis, et palju lõbusam oleks olnud vedela munaga visata.

«Mängi, Nastjake, mängi!» sunnib vanake. «Ema tuleb varsti koju, aga sina polegi veel harjutanud.»

Nastjake jookseb klaveri juurde ning hakkab õhinal mängima. Vanaema jälgib heldinult lapse käsi, mis kui väledad oravad mööda klahve edasi-tagasi jooksevad, ja pühib silmi.

«Vanaema, miks sa nutad?» imestab Nastjake, kui on loo lõpuni mänginud. «See on ju mažooris. Aga ükskõik, räägi nüüd!»

Vanaema pühib silmi ja naeratab:

«Ma olin siis kaksteist aastat vana, kui mind samale popile teenijaks anti. Küpsetasin talle lauakiriku jaoks oblaate ehk issanda ihu, talitasin loomi, tegin majatöid . . . Ühel talveõhtul ootasin kaua poppi koju, ta oli kalmistul matmas. Minul aga seisis toit juba ammu laual ja teemasin auras. Õues tuiskas mis kole ja maja ümber kiunus ja ulgus tuul. Olin väga rõõmus, kui popp lõpuks koju jõudis, viisin hobusele heinu ette, aitasin popil tulupi seljast ja tõmbasin tal vildid jalast. Siis astus ta käsi hõõrudes ja juukseid libides õhtust sööma ning jõi mõnust luristades alustassilt kuuma lõhnavat teed. Oli soe ja ma jäin juba uniseks. Läks hulk aega, kui ta järsku endale vastu laupa lõi ja hüüdis mind: «Kindad jäid hauale!» Popil polnud tavalised vill-labakad, vaid toredad lambanahksed. «Katarinka,» ütles mulle popp. «Mine too kindad ära, muidu vehib mõni varganägu sisse.» Ma hakkasin nutma. «Loll, mida sa kardad!» pahandas popp. «Kuradeid!» ütlesin ma. «Kuradeid pole olemas,» vastas ta selle peale. Või ma tohtisin vastu vaielda. Läksin. Raske südamega läksin. Teed olid umbe tuisanud ja surnuaiale tuli kaks versta maad. Palvetasin kogu tee ja lõin risti ette. Värske haud pidi popi seletuse järgi otse surnuaia lõunapoolse müüri ääres olema. Mu süda ähvardas lõhkeda, kui kobasin kinnisilmi hauaküngast, krabasin midagi karvast pihku ja pistsin ulgudes tulistjalu väravast välja. Enne ma seisma ei jäänud kui alles kodu lävel.»

Vanaema oli oma loo lõpetanud.

«Aga mida sa kartsid, et niimoodi jooksid?»
küsis Nastjake. «Kas röövleid?»

«Kullakenel!» naerab vanaema läbi kurbuse.
«Sina ei saa sellest muidugi aru, just nii nagu
mina ei tee vahet sinu mažooride ja minooride
vahel . . . Aga nüüd mängi. Nii tore on kuu-
lata, kui sa mängid.»

Kaseraag

Kahvatud lumelaigud on taganenud aianurkadesse. Emalepad seisavad kollases tolmus. Aedades tehakse kütist. Soojalt ja piimjalt laguneb suits üle kulukõrrese maa. Poisikesed loobivad käratsedes saapaninaga üles vedelemaid konservikarpe, kannavad risu kokku, kükitavad võlutult tule ümber.

Peetrit nende hulgas ei ole. Juba süttivad majades üksikud tuled, kardinad tõmmatakse aknale ette. Peetrit ei ole. Küsis hommikul natukeseks ajaks õue, ja nüüd on juba õhtu.

Isa: «Käest ära!»

Vanaema: «Selline iga! Saab vanemaks . . .»

Ema: «Ja mina veel ütlesin selge sõnaga: natukeseks ajaks!»

Vanaema: «Laps nüüd mäletab . . .»

Ema: «Sina ära kaitse teda!»

Vanaema: «Poisikesed tahavad ju joosta.»

Ema: «Kõik lapsed on nagu lapsed, tema aga mingisugune eriline. Mingit piiri ei oska pidada.»

Isa: «Tuleb ükskord korralikult naha peale anda!»

Ema: «Et maja rahvas meile näpuga näitaks — näe, Nõmmikud peksavad last!»

Isa: «Mis siis teha? Praegu oleks veel paras aeg rihma anda. Paari aasta pärast on juba hilja. Siis läheb ja tuleb, millal ise heaks arvab. Katsu sa siis veel talle midagi öelda või nõuda.»

Ema: «Pole vaja rihma. Vitsast on küll. See on kibe, jääb meelde.»

Vitsa poolt on kõik, kui lugeda hulka vanaema, kes vait on. Kas saab korra majja, mis! Kümneaastane marakratt kasvab üle pea.

Tuletatakse veel meelde mitmeid muid Peetri süüteigusid, kuidas ta matemaatika eest saadud kahe peale päevikus tindipleki tegi.

Isa: «Kaval dab juba!»

Vanaema: «See tuleb hirmust.»

Isa: «Laps peab üles tunnistama!»

Vanaema: «Kõik lapsed teevad nii . . .»

Ema läheb väljast luuaraagu tooma. Õued on puhtaks riisunud, maa lõhnab, kütisesuits roomab üle lubjatud viljapuude. Säased tinnisevad soojas niiskes õhus. Mändides vaikus ja tuuletus. Ainult varblased võristavad lennata, noka vahel sulleude, villaniidike, oksaraag.

Milline kevadõhtu! Ei raatsi tuppa tagasi minna. Veel on rõdude ukсед suletud ja paberitega kleebitud, ent kevad on õhus, lumelilledes, on kihulaste parvedes, on koristatud õuedes.

Kui hea oleks hulkuda kusagil, olla kusagil ära, kaugel, kaugel, pea täis tuuli, kergemeel-seid, pidulikke, isegi naljakaid mõtteid . . .

Ema nõjatab kuklaga vastu uksepiita ja hingab kinnisilmi sooja niisket hämarust. On miskipärast nukker.

«Milline imeline kevadõhtu!» ütleb ta tuppa tulles, luuaraag peos.

Ja sel hetkel lendab uks valla. Peeter, päikesest ja tuulest hõõguv, hiilgavate silmadega, põlvini porine, palitunööp ripakil, kael paljas, sall nagu saba tolknemas jalge vahel, sirutab ema poole peo hiirekõrva löönud kaseoksaga.

«Kui ma kahekümne viie aastaseks saan, on see juba suur puu!» ütleb ta.

Ema peidab pruuni kuivanud luuarao selja taha. Vanaema aga toob klaaspurgi ja paneb pungiva kaseoksa külma mullitavasse vette — las võtab juured alla.

SISUKORD

Karla	7
Karusmarjakook	11
Don Alfredo	17
Veera Minolli	22
Koera surm	33
Hea proua	36
Kaks ühesugust roosi	43
Armastus	48
Sobimatu teenija	52
Oo suur sümfoonia!	67
Must päev	71
Roosa kübar	74
Kolme mälestused	80
Sakslane	93
Lehekülg päevikust	99
Mater dolorosa	103
Varjud	106
Vanaeit ja meri	111
Peietel	114
Ühe suve akvarellid	118
Poissmees	149
Graafiline känd	154
Seen	161

Linda leeripidu	164
Elas ükskord Anna Magdaleena	169
Üllatus	171
Suplus	175
Lumememm	178
Mida haldjas ei teadnud	181
Manitsuskõne	193
Ainult puhtast armastusest	198
Võimatu laps	202
Kaashäälük	207
Lõpuks ometi	209
Armastuskiri	212
Mažoor ja minoor	215
Kaseraag	220

Промет Лилли Александровна
 РОЗОВАЯ ШЛЯПА
 Новеллы и миниатюры
 На эстонском языке
 Оформление В. Толли

Эстонское Государственное Издательство
 Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja *H. Välk*. Kunstiline toimetaja *R. Pangsepp*.
 Tehniline toimetaja *O. Kasemets*.
 Korrektorid *L. Kukk* ja *M. Järvekülg*.

Ladumisele antud 3. III 1961. Trükkimisele antud 25. IV 1961. Paber 70×90, 1/32. Trükipoognaid 7. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 8,19. Arvutuspoognaid 7,09. Trükiarv 14 000. MB-00900. Tellimise nr. 1818.
 Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk t. 2.

Hind 35 kop.

jõudis lugejateni ka koos Ralf Parvega kirjutatud reisiraamat «3 × pakitud kohver» matkadest Bulgaariasse, Saksa Demokraatlikku Vabariiki ja Soome. 1958. a. ilmub «Loomingu raamatukogu» väljaandel Lilli Prometi lühiproosa valimik «Ainult puhtast armastusest». 1960. a. avaldas ajakiri «Looming» autori esimese romaani «Meesteta küla». Vene keeles on Moskvast ilmumas valikkogu autorjuttudest, novellidest ja miniatuuridest pealkirja all «Ühe suve akvarellid». «Loomingu» kaudu jõuab lugejateni ka autori kinojutustus «Pimedate akende ajal».

A-24047

35 kop.